

ШАРЛ ЛЕ ГОФИК

ПИРАТ С ОСТРВА ЛЕРНА

С француског превела
Александра Јовановић

НАРОДНА КЊИЖНИЦА
БЕОГРАД

Штампарија »Прогрес«, Београд, Битољска 25.

Charles Le Goffic

У нашим предговорима књигама из француске лепе књижевности било је већ, опширније, речи о лепој хуманистичкој традицији, која се кроз њу провлачи. Код некојих писаца хуманистички дух, који се сматрао, и од већине се још и данас сматра најлепшом и најсветлијом компонентом лепе француске књижевности, јесте онај елемент који је главан. Ти писци теже вечитоме, опште признатом, пречишћеном, једном речи **типском**, изграђујући и потврђујући тип особеностима које они дају, које су њихов лични допринос књижевном стварању. Зато су ти писци разумљивији и ближи масама, читанији и ако мање дискутовани од писаца, твораца нових школа и праваца, тражилаца потсвесног, надреалистичког и т. д., и т. д. То не би значило да најјача имена која убрајају у модерне хуманисте, завирују у потсвесно, не да нису чинили свој реверанс симболизму, и т. д., као што ни претставници модерних и екстремних праваца не ускраћују себи олакшицу тражења ослонаца у старом, класичном, у признатом, у хуманизму. Сав модерни живот је испреплетан, па и у књижевности.

Али се, ради прегледности и рашчишћавања појмова, као и ради груписања у мору писаца у мање целине, ипак врше дистинкције. Тако се и најновији академик француске Академије (од маја о. г.), **Шарл Ле Гофик** — рођен 1863 — од критичара и књижевних историчара, колега својих, ставља у групу чувара и следбеника хуманистичке традиције у модерној, савременој француској књижевности. То ће рећи да он иде за вођама и с вођама, — сада већ и сам један од шефова, бесмртник, — чија су имена: Алфонс Доде, Марсел Прево и Рене Бојлев. Ту су за њеку

деценију старији: А. Терје, Шербилије, Рене Базен, Л. Алеви; вршњаци су му или коју годину млађи: Е. Род, Браћа Маргерит, Абел Ерман, А. Диверноа, Роже Мартен ди Гар, великан Ромен Ролан. Ту је, исте године рођен, Леон Фрапије, којег је Н. Књижица већ доносила у својим издањима. И за десетак година старији Де Вогије, такође доношен од Н. Књижице. И тако даље и тако даље.

Ле Гофик је своју каријеру почео блиставим и чистим стиховима, описујући бретонске пејзаже, опевајући легенде тога краја, величајући чврсту душу оних примораца, које познаје до у срж. Ле Гофик дао је неколико збирки стихова: **Бретонска љубав, Успавана шума, Општај краљице Ане, Утисци и успомене.**

Романсијер, живописан и топао, Ле Гофик је обогатио књижевност својег народа већим бројем романа: **Распети из Кералиеса** (Дело крунисано Академијом), **Двострука исповест, Ла Пејиз, Моргана, Флорансина заблуда, Келтиско страсти**, и т. д.

Гусар — или, како смо ми задржали, ближе оригиналу — **Пират с острва Лерна** је једна од најзнаменитијих пишчевих ствари и, у исти мах, једно од оних дела која ће, вероватно, спадати у најчитанија у нашој преводној књижевности. Колико забавно, толико класично у својим формама, високо естетско у свакој појединости и као целина, с ретким осећањем тежине речи и мере израза, пасуса, главе, — **Пират с острва Лерна** један је од узора француске књижевности. Уз то, овај роман је школа за млађе књижевности како писац ваља да буде наоружан па да приђе описивању провинције, па нека је и његова најрођенија. (Чиме ми не чинимо прекоре нити упућујемо замерке нашим књижевницима, јер нам је мило констатовати да наше море има, можда, најјаче приповедаче наше књижевности. То узгред).

Ле Гофик је написао леп број критичких студија из књижевности (**Савремени романописци, Нов курс француске версификације, Расин**, и т. д.). Један од најбољих компендијума модерне француске књижевности је из његова пера (код Ларуса).

О Великоме Рату оставио је леп број дела. **Димид** га је прославио.

Али Шарл Ле Гофик, најновији академик, остаје на првом месту велики песник бретонске душе, бретонскога приморја, простог оног живота и људи, неумитне истине и џаробних бретонских легенди и прозновања. Песник Бретање, песник једнога краја, који је нашао у себи толико јаких средстава, да и поред свег локалног колорита дело не спада у провинциску књижевност, него у најбоља дела велике француске литературе.

Пират... је један од докумената те величине Шарла Ле Гофика и о класичарском прихватању и настављању племените и сјајне хуманистичке традиције у француској лепој књижевности.

ГЛАВА ПРВА

Госпа од Милосрђа, у Панверну, настанила се међу сабљичицама, под лиснатим крошњама, на брегу потока, који се спушта у море и чије корито море издиже два пута дневно. Али једва да ћете и запазити ту посету плиме: толико је она неупадљива, и осетиће се само по лаком шуштању траве. Једина жеља плиме је да поздрави Девицу Марију. Чим целива ноге њене капеле, враћа се одмах пут пространих видика.

Она је једнога дана лета Господња 1608, донела под њену свежу хладовину галију господина Керарија, који је био у ропству Бербера*), па му је Наша Госпа помогла да утекне из њихових руку. Захвалност доброга властелина показала се одмах у дизању љупке једне капелице на ономе истоме месту, где се искрцао на копно. Зграда није покривала неки особито велики простор; али, била је опточена калдрмом, што беше знак отмености за места освећена, као што су кулица и трем за станове световњака. Предвиђајући притицање ходочасника, споља јој је дат венац од камена тесаника, унаоколо; звонара је добила три звона, која су, у складу, тако живо звонила, да су се чула чак са морске пучине. А дизао се само један глас

*) Сев. Африка.

једнодушне похвале о велељепности главнога ол-
та испод урамљенога и исклесаногa позађа, које
је почивало на четири завојичаста стуба, обавијена
лозом и морским неманима. Кад је дошао дан осве-
ћења, г. Керарио нареди да се његов сто постави
на највиши крај црквенога брода, а да се на најни-
жем ископа јама; његова жена, деца и рођаци за-
узеше места у столовима; он је пак одстојао служ-
бу у раци, клечећи, са свећом у руци, хотећи ти-
ме показати из какве га је провалије ишчупала
пресвета Богородица.

Такво је, према предању, било порекло ка-
пеле у Панверну. Али се предање, може бити, не
поклапа потпуно с историјом, јер изгледа као из-
весно да је још и пре XVII столећа постојала
капела у Панверну. Она се, свакако, почела руши-
ти, па су Кераријеви учинили богоугодно дело из-
градивши је поново. Било како било, кад човек
пређе суморне песковите пустаре Великога Отока
или дивље тратине кераванских стрњишта, заиста
му буде најчаробније изненађење овај мали бретонс-
ки наос, шћућурен на дну регби праве правцате
тампејске*) увале, где ваздух мирише на махо-
вину и на со, на јабуке и на морску траву, потсе-
ћајући одједном и на широко речно ушће на мор-
скоме жалу, и на шуму, и на повртњак.

Затворена све остало време за буку овога све-
та и као балсамована у хладовини и дубокоме му-
ку, капела у Панверну буди се једанпут у години,
шесте недеље по Ускрсу, када јој, под свод у
облику изврнутог бродског корита, притиче шаро-
лика гомила ходочасника, просјака и вашарских тр-
говчиња. А онда, кад се отпоје вечерња, обави
„проштење“, она обара на очи своју монашку
кукуљицу, да заспи у Господу до идуће године.
Ретки су шетачи који би пореметили дубоку побож-

*) Тампеја — долина древне Грчке (у Тесалији), из-
међу Олимпа и Осе, заливана Пенејем (данас река алем-
врија). Виргилије јој опевао лепоту.

ност ове свете оазе; још ређи верници, који би ту, као оно некада, приредили благодарење за морнаре што су се спасли из бродолома. Наша Госпа од Милосрђа била је у великој части средином последњег столећа, код примораца који би је радо, следећући примеру Властелина Керарија, призивали у помоћ у случају опасности: њен дом био је први у који би ступили, искрцавши се на копно; неки би се ту забавили ради деветодневне молитве, други би је опточили венцем од нетопљена воска. Али би се парастоси у њој давали само изузетно. Парохиска црква задржала је за се служење заупокојених служби. Уосталом, осим капеле на Великом Отоку, ниједна од прибрежних капела не располаже погребним одежама и утварима; гробља су им позатварана једно за другим, а у њима се мртви копају само у случају неке заразе.

И доиста, онога јутра — 29 септембра 18.. — у панверској капели није било ни катафалка, ни ћивота с моштима, ни ногара за мртвачки сандук. Из недостатка времена свакако, унутрашњост храма није била украшена ни на какав нарочити начин: једино је свештеник имао на себи црну одежу. Међутим, једно необично узбуђење напрегло је живце гомиле, која се тискала у капели и, густо сабијена, извиривала из клупа, поређаних једна изнад друге. Ствар је у томе, што су се у дну црквенога брода, у претпрати, оцртавали обриси црне једне прилике, чије су наметљиво и трагично присуство верни, који су јој били окренути леђима, осећали као сињи терет на души. Ишчежавајући потпуно, од пете до главе, под наборима мртвачког покроба, била је то ларва од човека, коју је гроб избацио па се сад враћа сунцу, међу живе. Само је име тога новог Лазара имало остати тајном све до свршетка богослужења. Да би се ставила брана незаситој радозналости породица које су у питању и теже да час пре проникну тајну од које крв кљу-

ча грозничаво, три снажна парохијанина било је придодато пољаку, постављеном, са исуканом сабљом, на уласку од степеница. Они су мотрили на гомилу, уклањали испружене руке, утишавали крикове који би од часа до часа раздирали ваздух, уносећи праву буку лудачке ћелије-самице у развијање из ове чудновате литурђије, о служењу које нико није могао ни сањати неколико часова пре тога.

Нагло, усред ноћи, пукао је глас на копну и на острвима, да је море повратило једнога од својих заробљеника. И то је било већ и сувише, па да се пробуди свеопшта узнемиреност. Заједничке опасности, пре свега осталог, зближавају људе. Али та је вест нарочито одјекнула у срцу девет породица свирепо ожалошћених прошле године, кад је, с целом посадом и свим товаром, потонуо брик*) — китоловац Љупка Елиза, којим је командовао сам заповедник и арматур*), Жакоб Стилингфлит из Гравлина (северног), а чија је трећина посде припадала области Панверна и Великог Отока.

Око четири и по часа ујутро, кад је месец још био високо на небу, једна особа несигурних покрета, у надоданом оделу најављивача погребца, са звонцетом у руци и под наплећником попрсканим сребрним бобицама, лупала је на вратима кућа где су становале породице, клатећи звоном и отаљавајући кроз нос следеће саопштење, које је пре личило на посланицу с онога света, срочену каквим првим кормиларом:

„Ва имја Оца, Сина и Светога Духа. Све живо на ноге! У шест сати после јутарње страже, данас, одслужиће се у капели у Панверну, нова

*) брик — једрилица мале тонаже са два четвороугаона једра (ранде), с настављеним јарболима и малим једрима изнад главних, доњих.

*) арматур — бродовласник.

заупокојена служба за мртве са Љупке Елизе. Та служба врши се по тражењу једнога од момака посаде, који се на чудесан начин спасао посредовањем Пресвете Деве па се заветовао да ће се открити тек после богослужења, које ће одстојати у претпрати, босоног и испод мртвачког покрова. Све догле је породицама под претњом најстрожијих казни, забрањен, чак и покушај да проникну у инкогнито спасеног. Осим тога, поменуте фамилије учиниће добро ако поразмисле, колико је трошна нада што им се указала, јер ће само једна између њих наћи момка, кога је сматрала изгубељним. Амин!“

Од прага до прага, тако нахрамајући, Станислав Жафреј, звани Станис, пуноплатежни црквењак племер-бодовски, разнео је на тај начин своју језиву поруку, не пропустив а да је полугласно не поткрепи извесним бројем лађарских псовки, које су са духовних усана звониле помало неубедљиво. За њим су се врата затварала с лупом; у грлима су се гушили узвици; збркано брујање молитава, јецања и крклања пратило га је у његовом суноврату брзومه ходу. Ма колико брзо да је корачао, не могаде избећи да га једна полунага жена не сустигне на раскрсници главнога друма и путељка за Бег-ар-Стаон, и да га, обесивши му се о врат, упревши на њ лудачке очи, не окупи преклињати да њој ода име спасенога. Станис је видео све муке овога света да се ослободи помахнитале жене, која је наваљивала да добије одговор, па какав био да био. Узалуд је он уверавао да ни сам не зна више од ње:

„О, да! Знаш ти већ!... А то што нећеш да ми кажеш, то је зато....“

— Хиљаду вам лумбарди! Не рекох ли вам да немам појма... Хоћете ли ме већ једном оставити на миру, Жани Салиу... Ух, страшна ли кулука, што ми га натура господин попа!“

ГЛАВА ДРУГА

Међутим, Станис је говорио истину: он није знао. А можда ни г. попа није у стању похвалити да је боље обавештен.

Уочи тог богослужења, једне кишње јесење вечери, поп Матија — Жоакен Гоасвен сушио је доколенице у кухињи племер-бодовске парохиске куће, крај мршаве ватре од једног снопа стрњика, који тврдичлук или зла воља слушкиње као да не беше вољна да скоро замени новим.

Иако свештеник, г. Гоасвен остао је велики ловац пред Господом, а ни године ни реуматизам не могаше расхладити те његове страсти. Одавао јој се без гриже савести и увек кад би му дозволиле дужности његова свештеничког позива. Уосталом, он се никад не би ни дотакао уловљених дивљачи, коју би сваког четвртка слао у Ланион, на трг, по племерском поштоноши: једва ако би одвојио неки комад, зеца или јаребицу, кад би се надао каквом бољем госту, на пример монсињору*). Остатак, преобраћен у готовину, служио је за поткожавање буџета сиротињске помоћи.

Племерска црквена општина имала је, у то време, само једног свештенослужитеља. Међутим, била је то једна од „најважнијих“ у целога крају с обзиром на просторну величину парохije. Душе ваља г. Гоасвен имао је извесну помоћ од колеге, дом-Клодела, каноника сетског и домаћег капелана у Кердиелу, племићском двору у суседству. Међутим, дом Клодел је имао на првоме месту дужности према власницима двора, па је пароха могао замењивати у прилично маломе броју случајева. Сва срећа што је Ветрогоња, коњ г. Гоасвена, и поред копита извијених у поље и ма да су му ноге биле начичкане чворовима и чвонтама све

*) Владика викарни, или уопште црквени великодостојник („монсијоре“ — титула као „преосвештенство“).

до сапи, лако савлађивао три добре миље на сат. Сам Гоасвен, као добар ловац, познавао је све прецице; у потреби, само да би час пре стигао болеснику, скочио би у стрњику, праћен својим лисичарима; ако би у пролазу шмуруно какав зека, била би то чиста добит за убогу сиротињу. Знало се то, и никоме није било криво, осим крадљивцима дивљачи.

Најзад, можда не би било ни разумно пребацивати г. Гоасвену због његовог сасвим личног начина схватања служења Господу. Људи увек носе печат свог првог звања, и још више него племића у себи свештеник није могао заборавити оног поморског официра, који је он сам некада био: тај високи старац, сух и повијен, водио је парохију као, у своје време, момчад свог дела палубе. Био је у саставу одреда који је, искрцан на копно, извршио јуриш на алжирска утврђења, па су: танка црвена трачица која му краси мантију и коју он немарно, више него што би требало, није никако обнављао, даље три увек видљива ожиљка и уво с обијеним крајичком школке, — сасвим довољно сведочили о његовој чврстости под оружјем. Он је уносио исто то просто и крепко јунаштво у вршење својега духовничког позива: сав се предавао раду за време редњи црних богиња, које су тада биле готово хроничне у Бретањи. Једне вечери за време берца (скупљање морске траве), кад је бура сабила на један гребен на пучини тридесетак његових парохијана, бацао се у лаки чун и успео да затегнутим конопцем успостави везу с копном, омогућивши на тај начин спасење свих, до последњег човека. Бојали су га се исто толико колико су га обожавали, и његова реч била је закон у целој парохији, изузев у његовој кући и код некога Клерфејта који се, од пре једно годину дана, настанјо на једном острвцу тога приморја, с домаћицом и с ћерком, и који никад није одлазио цркви. Тај незнабожац са држањем правог човекомрсаца огра-

дио се од целогa света. Попа није знао ни одакле је дошао, нити пак шта снује у овој осами острва Лерна, која је пре створена за чапље и морске шљуке него за хришћане. Покушавао је, у више махова, да се приближи туђинцу, тек колико да му, како је говорио, мало завуче нос у телећак; и данас по подне, имајући нека посла на острвима, гурнуо је, по осеци, чак до Лерна, да се судари са упорношћу старе домаћице, која му је врло нељубазно, залупила врата испред самога носа.

Свештеник, сушећи доколенице између своја два лисичара склупчана на плочама код огњишта, размишљао је о чудноватоме држању именованог Клерфејта. Било је око шест часова: сутон је тонуо у небо црном као катран; киша се сливала низ окна; нагли налети западнога ветра суновраћиваху се у димњак, враћајући дим на г. Гоасвена. У томе тренутку залупа звекир на капији и, позвана од својега господара да напусти пећ, Викторија, куvariца г. попе, која му је са Станисом Жафрејем отаљавала сав домаћи посао, скиде са зида фењер и узне кишобран, па пређе преко дворишта, псујући једнако.

Г. Гоасвен, дигнувши се с места, посматраше кроз прозор њено кретање. Разрока, лења, кривонога, напета и наказна духом као и телом, та Викторија* што носи тако победничко и ратничко име, личила је на кукаван кратак попис свих људских слабости: срдито трзање подбратка вазда би затресло на њеном калуђерском овратнику читаву метлу оштрих и седих длака; два очњака што су јој се још држала, и сувише дуга ма да су им остале само половине, штрчали су из уста као предњаци морскога коња. И васколика кухињска вештина Викторијина не би била у стању растумачити како то да г. Гоасвен узме себи на врат такву кугу, кад је имао слободан избор између толиких других парохижанки, правих мајсторица куварске вештине,

*) викторија — победа.

са мање недостатака, и које су се све отимале о част да ступе код њега у службу: ствар је у томе што је, дајући првенство тој аждаји, одлични свештеник на првоме месту био руковођен духом убијања пути.

„Послао ми је сам Господ, говорио би он у шали: она је моје испаштање на земљи. У целој епархији нећете наћи недружељубивију гадуру. Држаћу је све дотле у својој кући, док се не пронађе начин да се снопови трња употребе у својству слушкиње.“

Говорећи тако, г. Гоасвен је оним сноповима указивао много части, јер није могао бити сигуран, да би заменио био у толикоме добитку: ни најтрновитији не би издржали утакмицу са госпођом Викторијом, потпуно свесном разлога вишега реда који су њеноме господару диктовали избор, па је она за то себи давала слободу да му живот учини што је могуће несноснијим. Све живо је дрхтало пред свештеником: једино Викторија, не само да му се смела противити, него је још изналазила прилике да га љути, па јој је то готово увек полазило за руком. Тако је она, на пример, упркос његовој забрани да не ступа у разговор са светом који га тражи и да исти не јури на непоштен начин кад се људи измичу њеној радозналости, ипак посетиоцима јогунасто стављала свакојака незгодна питања, па ако се на то капија не би затворила то је био знак, да је свештеник, у међувремену, учинио крај разговору, уведавши сам посетиоца у кућу.

По дужини преговора и по *crescendo* гласова, који су неосетно постајали све оштрији, г. Гоасвен разумедо, да му се и овога пута ваља умешати. Отворио је врата од ходника управо у тренутку када је цандрљива још троконђа, како се у Бретани називају ове аждаје парохиске куће, уперила фењер у лице посетиоца, па је умотрио особу чија

*) музички израз — поступно појачавање гласа („крешчендо“).

је спољашност, да будемо искрени, поготову оправдала свађалачки тон и жестоки отпор Викторијин.

Да није од некуд неки роб са галије, који је раскинуо синцире или једна од оних „паљевина“, који су у то време били страх и трепет села што су, да би што више заплашили свет, гарили лице катраном и чађи? Рекло би се на први поглед. Цела глава тога човека ишчезавала је, све до рамена, у великој навлаци од црне материје, на којој су биле прорезане рупе за очи, за ноздрве и за уста. Ово је томе човеку придавало нешто кобно у изразу, иако је било у противречности с осталим његовим држањем и с гласом пуним преклињања, којим је, чим је опазио г. Гоасвена, овоме бацио у лице:

„Преклињем вас, господине попо, замолите вашу служавку да ме пусти у кућу. Хоће силом да ме натера, да скинем вео. А ја сам се заветовао да се никоме нећу казати. И још, нужно је да ми дозволите, да с вама одмах проговорим неколико речи.

— Викторија, рече г. Гоасвен, прибирајући сав свој ауторитет, купите се, и то престо*) ако не мислите да ставите на коцку своје вечно блаженство.

— Добро, де! мумлала је Викторија. Моје блаженство! Боље бисте учинили да мало више мислите на своје, господине попо... Кад вас једном прикоље тако неки зликовац, имаћете доста прилике да ми причате, до миле воље, о моме вечном блаженству!“

И, не водећи више никаква рачуна о њима двојици, вратила се у кухињу, жестоко залупивши врата и оставивши г. Гоасвена с непознатим у потпуноме мраку.

„Никад није била друкчија, рече г. Гоасвен, смејући се добрим, звучним смехом... Де, де пријатељу, ипак је све изишло на добро. Ниси хтео да се сазна ко си? Е па, учињено ти је по вољи. А сад, хватај се за моју мантију па хајде за мном.... Ја довољно познајем брод, да би се слободно кре-

*) с места.

тао... И не треба нам свећа за оно што имамо један другоме да кажемо....“

Тапкајући, један у стопу за другим, дошли су г. Гоасвен и посетилац му у дно ходника, до уласка у једну собу која је служила, у исти мах, и као велика соба и као трпезарија и где, ради веће сигурности, свештеник забрави врата на кључ.

„Потражи себи столицу — има их дуж ограде — и седи, настави он. Ја сам ти мокар као миш; ако немаш ништа против, остаћу на ногама и поливаћу и даље палубу својим чизмама... То ми неће сметати да те слушам.“

Непознати послуша.

„Ево како је, господине попо, рече он прелазећи одмах на ствар. Ја сам се спасао са Љупке Елизе, китоловке која је потонула с посадом и са товаром по повратку са Фалклендског острва.“*

Г. Гоасвен стаде као укопан.

„Како! Љупка Елиза? Па има већ година дана од како је регистрован њен нестанак. Шта ће те лакрдије?“

— Опростите, господине попо. Нису то лакрдије, него цела истина... Љупка Елиза је, како знате, имала међу посадом десет наших људи.

— И ти си један од те десеторице?

— Јесам.“

Поуздање саговорника поколеба г. Гоасвена.

„Слушај, рече он. Не питам ја тебе како ти је име, ма да, кад се мало присетим, звук твојега гласа... Него доста! Ја немам никаква права да на твој рачун чиним претпоставке... Јест, али пре него што пређемо на ствар, мораш ми објаснити по што шта... Има ствари које у твојој приповести нису јасне... Зашто да се тек после годину дана одлучиш, да од себе дадеш знака живота? И после, како то да

*) енглеска острва у Атлантском Океану, у јужној Америци. 2000 становника на целом архипелагу.

лучки уред не буде извештен о твоме спасавању? Колико јутрос видео сам лучког капетана: нема ни појма.

— Што се тиче времена које је протекло између бродолома Љупке Елизе и мојега повратка у домовину, рече непознати, ствар је проста: мене је извадио из мора Никопинг, шведски брод са три јарбола, који је пловио за Калао*. Целу ноћ сам плутао на кукавном парчету олупине, за које сам се за сваки случај везао, а та предострожност била је добра ствар, јер кад су ме конопцем извукли на брод, ја сам већ више часова био у несвести. У дну потиљка зјапила ми је рупетина, једна нога ми је штрчала у криво, а хаварије сам имао више мање свуда по мало. Чудо право да сам се извукао. У Калау ме пренесу у болницу, где сам провео око три месеца. Кад се томе дода време путовања онамо и натраг, израчунаћете и сами: видећете да је рачун тачан.

— Лепо рече г. Гоасвен. Остаје нерасветљено још то, како то да лучки уред не буде извештен од стране конзула о спасавању једнога морнара са Љупке Елизе. Ниједна вест није дошла о брику од његова поласка из Бахије*, где је последњи пут пристао у повратку; није нађена ниједна олупина од брода. Мислило се да је пропао на пучини код Азора*, у великој плими од 15 септембра, једно четири недеље после одласка из Бахије.... Ово ме је, у исти мах, и склонило, да тај датум — 15-ти — изберем за држање годишњег парастоса несталима....

*) Калао — перуанско пристаниште на Пацифику, 10 км. удаљено од Лиме престонице Перу. 40.000 становника.

*) Бахио или Сан-Салвадор, бразилијанско пристаниште (атлантски океан), 230.000 становника.

*) Архипелаг у Атланском Океану (припада Португалији). Свега 256.300 становника на три главна острва.

— Преварили сте се за недељу дана, господине попо,, рече непознати. Љупка Елиза није пропала на пучини код Азора, него овде, сасвим близу, готово при уласку у Ламанш, 8 септембра, око 2 сата ујутро. Од тридесет и два човека посаде, остало их је само једанаест, рачунајући ту и капетана, а да несрећа буде већа, три наша друга спрао је један велики талас, у ноћи између 7 и 8. Што се пак тиче незнања, у коме сам оставио лучки уред о своме спасењу, има за то више разлога — а на првом месту то што, кад су ме извадили из мора, нисам имао при себи никаквих исправа, затим грозница ме није никако пуштала све време које сам провео на шведскоме броду и у Калао. По изласку из болнице сетио сам се завета који смо учинили, они који су остали у животу на Љупкој Елизи и ја, ако нас пресвета Дева извуче из запришке, — да се не прикажемо породицама пре него што, у њихову присуству, не бисмо одстојали, босих ногу и покривени мртвачким покровом, службу за покој душе наших другова, отргнутих од нас у ноћи. Брик је морао бити, по нашој оцени, између рта Милио и морвичког плићака, дакле у непосредној близини Великог Отока; с леве стране смо оставили триагошки светионик.... Па смо се надали да ћемо се докопати обале довољно рано, да бисмо могли присуствовати служби у цркви Св. Богородице, у Панверну....“

Такви завети били су чести, прошлога века, код бретањских морнара, па ни овај, ма како чудноват изгледао, није особито изненадио г. Гоасена, који се, по речи песника Севастијана - Шарла Леонта, сећао

Да братство нека тајно пружа се без краја
Од оних што је море узело до оних, које
ће тек да узме.

С друге стране, помоћна капела у Панверну припада административно треберденској црквеној

општини; али, постављена на самој обали потока, који раздваја ову парохију од племерске и који заселак пресеца на два дела, њу може с подједнаким правом опслуживати свештенство обеју парохија. Зато г. Гоасвен не приговори ништа непознато и задовољи се одговором:

„То би заиста било могућно, да сте били у стању дочепати се обале. Из Калао ствар је већ била тежа... Шта си радио да те врате у домовину, кад ниси рекао име?

— Да простите, господине попо, ја бих пре крепао, него што бих пристао да кажем. Догодиле су се страшне ствари на тој Љупкој Елизи. Сад вам их не могу причати. Али кад се одрешим завета, знаћете све, и како се десило оно што се десило, нарочито грешком једног капетана-ниткова, који није веровао ни у Бога ни у ђавола... Ово сам ја објаснио конзулу у Калао, као што вама објашњавам у овоме тренутку. Конзул је видео да га не мислим самарити. Стискао ми је руку и рекао ми: „Ако је то завет, момче, чиниш добро што хоћеш да га одржиш. Ја ћу ти ипак дати пропусницу до Хавра. Остало је моја ствар.“

— Хм! учини г. Гоасвен. Заиста неки згодан конзул... Познајем ја и такве конзуле, који би те послали у ђавола, и твој завет и тебе... Него, свеједно! Ја делим мишљење тога доброг човека: завет је завет, и кад се човек већ заветовао, треба да држи... Само, додаде он после почивке, страх ме је да, у овој прилици, због једног или двоје усрећених, извршење тога завета не начини много несрећних... Пробудићемо наду у срцу девет породица да их, готово истога часа, изузев једну једину, поново бацимо у најгрозније очајање... Постарајмо се бар толико, да се вест о твојем повратку дозна што је могуће касније... Нико те није видео кад си ушао код мене?

— Нико, господине попо. Какво је време, ни пса нисте могли видети напољу.

— Лепо! Смислио сам... Не мичи се одатле... Сад ћу ја, одмах.“

ГЛАВА ТРЕЋА

Свештеник изиђе, тапкајући по мраку, кроз башту која је везана пролазом за гробље, не пропустивши меру предострожности да за собом затвори капију, па оде цркви, где нађе свог црквењака Станиса Жафреја, који је обилазио све просторије пре него ће затворити то свето место.

И тај је човек био, као и господар му, некадашњи морнар. Служио је двадесетседам година на мору, од којих тринаест под командом г. Гоасвена, па су саме прилике овога старог луталицу по океанима преобратиле у црквењака: по начину на који се клатио и ваљао по цркви, рекло би се да и сад брише палубу своје корвете мокром метлом од увезаног снопа конопаца. Без једне ноге — била је ампутирана — напустио је служење убрзо после г. Гоасвена, који искористи прилику што је место упражњено, да за себе веже свог бившег морнара у својству црквењака.

„Све у свему, рекао му је он, и овде ћеш бити на броду. Црква је, такође, брод. Само то, Станисе, да добро вежеш језик: забрањено је псовати у дому Господњем.“

Ту је било оно шкакљиво за Станиса, који је имао рђаву навикку да сваку своју реч притврди једним: „Бомбицу ти твоју!“ што се мало слаже са пристојношћу, која се тражи од једног црквењака. Навика би често однела превагу, па би се дешавало, извесних вечери кад би тај добри човек окренуо коју више, да Господ Бог и сви свеци чују свашта.

Срећом, те вечери је Станис био сасвим бистре главе. На први знак г. Гоасвена пришао му је гегајући се као сваки стари морнар, гурнуо још дубље залагај дувана за жвакање — још једна по-

вреда духовничке пристојности! — покретом језика сабивши га у дно гуше, и чекао наређења својега господара, исправивши се и опруживши руку низ шав од чакшира.

„Станисе, рече му г. Гоасвен снизивши глас, нисам ти хтео давати налоге пред Викторијом, која не уме да обуздава своју радозналост... Мораћеш сутра, пре зоре, да окренеш крму на Панверн и на Велики оток и да заредиш по кућама, свима без изузетка, које су погођене катастрофом Љупке Елизе... Има их девет, јер је у једној од тих кућа смрт измахнула косом два пута. Заказаћеш парастос за шест сати после ноћне смене у капели Госпе од Милосрђа за покој душа бродоломника, и рећи ћеш да ће томе парастосу, изванредном милошћу Провиђења, присуствовати, бос и под црним покровом један од момака посаде, који се спасао на чудесан начин и чији ће се идентитет сазнати тек после светог обреда.

— Бомбицу му његову...

— Хоћеш ли ућутати, животињо!... Боље понови што сам ти рекао, да видим јеси ли разумео...

— Опростите, извините, господине капе... господине попо, мислио сам рећи. Пустите, за што бих понављао... Знам их све напамет, имена десеторице јадника са Љупке Елизе: Ирвој, старешина морнара; Робац, Ле Бај, Лирон, Пенсмен, Салиу, оба Ле Кулза, морнари; Костоек, младић; Анж Коаду, мали од прове. То ми је написано у глави тако читко као што је и на дрвеноме крсту, који им је подигнут на гробљу на Великом Отоку, на зиду имена потонулих на мору... Него акоће! Ако је кулук, ово је заиста страشان кулук који сте ми сада дали... И више бих волео, место што ми издајете такву заповест, да сте ме осудили на педесет удараца камцијом од бродских конопаца...

— Доста је било! рече г. Гоасвен гласом који не трпи поговора. На дужности нема размишља-

ња... Само да удесиш тако обавештавајући породице, да они у својим главурдама не уобразице богзна шта... јер, овамо онамо, њих има девет, а спасао се само један једини.

— Да је однекуд знати који је? рече Станис, чешући се по глави.

— То није твоја ствар, рече строго г. Гоасвен. Много је и то што толике матере, удовице и сирочад имају два сата да себи стављају тако ужасно питање... И нарочито, језик за зубе! Ни беле о свему овом пред Викторијом... Онај човек је код мене, у великој соби. Није осветљено. Одвешћу га у моју собу, где ће провести ноћ... У четири сата ујутро отићи ће с тобом у Панверн. Нећеш му се обраћати ниједном речи нити ћеш покушавати да га натоциљаш на разговор. Увешћеш га у капелу, пребацићеш му преко главе мртвачки покров и метнућеш га у претпрату. Онда ћеш поћи да обавестиш породице... Него, размислио сам, да не би успут начинио глупост, даћу ти парченце хартије, које ћеш имати само да прочиташ испред њихових врата, не улазећи у кућу. После тога ћеш звонити мртвачки оглас...

— Разумем, госп' капе... господине попо,“ рече Станис, вративши покретом језика дуван на своје место, док је г. Гоасвен пошао излазу.

Истина нас нагони да речемо, да је овај добри човек, враћен слободном испољавању својих личних осећаја, то обилно и искористио, да оспе читавим плотуном „загрмело му цврсто из Бреста*)!“ и „бомбицу им њи'ову!“ да већ скандалозније ни бити не може на таквоме месту, али је тиме добио толико што му је истога часа било лакше и што га је, може бити, спасло од опасне навале крви у мозак.

Уосталом, стари морнар је био узор дисциплине. Узаман је Викторија покушавала да га натоци-

*) Брест — ратно пристаниште и арсенал.

ља на исповест и да му извуче које обавештење о идентитету тајанствене скитнице, коме је г. Гоасвен тако непромишљено указао гостопримство у својој властитој соби: Станис, који према нацакбаби није показивао ону трпеливост коју његов господар, послао је госпођу Викторију у шевин далак, заједно са грбом и са свима питањима. У три и по сата ујутро био је на ногама, пробудио г. Гоасвена па, набацивши на леђа наплећак, са звонцетом под мишком и с фењером у руци, „ухватио правац“ Панверна. Одвећ роб заповести да би ступио у разговор са непознатим, којег је спроводио кроз лавиринат испроваљиваних путова, где је месечина оцртавала фантастичне силуете дрвета и стена, од којих би се забунио и неки јачи мозак, није се могао уздржати а да у себи не изређа имена десеторице бретонаца са Љупке Елизе и да на рачун сваког појединог од њих не стави себи по неко немо питање.

Који је од тих десет људи сада његов сапутник? Мали очигледно није. Један од двојице Кулзових? Ма како мало и ма колико рђаво да га је видео, спасени му се учинио мање висок од те две момчине херкуловскога стаса, скројене на исти калуп, тако да би их човек тешко међусобно разликовао. Прилично жалосни момци, уосталом, сурови и одани пићу, једном речи незанимљиви. Онда, Ирвој, Робац или Пенсмен? Међутим, Ирвој је био човек у годинама, мало погрбљен, а овај је прав као јарбол. А, из сличних разлога, треба несумњиво издвојити Робаца, који је вукао ногу, и Пенсмена, коме је једно раме било више од другог.

Остали би, дакле, Ле Бај, Лирон, Салиу и Костоек. Било је дозвољено двоумљење између те четворице, од прилике истога стаса а различних једино по годинама. Станис их је познавао сву четворицу, и сва четворица заслужују његове симпатије, то је извесно, али можда ниједан више од

„младића“, тога Александра Костоека, Сантика, како су га називали краткоће ради, који је био једина потпора своје старемајке и последњи изданак једног бујног рода чврстих момака и лепих веселих девојака, што данас, сви редом, леже у песку гробља Св. Спаса, после последње редње црних богиња, или под покровом дебелог мора, иза бродолома и бродских незгода.

Смрт, која је прошетала своју косу у свима правцима у овој људској жетви, као да је намерно удесила да од свих остави само најстарији и најмлађи клас. До кобнога свога укрцавања на Љупку Елизу Сантик је напуштао родни крај само ради кратких путовања обалне пловидбе. Леп као уписан, крупних плавих очију на једва опаљеноме лицу, с курјачким зубима, једва нагарене науснице изнад горње усне, косе готово исто толико меке колико и влакна бабјега лета и уковрчене попут маховине, био је то још и веома паметан дечко, довољно обучен да начини свој пут као подофицир на ратноме броду или да, у трговачкој морнарици, добије бревет*) капетана мале каботаже*). И заиста, по повратку са Фалклендског острвља, намеравао је да се пре рока регрутује добровољно, будући је већ био навршио и више од осамнаест месеци пловидбе, које ратна морнарица захтева од регрута добровољаца. Примамљен изгледима на обилан лов с људима из својега краја, саслушао је предлоге старешине морнара Ирвоја, који је врбовао људе за рачун капетана Стилингфлита, па се укрцао на Љупку Елизу с опредељењем за јужна мора. Сезона је била добра; каце су брекгале од уља. Али повратак!

О, тај повратак, недеље и месеци ишчекивања, без вести о несталима; тужне поворке матера, жена, деце код лучког капетана де Пероса и по кан-

*) бревет — диплома.

*) мала каботажа — мала обална пловидба.

целаријама лучког уреда, претресање сандука доплуталих с пучине и од којих ниједан није припадао тим јадним људима; враћање кућама несигурна корака и дуга утучена сањарења код огњишта без ватре, цела драма срцаца погођених најстрашњијом од свих несрећа, она о којој се не зна ништа и поводом које се изграђују тако грозне претпоставке!

Колико је све ово боље од неизвесности у којој се, већ годину дана, немоћно копрцају породице бродоломника са Љупке Елизе! Најзад се ипак морало примити оно што је очигледно; иако ниједна олупина брода није била нађена, катастрофа је ипак била исувише извесна, па је поп Гоасвен, пре неколико дана, одржао жртвама годишњи парастос. Мало по мало, време је утишало жалост и дно успомена испрело маглom. Измирење са судбином, та особина расе, учинило је остало. Једино је у срцу и мозгу старе Марије-Жозефе Костоек све то надживела, много јача од смрти, неискорењива обмана, луда нада у неко чудо. И та ју је нада подржавала све једнако до тога часа, као што бршљан подржава развалину.

Г. Гоасвен, који је често посећивао породице жртава, остављајући увек понеко сведочанство својега занимања за њих, није био без страховања односно последица тако слепог поверења: и сувише мека срца да би га пожелео да распе потпуно, покушавао је бар толико да Марији Жозефи предочи све опасности. Кад год би га његова лутања приликом гоњења каквога зеца или друге неке испошћене дивљачи довела у атар Рен-Лоскетског засеока, на Велики Оток, он би се кроз деру у огради пребацио у мало двориште старе Костоекоче. И увек би се повео исти разговор између свештеника и осамдесетогодишње жене:

„Ништа ново, господине попо?”

— Ништа, Марија-Жозефа. Реда је најзад, добра жено, да се покорите вољи Провиђења.

њера и паде у искушење да једним погледом клизне по своме пратиоцу. И још једном, осећање дисциплине превагну: узе из ормана мртвачки покров, старо извештало и избледело сукно, испод којег су толики покојници отишли вечної кући својој, па корачајући насатке да боље одоли својој радозналости, набаци преко својега рамена на оног човека.

„А сад можеш да скинеш образину, рече он окренувши се, да оцени дејство. Нико живи те неће познати.“

То су биле прве речи које је он изговорио од Племера, и оне нису трпеле поговора.

„Сад ћу да те одведем у претпрату, а то је исто што и на мостић на крми, настави Станис, гурајући непознатог испред себе... Не заборави да ухватиш једну руку терцарула*) на доњим једрима, кад се будеш пео уз степенице! Има овде горе клупа, код налоња. Можеш на њој чмавати све у шеснаест, ако ти душа хоће: богослужење ће бити тек у шест сати... Бацај котву! Ево нас, а ево и заповедничког моста... Извинићеш што ти нећу правити друштво: имам да одкулучим још читаву једну половину посла. Морам обавестити породице...“

И Станис, ослобођен великог једног терета при помисли да се извукао из овог првог предузетог корака без повреде дисциплине, пође даље мање вукући ногу него досле, с фењером и звонцетом, у правцу породица, пред којима је имао застати и, по сваку цену, изговорити ону проклету објаву г. попе, бомбицу ли јој по хиљаду пута њену. А за даље, кад сврши најављивање, на то није хтео ни да мисли. А искуство, после онога

*) ухватити једну руку терцарула — везати доњи крај једра, покупивши га претходно, да се смањи површина деловања ветра. То јест, овде: дигни покров за једну трећину, да се не саплетеш.

што се догодило код Жани Салиу, дало му је крила, упркос немоћним ногама.

Последња станица била му је тамо далеко, на југозападном рту Великог Отока, пред кућом Марије Жозефе Костоек.

„Последњима главни згодитак! помисли он. Да није овде гнездо плаве птице?“

И он је одувек помало волео малог Сантика Костоека, који је био најбољи ђак г. попе из катихизиса и који је, доцније, обећавао да ће од њега бити диван морнар.

„О, кад би то однекуд могао бити он!“

Ударио је у горњи део врата а један мали, напрскао глас, сличан гласу његовог звонцета, запита с оне стране, као у сну:

„Јеси ли то ти, мали мој Сантиче? Чекај, сад ћу отворити.“

— Бомбицу вам... хиљадицу..., мрнчао је кроза зубе Станис, који је, у узбуђењу, очи почео брисати звонцетом, — ако сада ова овде не буде нашла свога дечка, значи да више нема правде под овом божјом капом!...“

Врло брзо, да би измакао старици, као и питањима која је предвиђао, похита да час пре прочита своју поруку; али Марија Жозефа, хитрија од њега, већ је била отворила врата: у доњој сукњи и у кошуљи, боса, ситна, журава, ружичаста лица и поред седих праменова који су се лепришали око повезаче од црне вуне, саслушала је крај поруке не показавши ни труни изненађења. Супротно ономе што је Станис ишчекивао, она га није мучила, као родбина остали хжртва, питањима и преклињањем колико заморним толико бесциљним. Извесност се зацарила у њеној души и давала јој непомућену ведрину. Никаквог двоумљења код ње: посланица г. попе се очигледно односи на њега Сантика; он је тај који у панвернској капели ишчекује час да збади мртвачки покров и да опет заузме своје место међу живима. И, како се црквењак журио да се што пре изгуби,

она и не покуша да га задржи; пустила га је да оде великим тужним жалом, окупаним у месечину, па сетним корацима вратила у кућу, не да попут осталих жена узме свој удовички огртач, већ да се накинђури као млада невеста и не осрамоти сзог малог Сантика.

ГЛАВА ЧЕТВРТА

Била је то чак, у неку руку, и права саблазан међу породицама рибара, мајданских радника и сељака те парохије што дотрчаше у Панверн на први глас мртвачкога звона, када се у рану зору Марија Жозефа указала у својој изазивачкој опреми, с великим шалом с ресама, са сељачком кецељом од памучног полусвиленог сатина и под високом бретањском кофтом, састављеном регби од стрела што висе косо са катедрала. Да није њене дубоке старости и да се није мислило да је на половину подетињила, може бити да не би прошла без неке пакости. Толико поуздање, тако неприкладно одело, све је то било као увреда и пркошење читавом малом народу сирочади, удовица и матера, који су дрхтали ишчекујући пресуду што ће је изрећи судбина.

Суморно ишчекивање код неких, у чијим је срцима црквењакова порука одјекнула као одјек закаснеле грудве земље бачене на рђаво затрпан сандук. Патници и фаталисте, под теретом наслеђених патњи и небројених искушења од свакојаких ћуди судбине, они себи нису смели поласкати, да би небо могло учинити чудо у њихову корист. Ови чак ништа нису ни говорили о поуздању које је испољавала стара Марија Жозефа. Али су се мати обојице Ле Кулзових, а нарочито удовица Ривоала Салиу показале мање помирљиве: морали су се умешати људи, да их спрече да не скоче на осамдесетогодишњу старицу.

Г. Гоасвен наредио је да ове махните жене оду

до самога зида, до на крај хора, а онде их је чувала стража мушкараца. Остали рођаци жртава стављени су у бочни део црквенога брода, дуж часне трпезе. И једнима и другима је г. попа забранио да се окрећу претпрати, где се висока црна прилика непознатог оцртавала до појаса изнад паркета.

Почело се раздањивати па је, кроз округло прозорче на забату, падала једна бледа светлост на авет, отицала са његовога покроба... Гомила, која је иза својих леђа осећала присуство те утвари, подрхтаваше, испуњена мутном nelaгодношћу, коју држање Салнуве жене, какво је било, заиста није могло развејати. Старија и мање отпорна, мати обојице Ле Кулзових најзад се стишала и, као премлаћена, ногу као поломљених, лежала је на плочама. Али ону трагичну Жани, помахниталу вучицу, потресану наглим живчаним наступима који су ометали богослужење, њу су већ три пута морали износити: она би жестином својих побуна свакога пута извршила препад на своје чуваре; упркос наређењима г. Гоасвена, нагло би се окренула претпрати, пружајући руке високој прилици ужаса, да заурла безумно:

„Ривоале! Ривоале!“

Узаман дозивање! Ако је под оним мртвачким покровом у претпрати круто уздигнутим изнад гомиле, уопште куцало срце, то није одавао ниједан дрхтај сукна. Г. Гоасвен, који заиста није био познат и с те стране да би богослужење дуљно, овој служби божјој попустио је све сартије*): јектеније нису чекале да певница испева до краја. Ма колико да је био прекаљен за сваку врсту узбуђења, морао је изванредно господарити собом, да би усред ове задихане гомиле, регби прожимане електричном струјом, сачувао хладнокрвност и до-

*) Све конопце који држе једра, да једра хватају што више ветра, и брод иде што брже.

стојанственост, без којих се не може вршити освећење светих тајни. Журило му се да свему учини крај и да даде расплет том тужном епилогу који би, ако се отегне, могао постати тако опасан. Тек после последњег јеванђеља непознати је имао да се прикаже народу. Па ипак, између причасног и благослова, г. Гоасвен је сматрао да му за часак ваља прекинути богослужење да, тоном који би издао заповест за какву мановру, нареди:

„На колена, сви!“

Телеса попадоше по плочама.

„А сад ме добро слушајте, рече г. Гоасвен свечаним начином, који му није био у навици. Обраћам се, на првome месту, вама рођацима жртава са Љупке Елизе, који сте дошли овамо са страхом у срцу и који се одавде имате вратити радосни. Свакако не у оној радости, на коју сигурно рачунате, већ у другој, већој и трајнијој... Дакле, како да се учините достојни милости коју вам навешћујем? Тако што ћете се измирити са судбином, што ћете се одрећи наде да у човеку што се сада налази на овом постољу нађете једнога од својих блиских. Још сада и пре него му чујете име, замислите чврсто у духу, да ово није онај коме се надате. Ваља чак и Богу да се помолите, да то не буде он... Морате, ако волите своје покојнике, ако имате сажаљења за њихове патње, ако желите да се не задржавају и сувише дуго у огњу чистилица... Јер вам божанско милосрђе пружа неочекивану прилику да скратите њихова испаштања и да их напетих једара доведете у рај. Ваше је да се њоме користите! А ја вам кажем, они који се још сада помире са судбином и храбро приме своје разочарење, ти ће одавде изаћи са извесношћу, да је њихова жртва прихваћена од Великога Кормилара тамо горе и да су успешно порадили на искупљењу својих мртвих и на своје властитоме спасењу... Јесте ли приправни да учините жртву, коју ја од вас тражим?“

Пират

3

Дубок уздах оте се гомили, уздах који се могао тумачити као пристанак. Једина, Жани Салиу ћутала је непријатељски. Што се пак старе Марије Жозефе тиче, није било лако знати шта је она одговорила, јер се чинило да је она потпуно отсутна од ове свечаности, која се одиграва у цркви. Час чућећи, час клечећи (у капели није било ни столица ни клупа), она је, потпуно мирно, пребирала бројанице, са једним добрим осмехом на руменом и испуцалом лицу. Заиста, она не показиваше ни страховање ни нестрпљење, ишчекујући расплет тога призора у савршеној сигурности духа — жива слика келтскога надања, толико пута превареног и вазда поново ускрслог, чија ће упорност, на крају крајева, победити Судбину...

Г. Гоасвен благослови скуп и окрене се олтару. Тридесет секунда било му је доста да прегрми последње јеванђеље. Али гомила, у ишчекивању ослободилачких речи које ће учинити крај њеној неизвесности, већ је престала дисати; главе, унаточ себи самима, час-по повиле би се према дну капеле. Г. Гоасвен похита да се што пре окрене вернима, пресекав ваздух великим знаком крста и изговори:

„Surge, Lazare!“*

А тада, као да је спуштен обарач, све живо одједном поскаче на ноге, сви погледи се управе према претпрати. Чак ни Жани Салиу не нађе више вриска на дну свог осушеног грла; али њено бледо лице, исколачене очи, отворена уста, све њено биће дахтало је, окренуто утвари. Набори на покрову се заталасаше; две руке живо размакоше покров, који паде на под с потмулим шуштањем и, сличан каквој младој снази природе, једноме од оних пролећних богова, којима је Јелада прослављала годишње васкрсење, Сантик Косток изиђе, насмејан, испод својега вела тмине...

У узвику који се из гомиле дигао, испунио

*) Устани, Лазаре!

цео брод и дуго одјекивао напољу, једва ако се чуо ропац Салиубове жене, која се сруши подно олтара, у страховитој живчаномј наступу. Мати Ле Кулзових јецала је потмуло поред ње. Рођаци осталих жртава већ су Богу принели као жртву своје наде: у овим душама помереним из равнотеже, реч г. Гоасвена уздигла је спасоносни јарбол вере; под светом његовом заштитом, оне су могле ударити на сва искушења; оне су биле спремне за највећа жртвовања и одрицања, па су поједини томе чак и тежили. Зато нису имале погледа зависти на стару Марију Жозефу, која се, можда једина у целој скупи, није некако нарочито узбудила познавши својега Сантика.

Док је гомила отицала, осамдесетогодишња старица се полако примицала унуку, који је, да би се до ње што пре пробио, радио лактовима кроз редове верних, па га је нежно загрлила:

„Сантиче, срце моје лепо, како си порастао и ојачао!“

ДРУГИ ДЕО

ГЛАВА ПРВА

Сада, под кровом старе Костоекове, цео дан имао је да буде празник, и велики пир. Осамдесетогодишња старица обесила је на полицу повесма разнобојне вуне и није имала намеру да их дирне до сутрашњег дана: акоће, нека и недостане једно пола туцета јастучића на поруцбину Франсоа Лирона, продавца дрвених ципела у Кервегану!...

Рамене уз рамене, жалом па мрежом путељака који кривудају преко великих баровитих просторија, где је јесењи ветар свирао у трсци боје рђине, грабила је она са Сантиком ран-лоскетском језичку, који се претвара час у аду, час у полуострво, према висини плиме и осеке. Већ се почела назирати криволинија у којој је становала и коју је грудобран од крупна, са других лежишта скупљена камења, бранио од суровости северњака: с десна и с лева затварале су је локве, где су морске шеве, угаре и звиждуље кљуцале за време осеке рачиће и морске паукове. Оштар задах од иструлеле морске траве испуњаваше ваздух; испражњене шкољке ваљале су се у гомилама око смрдљивих валова, где је народ мајданских радника, који је са својим вигваима*) пао у овоме дивљем месту, гојио свога посека, испомоћ сиротних породица тога краја и њихова једина месна храна од нове године до тридесет првог децембра.

*) Шатори индијанаца — номада.

Било је то за осамдесетогодишњу старицу прилично непријатно суседство. Али, навикнута, није ни обраћала пажњу. Уосталом, њена мала кровињара, налазила се мало у страни од групе мајданских радника; чуваркуће су јој красиле слеме у пролеће; испред ње било је малецно двориште, ограђено малим зидом од ломљена камена: Марија Жозефа садила је у њему церсејски купус, који би за неколико недеља издиглао као палица тамбурмажорска; али путања која је преко њега пролазила била је оперважена скабиозама и георгинама, које би допратиле посетиоца до пред сами праг од куће, начињен од старог надгробног белега, коме се натпис најзад изгладио под ногама. Врата од стана остајала су отворена преко целог дана, како зими тако лети, јер онај једини прозор на кући, пресечен попречном пречагом — што је са сводом који је загрио врата дозвољавало да се одреди прилично давнашњи датум зидања ове грађевине — није био богзна како широк па је пропуштао у унутрашњост куће недовољну светлост.

Оваква каква је била, кућица је имала извесну сеоску драж. Окренута југу гледала је на копно, које је оцртавало готово потпун полумесец између рта Тоано и ран-ан-герискога гребена: оба врха полумесеца пружаху се у сретање Великоме Отоку и даваху мореузу, који га је раздвајао од континента, изглед једног малога бретањског средоземног мора, или једнога од оних шкотских језера чије су стрме обале, као овде, застрвене вресом и миришљавом травом пешчаних брежуљака.

Мало по мало, кроз нежну измаглицу овог јесењег јутра, обриси земљишта су се јаче оцртавали, па је једна дубока радост испуњавала срце и очи Санतिकове. Није говорио, али му је рука стискала руку осамдесетогодишње старице, која је благо одговарала на његов стисак, па је ово

немо измењивање осећаја изражавало више неголи све речи радост њихових душа.

Г. Гоасвен, по изласку из цркве, отишао је Жанни Салиу и матери Ле Кулзових, које су имале велику потребу у његовој помоћи. Тек после ове двоструке посете могао је потегнути за Ран-Лоскет, где му је Сантик имао да исприча свршетак своје приповести и извесне појединости, које му није могао дати синоћ, везан заветом.

Жалећи дубоко разочарење тих јадних људи, који су се надали наћи међу повлашћенима судбине, г. попа је ипак био срећан што је избор неба пао на доброг Сантика, чија су младост, жива и смела љупкост, дивни хришћански осећаји већ одавно пробудили његове симпатије и који је, поврх свега, био јединац старе Марије Жозефе. С друге стране, прилично дуг комад пута раздвајао је од Ран-Лоскета породице које му је ваљало походити и, ма колико војнички да обави своје две посете, није било могуће да г. Гоасвен стигне пре осамдесетогодишње старице и Сантика до њихове куће; елем, на прагу од куће младоме човеку се учинило да разликује прилику пожарнога.

„Да ли нас то неко чека?“ запита он старатамајку.

Добра жена је, и поред дубоке старости, имала оштар вид, праве очи угаре, говорио је у шали унук. А можда је била боље и обавештена него Сантик о гостима који долазе у Ран-Лоскет, јер је, после кратког испитивања, одговорила без двоумљења:

„Госпођица Мишелина... кћи оног пирата Клерфејта... Још једна, Сантиче мој, која ће бити узбезекнута твојим повратком!“

Г-ђца Мишелина, пират Клерфејт... два имена присна Марија Жозефи, али сасвим нова младоме човеку, чије се занимање нагло пробудило и који својој старатамајци постави безброј питања.

„Бу! Бу! Бу! Лакше, човече! рече стара у смеху. Не могу ти ја одговорити на сва твоја питања одједанпут... А истина је, Сантиче мој, да ти не познајеш ни госпођицу Мишелину ни господина Клерфејта... Они још нису били у нашем крају, кад си се ти укрцао на ону несрећну китоловку... Па ипак, кад бих ти морала рећи тачно ко су ти Клерфејти, не бих била у стању ни ја, нити ма ко други. О њима се не зна ништа, или готово ништа, сем то да су пали на Велики Оток пре десет или дванаест месеци, тај човек, његова домаћица и кћи му; да су онде купили, на пунти**) острва Лерна, некадашњу Коадувљеву кантину и да су је президали и прилагодили за своју личну употребу... Домаћица дође понекад по намиринице до Бег-ар-Стаона; у цркву није крочила као ни њен газда, а тај ти излази из своје јазбине само о извесним плимама, са сином Жани Салу, да пробордижа*) по затону, око једне стене зла гласа, коју зову Уерсерез (Смијуља). Али Пират, како га овде зову, пљује на све замке Смијуљине, или можда ни сам не зна да је „везан“

— Везан?

— Омађијан, ако ти је милије. Зар се више не сећаш шта се прича о Смијуљи, и како је Аес, кћи краља Иса, имала ту свој двор и своје благо? Има их можда још и дандањи, иако је промењена у чаробницу због својих грехова. Она је чак дала и своје име зарубљеној хриди, јер јој се ту, у данима буре, чује њен смех.

— Какве бургије! рече Сантик. Не постоје подморске чаробнице, старамјко, а можда никада није било ни града Иса, нити је било Аесе. Све су то бабске приче, дабоме!

— Ене де! Говори ти шта хоћеш: а ја верујем и у град Ис, и у чаробнице, и у пирате исто тако..

*) Пунта — рт.

**) Пробордижати — прокрстарити, једрити у изломљеној, цик-цак линији.

кује, јер она, тако жива и тако весела, бива по некад подложна наступима најцрње жалости. Зар је ја главом једнога дана, кад је овамо ушла у моме одсуству, нисам затекла на коленима пред твојом фотографијом, јест пред твојом сликом, Сантиче мој..., објасни ми то ако можеш? И молила се Богу, и плакала. Сузе су јој се котрљале низ образе... О, да си могао видети, како је скочила када сам ја ушла и како се збунила! После тога — то је био једини пут — три пуна дана није долазила у Ран-Лоскет.

— Смешна ствар, рече Сантик... Пред мојом сликом?...

— Пред твојом сликом.

— Можда има какву бубицу у глави, као њен отац.

— Она? Нема паметније девојке. Цео свет је луд, ако је она луда...

— Онда, рече Сантик, тек сад ништа не разумем. Зашто би, јест зашто би она, кад ме не познаје, показивала за мене толико интересовање?"

ГЛАВА ДРУГА

Чело Сантиково одједном се замрачило. Загледао је са више пажње, корачајући, прилику посетитељке, од које га је раздвајало само мало двориште и танак појас баровитих локава.

Девојка је имала на себи један од оних великих огртача с капуљачом, као код индијанаца, који, чини се човеку, повлаче лице регби у дно неког удубљења; и још, била је са стране окренута Сантику: стога је овоме било мучно да види, да ли Марија Жозефа није преувеличала њену лепоту. Висока, витка и лепо скројена, јест. И права госпођица, на сваки начин. Иако просто одевена, и слабији познаваоци него је Сантик умотрили би одмах, да јој сукња и блуза нису изишли из сеоског кројачког салона. То је све што се

могло закључити на први поглед. Мишелина је гледала у правцу засеока Кервеган, мислећи свакако да је Марија Жозефа отишла онамо; чувши шум гласова са стране ограда, окрете главу, познаде осамдесетогодишњу старицу и врисне ужаснута, видећи јој пратиоца. Р'вет!* Је ли могућно? Помислио би човек, Сантик Костоек — Сантик изишао поново на светлост живих, са оним својим ведрим лицем, лако нагареном наусницом изнад горње усне, с коврчастом косом, са зубима младога курјака, Сантик једва нешто пунијих мишића, више опален сунцем и косматији, једном речи мужевнији него на својој слици.

И доиста је то био Сантик.

„Зар вам нисам толико пута говорила да није мртав!“ певао је од врљика спинет*) Марија Жозефе. „Ево га, госпођице Мишелино! Ево мога Сантика!“

Мишелина се укочила од изненађења. Није знала шта би одговорила старој, ни младоме човеку, који је уљудно скинуо качкет и пришао, пружајући руку.

„Идите, молим вас! настави Марија Жозефа. Можете му је стиснути без бојазни. Није се он повампирио...“

Заиста није, Сантик није имао ничег вампирског у себи: богата и свежа крв текла је под властим ткивом његове покожице; живот се искрио у дужицама зеница; испољавао се у гипкости зглобова, у лакој ритмичном ходу у подрхтавању ноздрва које су, регби, с насладом увлачиле тешке испарине каљуга и наноса од морске траве, остављене осеком у локвама иза плиме. Зар то није ваздух његова завичаја?

Лаки облачак, који је за часак био замрачио

*) Р'вет — фламански израз, који би одговарао: „Види, молим те“.

*) Спинет — клавир у XVI и XVII веку.

сјај тога младога лица, расуо се при погледу на непознату девојку, доиста дивну под оном индијанском кукуљицом. Готово исто толико плава колико и Сантик и једва нешто мало нижа од њега, могла би проћи као његова млађа сестра. Она је, несумњиво, као и он, дете приморја. Само се пуким случајем код „загораца“ налазе оне прозрачне и млечне пути, које су западна мора, регби, измесила у пени са седефом својих шкољака. Али је боја њених очију боја плавичасто-сивога шкриљца, и тамнела би код сваке незгоде; па су стиснуте слепоочнице и тачно омеђена линија подбратка биле знак сасвим другог порекла: бар једним од својих предака ова приморска девица мора припадати каквом јогунастом роду усредсређене воље, пореклом из англо-саксонских земаља.

Име јој је, међутим, било фламанско, а она сама говорила је једино француски. Ово би јој могла бити сметња на свакој другој тачки бретонског приморја, само не на Великome Отоку, пофранцуженоме у половину норманским каменарским радницима из Котантена, које је овамо привлачила каквоћа гранита и лакоћа експлоатације. Једини су домородци и даље међу собом говорили бретонски; али у општењу с породицама досељеника служили су се француским. Стога је девојка већ од првога дана, и поред потпуног незнања бретонског језика, могла општити с острвљанима, међу које ју је бацила једна неочекивана ћуд њенога оца.

Била је у њој једна мешавина благости и упорности, љупкости и снаге, који су јој, сви укупно, придавали једну посве нарочиту чар. Па ипак се на томе лицу, исклесаном у исти мах и тако сладострасно и с толиком чврстином, осећао, у извесним часовима, као неки потајни несклад; изгледало је да нека присна патња или, ако баш не патња, а оно једно осећање неког страховања час-по хоће да поремети равнотежу линија. Енергија младе

девојке могла је да одржи победу над тим болом или, бар, да га потисне што дубље: али она не би била у стању спречити да нешто уопште не избије на површину — у изненадном набирању чела или у неочекиваном изразу престраве у очима.

Кад је прошао први тренутак запрепашћења, Мишелина је повратила нешто мало од своје сигурности; посматрала је Сантика смелијим погледом и, у колико се више продужавало њено испитивање и она се уверавала, по речима Марије Жозефе, да нема посла с вампиром него са створењем од крви и меса као што је и она сама, са Сантиком главом, васкрснулог на чудесан начин, лице јој се разведравало и показивало најживљу радост. Међутим, још се није усуђивала затражити разјашњење тога чуда, толико јој се догађај чинио невероватним. Више од године дана протекло је од бродолома „Љупке Елизе“. Како поверовати да је Сантику требало годину дана, да изведе своје враћање у отаџбину? И, нарочито, на који начин објаснити како то да, у току од читаве године дана, ниједанпут не дотури о себи гласа, па да чак не изврши ни ту предострожност, да најави повратак? Али ма колико необична била та ствар, ипак се морала примити, и морало се приклонити пред очигледношћу. Али онда, будући је спасен Сантик, могли су и остали чланови посаде китоловке спасти се из бродолома? Можда су се и они вратили својим огњиштима?

Огромна једна нада надимала је срце младе девојке. Пришла је живо Сантику.

„А... остали?”

— Који остали? рече Сантик, изненађен питањем.

— Остали од посаде са Љупке Елизе?”

Тако рећи обесивши се о усне „младића“, чекала је жудно на одговор. Сантикове очи се замаглише. Дигао је руке, па их пусти, утучен.

„А, ти!... Остало је још само да се за њих Богу молимо, госпођице Мишелино...“

Девојка пригуши врисак, а Сантик не знаде шта да мисли. Него материнска себичност старе Марије Жозефе пресече као на пању ову болну међунгру. Предавши се сва радости што је повратила унука, гурала је она оба саговорника врати-ма, нагонећи их да уђу.

„Седите, госпођице Мишелино... Седи и ти, Сантиче мој... Мора да ти је желудац сасвим празан... Стрпи се мало! Пре него сам пошла скувала сам кафу. Имам само да је подгрејем... Попићете и ви који гутљај, госпођице Мишелина?“

— Хвала, рече Мишелина; доручковала сам пред полазак од куће.

— Не мари! Свеједно!... За моју љубав, госпођице Мишелино...“

Још хитра, и поред својих осамдесет година, она се устумарала, потпиривала жеравицу, избрала у кухињскоме орману три лепе шоље од мрко-црвенога порцулана који се тако дивно прелива, па их разместила на масивноме храстовом столу, намештеном по бретонском начину код зида, упоредо са затвореним креветом, коме је наслон сачињавао танку преграду, и који је спреда настављао велики један сандук у облику клупе, с наслонима за лактове на оба краја. Сав искићен, украшен својим кретонским завесама с цветићима, чист и блистав као нови петпарац, био је то Сантиков кревет. Кревет старичин, грубљи, затворен капком који клизи по жљебу, дизао је близу огњишта своју тешку архитектуру.

Ови бретонски затворени кревети су прави алкови*), те срамежљивост оне расе нема због њих ништа да пати с обзиром на збркану мешавину радничких породица. Човек у њих улази у

*) Алков — као удубљења у зиду, такођећи преграђене собице.

оделу и у њима се свлачи, навукавши капке или завесе. На тај начин цела породица може слободно становати у једној истој соби. А ова, благодарећи старању Марије Жозефе, удовице бившег подзаповедника финансиске страже на Великоме Отоку, заиста се могла сматрати као узор у својој врсти: човек би се слободно могао огледати у крилима ормана; окови, бакарни делови не би више сијали ни да су сад из дућана; зидови окречени; кухињски орман, пун тањира и чинија у живим бојама, изгледао је још веселији услед збирке егзотичних ситних фигурица, донесених из далеких пристаништа по страним земљама од синова Марије Жозефе: нојева јаја, кинеске папучице, јапански рамови од изрезаног бамбуса са фотографијама на стаклу из доба Дагера* и Нипса*), које су видљиве само гледане искоса и то за већто око... И још друге успомене, иконе, свадбени пукети од тапетарске хартије, бројанице из Јафе са крупним зрнима, беху окачени око саксија са смрдљевком, у отвору прозора, тог иконостаса бретонских породица, док је изнад огњишта старо распеће од црнога дрвета ширило руке и, регби, једним широким покретом обухватало скромну и чаробну кућу...

Сантик, ма колико да је био уморан од свог погребног трочасовног пожарчења у прегтрати панвернске капеле, осети се потпуно оживео унутар-

*) Дагер (Луј-Жак-Манде), француски сликар. Измислио диораму, усавршио фотографију, коју је пронашао Нипс. Име му је остало у изразу дагеротипија. Живео: 1789—1851. — Диорама: слика или више слика на платну великих размера, које се подвргавају променама и игри светлости, док је посматрач у мраку.

*) Нипс (Нисефар), француски хемичар, проналазач фотографије (1765—1833). — Његов брат од стрица, Нипс де Сен-Виктор, проналазач фотографије на стаклу (1805—1870).

њом чедношћу овог породичног огњишта. Стаде избијати његова урођена живост; да му је да се дигне, да пројури кроз кућу, таван, кроз стају, и двориште, да опипа сваку ствар понаособ, да завуче нос у сваки кут; из поштовања према Мишелини није се дизао с клупе. Али, кад су му већ мировале ноге, нису очи ни језик: није престајао шетати погледом око себе, унаоколо, једнако је запиткивао и клицао поводом свега и свачега.

Из њега је срећа зрачила толико, да је мало по мало прелазила на гошћу. У ствари, стара Марија Жозефа била је у праву: није се могло довољно изразити жаљење што није спасена цела посада са Љупке Елизе; биће да је разочарење, које је Мишелина имала после Сантикова одговора, оживело рану тога тако сажаљивог срца, на тако чудан начин отвореног за све велике друштвене неправде. Него, ипак је то, на крају крајева, неочекивана срећа, усред опште несреће, то што је Сантик био поштеђен и враћен својој старамаци, а толика срећа заслужује заиста да се човек потруди и захвали се небу.

И после, и сам тај Сантик, тако ваљан, па умиљат, са рајским очима и густе косе јечмене боје, па како чељаде да му одоли? Зар се није окренуо г-ђци Мишелини и изјавио јој, с осећањем за какво догле себе није сматрао способним и у лиричности којег на сваки начин, нису били без својега удела љупкост, озбиљна и блага лепота девојке, — сву своју захвалност за старање, које је она у његову одсуству показала за осамдесетогодишњу старицу?

Мишелина је, на сваки начин, била помало збуњена толиком плахошћу; час-по одмахнула би лепом својом плавом главом, ђсенченом кукуљицом огртача; али је лака успламтелост њених образа одавала веће задовољство него је била њена збуњеност: свака поједина реч младога човека била је за њу нежно миловање; осећала је необичну

сладост што се налази ту, између Сантика и старе Марије Жозефе, и као одмор и расцвет целог њеног бића, које је тако дуго и тако жестоко било на Лерну, на томе језичку дивље стене, између полудугог оца и недружељубиве домаћице.

„Изволите једну са јечмом како ви то кажете у својој Фландрији, госпођице Мишелино, узвикну у истоме тренутку Марија Жозефа. Дај овамо госпођичину шољу, Сантиче... Ено у бокалчету савим свежега скорупа... А ево и белог хлеба... Немојте тако, морате себи намазати кришчицу хлеба маслом, госпођице Мишелино?...

Није остављала овим двома младих времена за одговор; предухитравала би све њихове приговоре, и сваки покрет; нагонила их, надахнућем своје материнске радости, да је слушају као деца. А кад су Мишелина и Сантик послужени које милом које силом поседали за сто пред своје шоље и пред комаде хлеба с маслом, она спусти лонче с кафом на огњиште, смећући с ума да се и сама послужи, и рекавши:

„Остало је доста и за г. попу, кад буде дошао...“

Правила је рачун без крчмара: прије и куме из суседства и сва ран-лоскетска дечурлија не могадоше више одолети силној својој жељи. Већ при изласку из капеле, били су они сколили Сантика и старемајку му, која им измаче једино захваљујући томе што се умешао г. Гоасвен. Слободни од сваке принуде, преплавили су двориште, притискивали радознале главе на прозор, док најзад, најсмелији, не грунуше у врата и не окружише Сантика и његову бабу, које заглаушише засведочавањем једне и сувише бујне радости, да би могла бити баш ни мало незаинтересована. Пошто им људи раде на острвима све до суботе увече, овде су биле само жене мајданских радника и ситна деца оклембешена о њихове сукње. Све се ово дерало у један глас и тражило да се љуби

са Сантиком. И све је то, такође, бацало и завидљиве погледе према столу, где се пушила Марија - Жозефина миришљава кафа.

Дивна старица је врло добро знала шта друге законима гостопримства, а срећа њена била је и сувише велика да би могла одолети томе немоме преклињању: док си се окренуо, цео Ран-Лоскет обрео се за столом поред Сантика и г-ђе Мишелине. А они који не нађоше места, поседали су где су стигли, на плочу од огњишта, на клупу кревета Марије Жозефе, па чак и на кухињски пањ крај пећи, начињен од пршљена једнога кита, који се прошле године насукао на спруд у Порц-Гвену. Марија Жозефа приставила је поново котлић на ватру и чекала да вода проври, да још непослужене госте обреди кафом.

„А поглавар? запита одједном Сантик. Зар њега нема?

— Овде сам!“ одговори један глас иза преграде.

И, издвојивши се из гомиле, под платненим морнарским шеширом и у чизмама за море, с рибарским прибором о рамену, чудан и смешан неки створ, који је подједнако лично на страшило као и на човека, уђе у собу, пошто се претходно окренуо уназад, да из уста испљује млаз црнкасте пљувачке.

„Здрави били и добар вам дан, дружино!... Дакле тако, истина је што ми је малопре саопштено, да се један од мојих подложника јутрос вратио у Ран-Лоскет а није ме обавестио?... Па камо га, тај угурсуз?... А, ево нас!... Мога ми Бога, нема фалинке, он је, Александар Костоек, звани Сантик. Излази на рапорт, чапкуне један, да примиш укор, који си зарадио прескочивши надлежност.

Овај смешни говор и претња којом је завршен изазвали су уобичајено дејство велике веселости, којом су дочекивани сви говори „поглавареви“. Сантик, покоривши се заповести, диже се и дође

да се пољуби са старим рибаром који, пре него ће га загрлити и као човек који зна уобичајени ред, отре уста рукавом па, на бретонски начин, протрља три пута свој образ о образ бродскога „младића.“

Правим својим именом поглавар се звао Коломба Рудо. Био је нежењен и једини рибар у Ран-Лоскету. Његова пензија и мршави приход од врша за јастог* била су му више него довољно за живот, за један смотуљак дувана за жвакање недељно, па чак и да себи дозволи, недељом и понедеоником, и неколико мање невиних ситних задовољстава. Тих дана је овај човек био више у крчми него код куће. Све опомене г. попе одлазиле су у ветар.

„Шта ћете, господине попо? говорио би поглавар, кад има толико крчми између Племера и Ран-Лоскета! До тога нема сумње, не би долазило, да богослужење вршите код нас, место што гоните парохијане да по свакојаким времену прелазе осам километара, да би чули проповед у Племеру.

— Знаш шта, одвратио би у смеху г. Гоасвен, притужи се влади. Издејствуј да ми се дода капелан. Поодавно га већ тражим. Цар ће, може бити, радије услишити тебе него мене, будући си ти поглавар.

— Видећу већ, господине попо, гледаћу“, одговори Коломба озбиљно.

Тиме што је сваки час слушао како га сви зову „поглаварем“, најзад је почео узимати мал' те не озбиљно уображено ово звање, којим га је обдарила популарна хералдика*. Ова невина мегаломанија још се и развила од кад се неки сликар, у пролазу кроз Велики Оток, у шали сетио да на рукавима те добричине намала три златна ширита, знак његовог високог положаја у администрацији. Сва срећа да је „поглавар“ облачио своје ширитом опшивено

*) Јастог — морски рак.

*) Хералдика — наука о грбовима и титулама.

одело само недељом, а преко седмице са плетеном морнарском кошуљом, непрокишљивим шеширом и чизмама повраћао равнотежу својега хода и својега духа. Од све његове недељне величине задржао би само извештај мало надувен начин говора, који уосталом није вређао никога. „Поглавар“ је, у пркос својих претензија на званичне почести, био најбољи човек а интервенисао би у породицама својих подложника у Ран-Лоскету само да у њима поврати слогу, исувише често помућену у данима исплате неразборитим пијанкама мајданских радника, или да свакодневном скромној храни сиротних људи дода комад сеченога грукја*, издвојен од свога дневнога лова.

Управо та његова страст да увек води туђу бригу донела му је, међу суграђанима, надимак под којим је био познат и поред кога је, временом, заборављено његово право име. Године, без икаквог утицаја на његову памет која је остала иста као у неког великог детета, промениле су облик његовог телу које се, регби, слегло на себе само. Глава, зејтињаста глава, спљоштен нос, патрљци који су му служили место руку, па чак и оно бацакање његових кривих ногу даваху му изглед једног од оних мудрих моржева, које довитљиве варалице дресирају да дубе на репу. Пошто је провео ноћ на мору, тек је о јутарњој плими дознао за чудесни повратак Сантиков па, не давши себи времена да свој рибарски алат смести под кров, дошао је кући Марије Жозефе да прији честита, и да загрли и пољуби њенога унука. Али је овај добро знао склоности те добричине, па не хтеде да се растану тек онако, после једног сасвим сувога пољупца...

Нема бретоњске породице која је толико сиромашна да у једноме кутку ормана не би имала боцу врелога гвина* за госте јакога пола. На

*) Грукј — морска јегуља.

*) Врели гвин — ракија.

један знак Сантиков, Марија Жозефа изнесе из долапа освештано стакленце и стави га на сто са два чашама. Мишелина не могаде на ино а да не напући усне у неодобравању, што можда није измакло Сантику, јер се задовољио тиме да напуни поглавареву чашу и да рекне, извињавајући се:

„Ја ћу се куцнути својом шољом кафе, ако немате ништа против, поглаваре... Лекар ми је после оне моје незгоде прописао дијету.

— Твоји лекари су прави магарци, одврати поглавар: „огњено вино“ још никоме није шкодило... Уосталом, у твоје здравље, ако ће и тако!“

Диже чашу, пуну жућкасте течности, на висину очију, огледаше се у њој мало и прогута садржину на испак, оборених очију, побожно.

„Уф!... греје где прође, као мелем! На дебеломе мору је ноћас била ђаволска магла, просто да се човек смрзне... Може се још и згуснути, кад дође плима.

— Па лепо, поглаваре, а шта ви за то хајете, кад сте на крају?*

— Ноћас сам једини ја био вани... Је л'те, госпођице Мишелино? настави поглавар, окренувши се девојци.

— Тако је, заиста, рече Мишелина, мало збуњена; чини ми се да је и отац ишао ноћас у ribu.

— Хм! Неће је много наловити мајци око Смијуље... Ни морски гргечи ни раје не маре баш за те воде... а ни ја их не волим више него они. Него, сваки на своју!

— Отац се вратио кад сам ја одлазила од куће, рече Мишелина.

— Онда је ствар у реду,“ рече поглавар, окренувши разговор, те запита Сантика на који се начин спасао, што је за њега, као и за већину присутних, била више мање неразрешива загонетка.

*) Крај — копно.

„Надајмо се да ће г. попа свакога часа, рече Сантик. Обећао сам да ћу га сачекати, па да причам своју повест. Па, пошто ће он скоро...“

ГЛАВА ТРЕЋА

И заиста, једна од прија, која је бацила поглед напоље, рече да види г. попу. Плима још није напунила локве па се топот Ветрогоње губио у муљу. Једно дете одвојише да убојнога коња држи за узду, а сам Сантик главом похита пред г. Гоасвена који, после неколико минута, с пушком пребаченом преко рамена, пређе ограду и уђе код Марије Жозефа.

Присутни поустајаше из поштовања. Сантик уступи свештенику своје место на клупи склопљенога кревета, између Мишелине и поглавара, а сам оде да седне на плочу од огњишта. Марија Жозефа се устумара, држећи високо ибрик с кафом у руци.

„Изволите шећера, господине попо... Немојте штедети... Сад смо богати, кад нам се Сантик вратио.

— Хвала, хвала, Марија Жозефа. Тек стоји толико, да ви сад дугујете свеблагоме Богу дебелу воштаницу, добра жено...

— И добиће је, господине попо.... И Госпа Његова Мати добиће исто толико лепу.

— Одлично!“ рече г. Гоасвен.

Па, обраћајући се девојци, која је седела десно од њега:

„Шта велите ви на све ово, госпођице Мишелино?... Није да се мало провиђење наругало нашим рачунима? Није да нам је мало запушило уста?... А ево шта значи имати веру! Марија Жозефа није ни за тренутак посумњала, да ће небо учинити чудо, да јој сачува њенога Сантика... И небо јој је дало за право противу безбожника, какви смо ми сви.

— Па ипак, рече поглавар, и да човек није радознао, господине попо, не би овим људима било криво да чују понеку појединост о томе догађају.

— Екселенција ће бити задовољена, рече кроза смех г. Гоасвен. Говори, Сантиче.... Објасни нам каквим си се то, захваљујући Пресветој Госпи, паламарима могао да извучеш из велике баре....

— Е, што се тога тиче, господине попо, рече Сантик, не би ни сам умео рећи... Како вам оно рече јуче, цео један дан и једну ноћ после бродолома Љупке Елизе плутао сам привезан за комад олупине.... Био сам у несвести кад ме је Никопинг спасао. А и она три месеца што сам провео у болници у Калао бејаху за мене, исто тако, време мртво, ако се тако може рећи, јер се не сећам ама баш ничега из тога времена....

— Али пре тога, Сантиче?... Између тренутка кад је твој брод захватила невера* и тренутка кад си изгубио свест, шта се онда догађало? Говорио си ми јуче о некој страшној повести....

— Вере ми моје, јесте господине попо; реч нећу повући.... Било нас је, знате и сами, десет морнара из Панверна и са Великог Отока на Љупкој Елизини, брику — китоловцу од 400 тона, са тридесет и два човека од посаде. Нас је изврбовао Пјер Ирвој, старешина морнара, за рачун капетана Жакоба Стилингфлита из Гравлина (северног), који је био такође и арматур брода. У почетку је све било у најбољем реду. Око Фалкленда врвели су китови. После петонедељног лова, имали смо на броду већ три стотине бачава уља. Капетан нам, може бити, није био баш неки узор од трезвености; плоску би целивао чешће него је дозвољено; али је пиће подносио како још не видех никога да га подноси, па би са целим литром препеченице у ђупи држао правац баш као и ви главом, господине попо. Е, да од тога није био љубазнији, то се

*) Невера — бура, олуја.

зна; јутром и вечером изгледало је, како се оно каже, да се натеже баш са оним нечастивим. Ирвој коме је то била већ пета печалба на Љупкој Елизи, тврдио је да га за дванаест година ни један једини пут не виде ненамрштеца! Уз то оштар, не примајући ни од кога савета и не поричући ниједне одлуке, једном речи прави тиранин у служби, који је био у стању да човека, за једно просто да или за једно не, залепи за једеке у крижевима* на мразу од 15 степени испод нуле! Управо услед своје строгости имао је толико муке око врбовања посаде у своме крају код Гравлина, па је био принуђен да најима Бретонце.... Што се нас тиче, ми са дисциплином стојимо на доброј ноzi, и она нас не може уплашити. После, осећали смо се безбедни поред старога Жакоба, који се с правом сматрао за капетана коме нема равна и за најбољег китоловца на целоме свету. Кад би човек провео сезону на његову броду — па би се вратио кући — то је било исто што и суво злато у шипкама. Била је код њега само једна ствар, која нам је превртала црева...

— А шта то? рече поглавар.

— Никад га не видесмо, да би се прекрстио, рече Сантик. Никад не би присуствовао молитви на броду. Остављао је официрима да је обављају, противно обичају, да за то време са својим псом Црним чучи на задњем мостићу или у својој кабини. Једном речи, ако тај није био незнабожац, он је на таквога потпуно лично, а видећете већ, да је само лично...“

Код тих речи је цео скуп прошла језа: деца се прибише страшиво уз матере; женама се одједном осуши грло, као што им се дешава у најпатетичнијем тренутку придике г. попе; поглавар се узврполи на своме седишту те, у општој буци уздах г-це Мишелине прође потпуно неопажен.

„Једнога јутра, око седам часова, настави Сан-

*) Крижеви — крстови на јарболима (попречне катарке).

тик, буде сигнализирани чопор китова на видику с правцем према западу. Али била је недеља и први дан Ускрса, а то није дан као други дани, чак и на бродовима китоловцима. На свима бродовима, после очитане молитве, капетан силази у морнарску кабину и части сваког од посаде једном „дуплом“; брод се кити свима заставама; наздравља се, пева се, а остатак дана се проводи у игрању карата и у разговорима о завичају. Већ се мање не може, зар не? славити име Божије него само једанпут у години, па нека и сам краљ китова главом узме крстарити под ветром брода, тога дана се не би нашао ниједан капетан да чамац спусти у море...

— А тај твој Жакоб се усудио, је л'да? запита поглавар.

— И сад чисто гледам себе, и своје другове, у недељу ујутро, на Ускрс, настави Сантик погледа изгубљена у прошлост... Сви су поустајали расположени с обзиром на свакојакe забаве, које су нас чекале тога блаженога дана; чак смо се мало и дотерали за ту прилику. Време је било благо, мало облачно, с лаким западним поветарцем, који није сметао главномe једру и био довољан да исправља дериву*, право бретонско време где је, како говораше Робац, недостајао једино мирис стрњике и музика наших звона... У седам сати били смо икупљени подно великог конопа што држи главни јарбол, ради читања молитве, која је нешто мало дужа него обично, јер јој се додаје читање јеванђеља и певање Magnificat* Жакоб је пушио лулу на заповедничкоме мосту, у друштву са својим псом. Г. Олије, први официр, који га је замењивао на молитви, управо је започео читање јеванђеља, кад човек из корпе на јарболу, баца са слемена: „Фал! Фал!“ што на језику китоловаца значи: „Пази!

*) Дерива — скретање брода с правца, услед деловања струје.

*) Магнификат — Христос воскрес...

Китови по крми!“ Упркос нама самима и премда су нам китови били последња брига у дану као што је тај, сви погледаше у казаноме правцу. Никад се још није видело толико стадо. Имало их је у најмању руку тридесет, и то крупних, оних правих празцатих, оних што се највише траже, right-whale*) како их називају Енглези... Стари Жакоб сав се устресао од узбуђења на дебелим својим ногама. Не сачекавши чак ни да се јеванђеље заврши, нагнуо се над парапет и довикнуо првом официру: „Чамце у море! Живо! Ала!“

— Ух! Ух! Ух! баца поглавар, ударивши се песницом по бутини.

— Можете мислити да се у нама све преврнуло! Згледали смо се... упрли смо погледе у Олијеа, али се ниједан није ни покренуо с места... Ни г. Олије није изгледао мање згранут од свих нас. Помислио је прво, да је тај незнабожац Жакоб сметнуо с ума да је први дан Ускрса, па му је то и приметио с пуно поштовања: „Чамце у море, кад ти лепо кажем, и посаду!“ био је сав одговор капетана, коме се лице зацрвенело као крмес и постао црвеније од вршка наше заставе. Пљује тај на Ускрс, отпадник један! Г. Олије није наваливао: заповест је заповест. Чамци беху откачени од својих груја*: два запловише према китовима ;трећи би испослат мало више на запад, да китовима препречи пут. Наш одред остао је на броду због маневрисања. Није нам било до смеха, можете ми веровати. Китоловци нису ни мало свеци; нашло би их се више у нашој дружини чија би савест имала потребу солидног прочишћавања. Па ипак су сви до једног били увређени саблажњивом безбожношћу старога Жакоба, а имало се и као неко предосећање да ће нам она донети несрећу.... И није нас мимоишло. Једва да су чамци измакли пет

*) Прави кит.

*) Грује — чекрк.

или шест кабловских котурова, а време се промени одједном; ветар паде, видик се приближи. То нас је почела да опасује магла. Одмах се склопила изнад она три чамца, и никад их више наше очи ни-су виделе. Да ли су залутали? Или су се поизвр-тали? Чим се ветар дигао, пођемо да их тражимо; претражисмо море у опсегу од тридесет миља* у-наоколо; звонили смо све време без престанка, пуцали из топа свако пола часа а, по ноћи, велика каца пуна крпа и китова уља горела је непрекидно на палуби. Али не поможе. Чамци су били изгуб-љени, и то изгубљени, слободно се може рећи, Жакобљевом кривицом. Други неки искористио би дату му лекцију, па би се после тога показивао ма-ње безбожан и мање осоран. А он, он се од тога још више наострешио противу неба. Хулио је и псовао целога боговетног дана. Ружио је Бога сви-ма могућим именима. А најгоре је, што је и даље упорно наставио лов са за две трећине смањеном посадом. Лудачка мисао, је л'те! Узе команду над четвртим чамцем да он сам, главом, приреди прави покољ над оним китовима... Нападач мора бирати тренутак када они дижу пераја... О, драги моји пријатељи, да вам је однекуд било да видите! Жа-кобово копље, узвиђано једном једином руком из-над његове главе, летело би као стрела и до саме држаље се заривало у плућа китова. Тај сотона од човека није начинио ниједан једини промашај. И није штедео ни младунце ни жењке — матере, као да се на целој врсти хтео да освети за губитак по-саде. Његов бес прешао је најзад и на све нас. Убијало се тек онако, из задовољства да се убије, и бачве су нам се већ преливале а ми смо још јед-нако убијали.

— То није имало никаква смисла, рече погла-вар. Да сам му ја однекуд био тамо...

*) Миља — 1852 метра.

— Да, али није вас било, поглаваре, рече Сан-тик осмехнувши се, и тек кад више није било ни једног јединог палца слободног простора у магацинима корита и на међупалуби, издао је капетан заповест да окренемо крму пут Бахије. Људи су мислили да ће искористити прилику да попуни посаду, јер мановра с бриком толиких размера није увек најпријатнија ствар са једанаесторицом људи, колико нас је још остало, и где ваља одбити малога и капетана. Није него! Кажем вам, да је тај злосрећни Жакоб просто уживао у томе да пркоси небесима. Чим смо попунили магацине с животним намирницама, разлеже се команда: „Орца, тимунијеру! Затежи шкоту*, вози за земљу француску!“ Него, море је, и поред свега, било лепо, ветар константан*, источни. Све је објављавало повољно путовање. 26 септембра ујутро познадосмо светионик Девичанског острва и отпочесмо бордижање*, да бисмо ушли у Ламанш. Одједном, око осам часова увече, начини се тамо горе, у облацима, не знам какав дармар: лично је на буку од колица са шодером која изврћу, а ветар одједном скочи на југо-запад. Готово у исто време, пљусак с громом и муњама сручи се на брод и однесе крижеве, папафиге и обе ранде са два прва јарбола*.

*) Орца — Окрени уз ветар, према ветру, кормилару. Затегни једро, т. ј. конопац од једра (шкота).

*) Константан — Сталац, који дува стално, уједначено.

*) Бордижање — Крстарити у цик-цак, поступно, хватајући повољан ветар, да може заплвити у Ламанш, јер је директан ветар противан. Зато се ветар хвата искоса, али се уместо праве линије као везе између двеју тачака, та веза постиже са више изломљених линија: тамо и амо, тамо и амо, под углом...

*) Крижеви — Крстови на јарболима (катаркама). — Ранда — Велико, доње четвороугаоно једро на великим јарболима. — Папафиг — Мало једро, изнад ранде на великим јарболима.

Љупка Елиза, окрећући се као жврк налети на валове, одбијене од гребена. И свакако да из њих не би изишла, да Јакоб није дочепео крмило. Био је то, кажем вам, капетан коме нема пара; крстарење између гребена било је за њега права играчка и, кад не би могао поред њих, он би потерао преко њих: нема јахача који би лакше подбодрио свога коња, да би га натерао преко препона. Заиста је вредело помучити се и видети Јакоба у тим тренуцима, свег згрченог и као спремног за скок са својим бриком. И да видите тај сев у очима, кад би му испао за руком један од оних величанствених маневара, где би неки мањи лисац поломио ребра! И овога пута се извукао без икакве Хаварије*. У десет сати већ смо били прегрмели највећу тешкоћу: Примелски плићаци били су избегнути, па смо брод управили на Триагоз. Брод се држао чврсто под смањеним једрима. Можда не довољно смањеним, јер нов налет ветра скрши као ништа највеће једро, које паде на палубу, здрузгавши једног човека и стрмоглавивши двојицу других у море. Били су то Салиу, Ропач и јадни Анж Коаду: покој им души!

— Нека им је покој души!“ понови скуп у хору.

Настаде тренутак болнога ћутања, кад се мисао присутних пренела на нестале. Сантик настави:

„Јакоб ни оком да трепне. Био сам у близини. Могао сам му видети лице, које се само згрчило. „Сеци горње сартије*! Јарбол у море!“ повиче он кроз свој дозивач. Него, доиста, сав морски и небески шљам заверио се противу нас те несрећне ноћи: док смо ми радили секиром и ножем да јарбол ослободимо ужарије и једара, погани један вал, искористивши накренутост брода, ували се одо-

*) Хаварија — Бродски квар, оштећење.

*) Сартије — пута, конопци од горњих једара.

страг, шчисти мостић, кров касаре* ,поклопац улаза за кабину посаде, и сјури се у унутрашњост брода попут воденог стуба. Право чудо што никог није попрскао. Најзад смо успели, радећи на срећу (па како испадне), да ослободимо јарбол, а ја будем послат на пумпе са још три друга. Жакоб је, за то време, наредио да се запуши бокапорта* од просторије за посаду, заменивши стари поклопац заклопцем начињеним на брзу руку; Лирон, који је био и дрводеља, брзо је слупао ту ствар и прикуцао преко ње дебело накатрањено платно, које је чинило више мање непрокишњивом. Међутим, почела нам је претити друга опасност. Од неког времена Жакобу се учини да му брод даје извештан отпор: думен није хтео да хвата; ствар је била просто несхватљива, јер је крмило било на месту. А ствар је била проста, дабоме! Један пас од вала расцепио га је на двоје; најзад отпадне један комад, а Љупка Елиза, преставши да слуша тимун*, врати се опет у област пенушавих таласа на гребенима. Већ смо се седам или осам часова борили на палубу, грувани брдима од воде, смрзнути до сржи костију, лишени чак и тога средства да, као Жакоб, поцрпемо мало енергије из наших пљоских са цином. Да би зла срећа достигла врхунац, окупи киша, јака и оштра као шиба, и она замути све. Фењери се нису видели на пет корачаји. Светионици се посакривали, заклоњени. Црни је завијао на задњем мосту, на смрт. У том је Жоб Ле Бај одједном дошао на мисао, да се налазимо у водама Панверна, где станује заштитница морнара, па ће нам добра Госпа можда добацити крајичак мерлина*, ако јој се обећамо да ћемо у њеној јачак мерлина* ,ако јој се обећамо да ћемо у њеној капели приредити заупокојну службу тројици иш-

*) Касара — кућица — кухиња — на крову.

*) Бокапорта — четвртасти улаз (рупа) на крову, у унутрашњост брода.

*) Тимун — крмило.

*) Мерлин — танак конопац.

чезлих другова, и да ћемо је одстојати, какав је обичај, босоноги и под мртвачким покровом....

— Јединствена мисао! примети поглавар. Наша Госпа од Панверна спасла је више него један брод из смртне опасности.

— И спашће још многе друге, нагласи г. Гоасвен.

— Свакако, одобри Сантик. Само смо ми правили рачун без капетана. Он једини имао је својство да у име посаде чини завет. Наш вођа морнара, Ирвој, као најстарији, буде овлашћен да му то каже на благ и заобилазан начин. Придаше му Пенсмена, да се томе кораку даде више ауторитета. Крмило је баш било поправљено, и Жакоб се, причестив се још једном из своје тиквице, поново прихвати думена. Положај нам се није осетно изменио, јер су нас гребени окруживали са свију страна а човек на стражи не престајаше да виче: „Десно, или лево, пази! Гребени да-прова*.“ Ни сам Жакоб, видело се, није знао куд ће пре. На светлости фењера изнад кутије са компасом, видели смо му грубе његове црте, кукасти нос птице грабљивице и ужасни израз очију, које су се црвенеле у стрњикама од обрва.

„Капетане, рече Ирвој скинувши барету, имали бисмо да вам нешто кажемо.

— Шта хоћете? рече Жакоб. Говори! Брже! Не марим преклапање.

— Дакле, капетане.... Мене шаље посада. Мрка капа да ћемо ми изаћи одавде нашим властитим средствима... Изгубили смо већ три друга...

— Добро, де, па шта?

— Па то, капетане, што су остали дошли на мисао, да се вашим посредовањем обратe Светој Богородици и да јој обећају за случај спасења, да ће присуствовати у њеној капели у Панверну, боси

*) Да прова — с кљуна, па кљуну.

и под мртвачким покровом, служби за покој душа ишчезлих другова...

— Енеде! *God Verdaême* нека се заветују на све што хоће! дрекну Жакоб. Шта се, ког врага, мене тичу њихови проклети бретонски керефеци, и шта ће им моје посредовање?

— Опростите капетане, рече Ирвој, сметнули сте с ума да сте ви, после Бога, једини господар на броду, и да ви једини имате својство да у име посаде учините завет.

— Тачно, рече Жакоб.

— Пристајете?"

„Жакоб, не пуштајући думена, истури жестоко своју прилику, толико да се сударио с Ирвојем. „Не!“ рече он, заривши поглед у очи вође морнара.

„Видело се како стеже вилице да не би рекао што више и да би сабио у грло бујицу псовки, које су му већ стигле у подгрлац. Али шта би он, уопште, још могао додати што би на изасланике учинило утисак такав какав ово просто одбијање? Жакобљево одбијање их је просто поразило. Ово је био први пут, од како се зна за поморце, да би заповедник брода тако што рекао својим људима.

„Размислите још мало, капетане, преклињаше Ирвој, кад се мало повратио од потреса. Сви смо ми овде добри хришћани; наши свештеници су нас научили, да кад се више није надати никаквој помоћи од људи....

— И то се зову морнари! рикну Жакоб, не могући се више уздржати. Попови! Мисе! Завети Богородици! Нека ме спали гром, ако вас даље будем слушао, покисле кокоши! У кочину, пудљива штенади! Брод ћу спасти ја сам, не звао се више Жакоб Стилингфлит!"

„Утврдио је думен на лево и, дочепавши један ашов који се ваљао на палуби, завитлао га је око глава као кијачу, потерявши Ирвоја и Пенсмена

*) *God Verdaême* — фламанска псовка. (ружење бога).

испред себе. Никад га не видесмо у томе стању. Био је страшан. То што је, уопште, могао напусти-ти думен у таквом једном тренутку значи, да га је морао спопасти наступ беснога гњева. Зацело би првоме од нас, који би му се успротивио, размрскоа главу, а ја вас уверавам да се нисам скањерао око шкоте од фока*, коју ме посла да затегнем. Ирвој и Пенмен нису питали ништа више, него побегоше, колико их ноге носе, доле, у општу кајиту за морнаре, повукавши за собом у неред у још некоје момке од посаде. Сви су се, као куфер, смандрљали у бокапорту. А онда...

— Онда? запита Мишелина, чије је лице, у току ове приповести, прошло кроз све преливе сажаљења, престраве и гнушања.

— Онда је, прихвати Сантик оборивши глас, капетан спазио на палуби алат, којим се Лирон послужио пре једног или два сата да поправи поклопац од кабине, па, уз опасност да се сви они несрећници погуше, закуца капак од бокапорте... Беху онде Ирвој, Ле Бај, оба Ле Кулза, Пенмен и Лирон... Жакоб им је скалупио, мање него за пет минута, мртвачки сандук тврђи од тамнице. Цео се брик тресао под његовим ударцима чекића. А он, који се никада није смејао, сада се смејао на сва уста, куцајући, чудовиште једно! А заклели бисте се, да му је са суседних гребена, одговарао други смех, смех дуги, оштар, пискав, као смех жене коју голицају... Стала ми је у жилама и последња кап крви... Думен се морао откачити сам од себе, јер је Љупка Елиза плутала низ струју, и ја сам само чекао да се свакога тренутка размрска о подводно стење. Жакоб као да за то ни хајао није, него је и даље куцао. И још је куцао, кад се један вал са дна сруши на брод, стане га

*) Шкота од фока — конопац од предњег малог тругаоног једра на гђуну.

окретати овамо и онамо а мене завитла на стотину сежњева* са онога места...“

ГЛАВА ЧЕТВРТА

Сантик стаде. По слепим очима избиле су му крупне грашке зноја, сведочећи о узбуђењу, у које га је још бацало, готово после године дана, сећање на оне ужасне призоре. Што се пак тиче онога скупа, ни њихово узбуђење није било мање живо а испољило се, кад је млади човек завршио приповест, грајом која испуни стан: жене су крештале и показивале песницу невиђеном непријатељу; поглавар дочепео чашу и дигао високо изнад главе, вичући:

„Неваљалац тај Жакоб! Тако ми коже моје душе, добро је урадио што је цркао, јер бих...“

— Мир! нареди г. Гоасвен. Мртвим дугујемо поштовање, поглаваре. А тај, ако је био крив, испаштао је...“

Реч свештеникова, вазда поштована, утиша халабуку; али је опште уображење било и сувише узаврело, да би оне људе могао занимати неки други предмет осим пакленог држања старог Жакоба. На Мишелину нико и не обрати пажње. И сам Сантик, завршивши причање, зарио је главу међу шаке и гледаше упорно преда се. Прва је Марија Жозефа опазила да се Мишелина оневестила код последњих речи бродскога младића: устурена на парпету, који је служио као наслон клупи затворенога кревета, девојку је само та околност сачувала да не склизне на тло.

„О, Боже! Шта ли је то њој?“ узвикну Марија Жозефа, потекавши свом хитрином коју јој дозвољаваху године.

Г. Гоасвен и поглавар окренуше се у истоме тренутку; г. Гоасвен издиже главу Мишелинину,

*) Сежањ — дужина раширених руку: 1 м. 60 см. (тачно).

док је Сантик, узрујан, претресао кухињски орман, тражећи сирће. Али, пре него је њиме и овлажио слепе очи младе девојке, ова прогледа и истрже се.

„Оставите, рече она, није ми ништа... На свежем ваздуху ћу се већ сасвим опоравити. А време је да одлазим...

— Не у овоме стању, никако! рече г. Гоасвен.

— Останите још мало, госпођице Мишелино, наваљиваше Марија Жозефа. Г. попа је у праву: сад се не можете вратити на Лерн.

— Плима не чека, рече Мишелина уз блед један осмех...

— Сад је тренутак кад вода стоји, одврати Марија Жозефа: није журбе.

— Ако, рече Мишелина одлучно, морам кући.“

Г. Гоасвен је себе корео у души што је није посматрао боље за време Сантикова причања: руку на срце, није ово први пут кад га је замучило по-дозрење о постојању неке тајне иза тог малог, јогунастог и испупченог чела, на које би се у извесним часовима усекла дубока једна бора забринутости. Али прилика није била нимало повољна да девојку испитује: исувише велики број очију био је уперен у њеноме правцу. И после, изволите молим вас, наводите разлоге таквој јогуници! У наглој својој журби да се врати очевој кући, Мишелина се није опростила чак ни са Маријом Жозефом нити са Сантиком.

„Ако ништа друго, немојте одлазити сами, рече г. Гоасвен... Била би права лудост... Нека вас отпрати неко.

— Разуме се, рече Сантик нудећи себе: ако хоћете, ја ћу, госпођице Мишелина.

— Не! Не! Нико... Хвала... Знам пут и сама“, рече Мишелина, која искочи у двориште а оданде, кроз деру, на пут.

Мало збуњен, Сантик се врати огњишту; али г. Гоасвен, који је испратио Мишелину до прага, не могаде на ино, а до по старој професионалној

навици, не баци поглед према видику, где се испречило велико једно сиво брдо, које није обавало ништа добро. Санта је изгледала непомична: међутим, пажљив посматрач могао је умотрити лако лелујање у тој маси; прво се из ње издвојило неколико праменова, ваљајући се према обали. Г. Гоасвен се сети да је поглавар ноћ провео на мору, па га дозове, не напуштајући осматрачницу.

„Ехеј, поглавару притерај часком овамо... Како ти се чини она громада онде, је ли?”

— Бога ми мога, рече поглавар, пошто је неколико тренутака зурio у видик, оно је магла, која се ноћас била укотвила на пучини... Сада се дреши. За једно четврт часа биће над нама.

— А колико има одавде до Лерна?

— Зашто ме питате, господине попо? Да ли сте добили вољу, да се мало прошетате до Пирата? Ако сте, боље ћете учинити да посету одложите. Биће паметније.

— Глупаче, рече г. Гоасвен. Нисам у питању ја, већ Мишелина... Питам ја тебе, да ли ти верујеш да ће она имати времена, да пре магле стигне до куће?...

— Пос' му крвави! Цела истина. Ни на крај памети ми Мишелина... О, доврага!...

С друге стране зида нико не чу ни речи од разговора ова два човека. Али је Сантика, који се никако није могао скрасити на месту после девојчина одласка, најзад забринула дуга отсућност свештеника и поглавара. Он им се придружи, у ходнику, и запита за разлог њихова испитивања.

„Види сам, рече г. Гоасвен, склонивши се у страну. Чини ми се да наилази још и много брже него је мислио поглавар...

— Ко то?

— Магла.“

Била је истина. Покрет премештања који се извршио у громади, продужавао се неизмерном брзином; није то више било обично прамење које

се одвајало од гомиле паре усидрене на видику, него широке и дугачке крпе, које су летеле брзином експреснога воза, расплићући се, да се мало даље опет заплету, а од целог оног краја избијали су на површину крајеви ртова, комади жала, скртовани плавога мора, да одмах ишчезну, чим исплутају на површину... Чак и за човека из овога краја, коме је као Сантику, још од детињства присна свака завојница обале, било би опасно да се по таквој магли, која ће се за неколико минута стопити у целовиту компактну масу, пусти у време плиме у неразмрсиви лавиринат стена и оточића, куд се тако неразборито упутила г-ђца Мишелина Клерфејт.

„Брзо! Морамо је стићи! узвикне Сантик промуклим гласом. Ако се онуда упусти, нема јој спаса...

— Само што је она морала већ далеко да измакне, проговори поглавар, чешући се по глави. И куд ће човек знати којом страном је ударила, бер-ар-стаонским језичком, кантонским игалом или је пошла према пунти* Крек'х-ар-Ланик?... Много је путева за оток Лерн...

— Чуј, рече г. Гоасвен, сваки ће од нас ударити једним од тих трију праваца. Ја ћу, на Ветрогоњи, одгалопирати до Крек'х-ар-Ланика... Ти, поглаваре наш, ударићеш превлаком... А ти, Сантиче, као најснажнији од нас тројице и пошто најбоље знаш обалу, то ћеш држати правац на Кантон. А сад, пријатељи, на пут!...

Тон разговора се нехотице повисио и привукао пажњу жена и деце. Кад се сазнало за опасност која је запретила г-ђци Мишелини, настаде експлозија од **Ma Done** (Боже мој) и **Ma Salver** (Спаситељу!), без конца и краја. Једина Жозефа, у сред опште пометње, сачувала је своју обичну храброст, и несаломљиву веру у Провиђење.

*) Пунта — рт.

„Иди, сине мој, и врати г-ђцу Мишелину,“ и то је било све што је казала Сантику.

Младоме човеку није требало то храбрење. Прескачући докве и стрњике, стигао је у неколико скокова до великих пустих пешчаних брежуљака, који Велики Оток настављају према северо-западу.

Није била лака ствар наћи се у том нискоме крају, без иједног дрвета, без икаквога знака распознавања, у правим глатким стенама оперваженим као уваљаном кратком мирисном ситном травицом, где му је стопала у пролазу кршила бројанице, нанизане на влатовима траве... Али, сигурније него очи, водио га је нагон и, не скренувши с пута ни за један палац, стигао је до краја пешчаних дуна, управо до оне тачке, где се као мамац указује заметак пута, назначен у муљевитоме песку колицима која, кад је море ниско, иду да товаре нанос од окрека на жалима Кантона.

Како би још да сазна, да ли је Мишелина ударила овим путем? Сантик се саже да испита песковити муљ и би истога часа обавештен; још свежи отисак пенцета лаке платнене ципеле видео се јасно. Елем, Сантик је запазио да Мишелина носи такву обућу, а не дрвене ципеле, као већина домаћих. Био је, дакле, на трагу па није више сумњао у успех. Отисци су се низали све до краја жала. Ту пут прелази, преко пасипа од ломљеног камена, доста широку живобару, која чак и за време осеке истиче из бег-ар-стаонског морлена* (мртвога мора). По несрећи је плима већ прекрила камење, те Сантик, загрнувши у журби чакшире и скинувши ципеле, које баци за собом на стрму обалу, мораде ући у воду да настави пут.

Крпе магле су се за то време коначно повеале, па су сада ткале велики покров од сивога

*) Мртво море — Морска вода у већем базену, који се пуни неким подземним каналом са пучине. Личи на језерце, језеро од морске воде (на пример, код нас, на Локруму, код Дубровника).

вела око свих ствари. Изгледало је да је свет ишчезнуо, да се цела планета вратила у стање небулозе*). Једини створови који су одржавали неко подобје живота у овоме боравишту праведних душа бејаху тешке беле птице, које су шибале ваздух меким својим крилима и кричале очајнички пролазећи поред младога човека. Нечујно, једним благим и правилним кретањем, море које је било исте оне сиве боје које и небо, плавило је огромну циркуску арену финога песка, која се прострла између Кантона и Великога Отока и чији пречник износи једно четврт миље. Сантик поново изби на пут на крају насипа. Али не беше више никакве могућности да се пронађу отисци Мишелениних платнених ципела. Слој воде, нема сумње, није био много дубок; али је прилив нагло придолазио услед водоравности земљишта, те не би било нима ло разумно задржавати се на путу. Сантик, који је морао рачунати с отпором струје, једва да је био превалио трећину пута: најдужи и најопаснији део пута имао је тек да пређе. Али ни ту он не би много бринуо, да је у питању само он. Него Мишелина? Је ли она имала доста времена на расположењу да се дочепна стрме кантонске обале? Је ли, као и он, ударила најпречим путем?

Како то да дозна? Траг је био изглађен. Вода се и даље нечујно ширила по жалу. Најмања погрешка у правцу, просто неприметно скретање десно или лево — није требало више да се човек сахрани. У овој „белој тами“, према снажноме изразу Мориса де Герена*, забуни се и најискуснији, мислећи да иде напред, док, у самој ствари, тапка у месту. И сам би Сантик запао у стварну опасност, да није био предосторожан да, час-по, испита подмукло рашћење плиме :са оближње стене ишчупао

*) Небулоза — измаглица од измешаних гасова.

*) Жорж Морис де Герен (1810—1839), француски писац, рођен у Кајли (Бретања).

је жбун окрека и измрвио у ситно триње, које би бацао на површину струје, посматрајући правац којим ће ударити. Кад је и по трећи пут започињао ту радњу, опази како плута низ струју, попут неке корпе, Мишелинин огртач. Ту је Сантик лепосетио како му се срце зауставило. Слаба та наплавина, ношена струјом, била је и сувише јасан знак да је помоћ стигла касно; помевши се у магли, девојка је морала стрекнути у неку јаму пуну воде; огртач јој се том приликом одвојио и пошао за струјом. Али ипак, једва да се оквасио, осим у доњем делу, што је један доказ да се тај несрећни случај није догодио сувише далеко нити давно; правац којим је плутао огртач показивао је још и то да се несрећа могла догодити само узводно од тога места. Тако рећи још и не утврдивши честито те чињенице, а Сантик се већ бацио у струју. Како је ухватио правац са стране, вода му је врло брзо дошла до појаса. Наместивши шаке на уста у трубу, дозивао је:

„Госпођице Мишелино! Госпођице Мишелино!“
Магла је загушивала те дозиве као испод звона. У слепим очима му је силно ударало; мишићи му се истезаху. А он је ишао напред. У магли се показаше обриси неке црне масе: стене или брда. Сантик још није знао шта је. Пође према тој насунице. Али га дубина воде на томе месту натера да заплива. Дозивао је непрестано, радећи брзо рукама:

„О-ој! Госпођице Мишелино!“
И учини му се да му је одговорио слаби један крик. Он заплива много брже, напреже сву снагу, истеже врат у напору све своје моћне и младе мишићне снаге. Црна она маса постајаше све одређенија: била је то стена три четвртине под водом, а лепљива њена глава окитила се маховицом. Примакнувши јој се сасвим, Сантик чу са друге стране хриди потмули пљесак на великој морској површини, која се отворила. Он се поново бацио

хитро у воду, управо на време да прихвати Мишелинино тело, које је струја понела; исцрпена, девојка која се грчевито држала за стену, баш тада се одвојила и откотрљала у море. Сантик је диже на хрид, са собом. Била је онесвесла, али је још дисала, а пре него ће изгубити свест имала је времена да позна својега спасноца.

Младић, по несрећи, није имао никаква начина да је поврати. С друге стране, море још није било завршило свој покрет надолажења, па је свакога часа могло покрити хрид. Расплет је, дакле, само одложен, јер Сантик није имао више ниједне тачке распознавања нити је знао којим би правцем ударио са својим теретом; вода је била и сувише висока, да би могао познати стену на коју се искрцао. Узаман су његове очи покушавале да прозру мутно лице плимнога вала, који му скриваше облике хриди. Да ли би му једно гњурање казало нешто више? Хтеде да покуша. Метнувши још онесвеслу Мишелину на постељу од маховине, сам се спусти лагано у море, оплови стену и управо поуми да се испне натраг на хрид, не могавши извући никаква озбиљна податка из својег истраживања под морем, кад му нога запе за неки конопац, о присуству којег није ни сањао.

Слабо да би ко сидрио врше* између Кантона и Великога Отока, па је конопац могао припадати каквом укотвљеном чамцу у затону. И заиста, конопац је био привезан за камен, подно саме хриди. Сантик се осети спасеним. Загњури се још једанпут, одвеза конопац и потеже га свом снагом. Конопац се затегнуо; али је чамац, који је био на другоме крају, ако је оно заиста чамац, давао енергичан отпор. Сантик није могао да схвати. Међутим, време не чека; горња плоча хриди била

*) Направа за ловљење јастога (морских ракова), која се спушта у море, сидри и оставља с мамцем, да рибар дође тек сутрадан.

је још само неколико сантиметара одвојена од мора; Мишеллинина сукња већ се замочила у воду. Сантик докона да поново заплива, на срећу, држећи се правца конопца који привеза за највиши врх хриди; он ће га, може бити, одвести спасењу, њега и његов драгоцен терет.

Непомичност младе девојке чинила је задаћу сразмерно лако; Сантик је једном руком придржавао Мишеллину а другом је пливао, снагом удесетострученом од осећања опасности а, може бити, и од вреле симпатије коју му је она уливала. Прво затегнут над њим, неколико палаца изнад његове главе, конопцац је после неког времена потонуо у воду, Али се Сантик ипак могао по њему да управља. Кад га више није могао видети, осећао га је испод ногу. Куд ли ће га одвести? То он још није знао а забринутост му је била и даље прилично велика, јер, ма колико да је био снажан, борба коју је већ читав сат водио с елементима почела га је замарати. Осим тога, помишљао је, ако се буде дуже наставила, несвестица Мишеллине могла би да буде и смртна. И, кад је још једном потражио конопцац, нога му се догаче дна; у исти мах, лагано плускање валова на жалу благо му заголица слух. Престаде пливати, али се и даље држао конопца, за сваки случај: неколико тренутака доцније срушио се исцрпjen на песак, крај једног чамца за товарење морске траве, који плима још није издигла са тла, чиме се и објашњава одупирање конопца под његовим напорима.

Млади човек дао је себи само толико времена колико да предахне. Од магле, која је све преплављивала, није могао познати место обале где је изишао на копно; али, избивши на дуну, узре два суробличја, до половине заривена у живи песак и која му управљаху преклињање својих руку. Беху то два крста од гранита, два сасвим изглодана стара крста и као исисана ветром с мора, или боље оно што је још преостало од тих крстова, од којих је

из песка штрчао само један крај стабла. Постоље, средина стубова и кубета у порфиру и злату која су, веле, некада била на врху, све је то ишчезло. У самртној борби ових светих каменова, који се већ столећима хрву са спорим и немим живим песком, да их не усиса, било је нечег трагичног. Можда би у неко друго време млади човек на то био осетљив; сетно би се легенде, која је од двају кантонских крстова начинила последње рушевине једног од светилишта чаробнога града Иса из бајке, као и изреке која за свршетак владавине хришћанске вере узима онај тренутак, кад они потпуно потону у песак. Сада његове мисли нису биле ни најмање склоне да се сећају прошлости. Захваљујући тим крстовима, добио је најзад тачан податак! Сад зна где се налази и да ће, заобишавши дуном порстреско жало, доћи до природне бране, која везује Кантон са Лерном и коју плави само плима о пуном месецу.

Нема сумње да пут, закрчен ивичњацима, каменим плочама и тесаником од пуне дебљине наспина, није био од најпријатнијих, нарочито са теретом који је Сантик имао на плећима; али му је радост због те прве победе вратила сву снагу, па је више трчао него је ишао преко тих великих валовитих пешчаних брежуљака, начичканих плавога чкаља и засејаних курјачким јамама издубеним пијуцима мајданских радника. За неколико минута избио је на пут за острво Лери, танак језичак од глатких и клизавих стена, који се на обема странама граничи провалијом. Пиратова кућа се нејасно оцртавала на узвишици, на крају тога пута. Пошто је то била једина кућа на острву, свака пометња била је искључена. Пас који је лугао по дунама нањуши приближавање Сантика и притрчављујући; та пудлица запуштене длаке очигледно није делила недружељубиву ђуд својих господара; јер, стигнувши до младића, у место да на њега искези зубе, стане му се умиљавати на све могуће

начине. Сантик приписа ово исказивање пријатељства присуству Мишелине, коју је пас несумњиво познао. Пошто је неко време ишао све дуж једног прилично високог зида, иза кога се, у шупи, чуло дување ковачкога меха и ритмично ударање чекића до наковњу, стигне Сантик до велике, грубе капије од једноставнога дрвета, где је узалуд у куту тражио звонце. Кад није било друге, млади човек, коме је терет сметао, удари коленом у крило од вратница.

„God Verdaemel! Који је то неотесани простак што толико лупа? баци један груби глас, који је, регби, долазио са дна дворишта. Чекај мало, да ти ја дођем и да те измесим, вуцибатино!“

Сантику се учини да сања кад је чуо ту псовку и тај крупни мушки глас. Не, није могућно: зацело му је запиштало у ушима... И тога пса који око њега скакуће, маше репом, лиже му руке, учини му се да је и њега познао! Шум препирке, с оне старе капије, прекиде ток његових мисли: онај са грубим мушким гласом вратио се, мумлајући, у шупу да, у место њега, отшкрине вратнице једна висока мршава жена, запитавши нимало љубазно:

„Шта је то? Шта тражите?“

Слабо умирен, Сантик похита са одговором:

„Ево госпођице Мишелине... .Онесвешћене... Извадио сам је из воде... Можда ћете ми помоћи да је однесем оцу...“

— Христе милосрдни!“

Лагано је Сантик пустио да му Мишелинаг склизне с леђа, намеравајући да је положи на траву. Висока она жена бакарне коже предухитри га: снагом која се не виђа код особа њенога пола, дигла је девојку како би дигла дете неко и однела је у кућу. Капија остаде отворена. Сантик је управо хтео да прође у двориште за оним двома женама, кад на прагу од шупе спази ниску, здепасту прилику, коњски врат и масивне црте човека, који

је тако грубо одговорио на његово хитно дозивање.

Магла је, несумњиво, била густа а онај човек био је окренут само из профила. Али је Сан-тик, вероватно, имао озбиљних разлога да се не задржава у тананијем разгледању тога човека, јер му је први утисак био довољан: учинило му се да је у тобожњем Клерфејту нашао старог познаника са Љупке Елизе.

„Жакоб! прошапта он. Капетан Жакоб Стилингфлит!“

Па се, не распитујући се даље, смандрљао, као неки лудак, низ стрму обалу острва Лерна.

ТРЕЋИ ДЕО

ГЛАВА ПРВА

„Жакоб! Капетан Жакоб Стилингфлит!“ То је било све што је Сантик био у стању изустити. Међутим, престрава коју је имао видевши повам-пиренога капетана ипак се прилично брзо развејала, те је млади човек почео помало доводити у ред своје мисли.

Пре свега осталог, могао се он и преварити, иако има лица која ће човек памтити до смрти кад их је једанпут видео — а лице капетана Стилингфлита било је једно од тих лица. Настрешница под којом је радио Пират наслањала се на зид од ограда; само неколико корачаји одвајало је од капије; али требало је имати у виду маглу, која је била врло густа и која је, чак и на томе растојању могла изобличити црте лица тајанственога посленика. Сантик је знао колико су варљиве морске испарине. То је за њега био разлог да не верује првоме утиску. И стварно, он би му поклањао све мање и мање вере, да му се није учинило да је, у исто време кад и капетана, познао и бродскога пса. А изгледа да је и пsetо њега познало, јер у место да му кевће око ногу, окупило је скакати и умиљавати му се на све могуће начине.

„Ту не може бити заблуде! говораше Сантик у себи. Та жута длака и печурка на шапи, то је Црни...“

Па, како су, у његовим очима, Црни и госпо-

дар му сачињавали недељиву целину, као неки символ у два лица, млади човек, примивши једном постојање пса, није могао више порицати ни постојање човека...

Невероватност тога доживљаја учини да му се забуна није много смањила. А притицало је, регби, читаво мноштво доказа у потврду те његове неверице: на првоме месту, Пират се не зове Стилингфлит; нико, у целој крају, не зна га под тим именом, већ само као Клерфејти; затим се сматрало да је капетан Стилингфлит нашао смрт у бродолому Љупке Елизе. Г. Гоасвен је о томе уверавао Сантика колико синоћ. У истини, ништа није говорило ни против тога да је Жакоб могао избећи из катастрофе; могла га је послужити иста срећа као и његовог младића; али, будући није имао разлога да прикрива свој идентитет, он би се у томе случају јавио Лучком Уреду, који би протоколисао његов конститут*)...

Сантик се баш тог поподнева имао да пријави уреду, да даде своју властиту изјаву. Прилика је била згодна да се та ствар расветли. Пошто је лучкоме капетану растумачио околности, које су га нагониле да одложи тај корак, запитао је као узгред, да ли се случајно још који од посаде Љупке Елизе није спасао из бродолома.

„Ниједан, рече капетан. Чујте, момче: па ви и сами рекосте да сте видели да је Љупка Елиза потонула на бар петнаест сежњева дубине!

— Јесам ли казао петнаест сежњева, господине капетане?... Тек свакако, бар један од посаде могао је имати исту срећу коју и ја... Свакако, ниједан од људи који су били у кајуту, пошто им је поклопац од бокапорте био закуцан над главом, али, на прилику, капетан, који је држао думеа...

— Капетан се нагутао чорбице као и сви остали.

*) Конститут — изјава капетана лучком уреду.

— Јесте ли сигурни, господине капетане?

— Дебела бретонска главо! Ходи да видиш својим очима, кад већ нећеш да чујеш...

Рекавши то, г. капетан Фолампен узео са поличнице својега стола тежак један протокол с бакарним ивицама, који стаде живо прелиставати, отворивши слово „Е“.

„Ето, читај сам!... „Љупка Елиза, домаћа лука Гравлин (северни), заповедник Жакоб Стилингфлит, други капетан Олије, и т. д., и т. д., потонула с посадом и товаром.“ Је ли ти то сад јасно?

— Јесте,“ рече Сантик гласом, који је био више снисходљив него убедљив.

Стварно, увереност лучког капетана Фолампена и званично саопштење записа о Љупкој Елизи не произведоше све оно дејство, које је чиновник ишчекивао.

Сантик, по повратку у Ранлоскет, био је у већој забуни него икада. Међутим, његова истрага је снажно коракнула напред: сад је већ извесно да стари Жакоб, ако то стоји да се спасао из бродолома, није дао знака живота лучкоме уреду, него је пустио да га унесу као „нестао“ са осталом посадом. Зашто? У каквој макиавелистичкој намери, противној његовим властитим интересима, будући му је за све то време ускраћено да оствари своја права код осигуравајућих друштава? Е, то је оно што Сантик никако није могао да схвати, и што га је враћало првобитној његовој недоумици. Али кад, с друге стране узме у обзир толике друге чудне случајности, које се поклапају: долазак Пирата на Велики Оток убрзо после бродолома Љупке Елизе, његово настањивање на Лерну, посете Смијуљи, тајанственост којом је себе окружио, непријатељство које показује према г. Гоасвену и као неки жар који испољава у уздржавању од исказивања сваке побожности, — Сантик није могао на ино а да се не поколеба

до у најтајније кутове душе и да озбиљно не по-
верује, да су Клерфејт и Жакоб једно исто лице.

У пркос свему томе његово уверење било је
још одвише слабо засновано, да би се усудио да
ма коме повери своје сумње, па чак ни самој Ма-
рији Жозефи, те је више волео да не говори ни-
шта пре него још једанпут не буде видео Пирата.

Ово није био најлакши део посла: Сантик је
имао прилике уверити се да се на Лерн не долази
лако. Магла се растурила. Цео сутрашњи дан про-
лутао је око острва, па се пустио чак и до крајњег
рта Кантона: Пират се није дао видети.

Уосталом, ни Мишелина, и то одсуство је за
Сантика било мучније. Било да га је девојци при-
влачила она природна симпатија која вуче добро-
твора ономе кога је задужио, било да је неко не-
користољубије и нежније осећање почело пуштати
корена у његову срцу, тек њему се журило да је
опет види, да своје очи милује на њеноме осмеху,
на њеној љупкости, на оној лепој седефастој пути,
на девичанских и сочних њених шеснаест година.
А чежња за њом подстицаше се још јаче потајним
немиром при помисли, да су несвестица девојке
и њено дуже задржавање у води могли нахудити
њеноме здрављу. А ову претпоставку чинило је
вероватним такође то што су видели Сару, кад је
долазила у град и набавила лекове: за кога, ако не
за девојку? Домаћица је врло ретко одлазила од
куће; није лично одлазила чак ни по животне на-
мирнице, које су трговци остављали у Бег-ар-Ста-
ону, код Жани Салиу, када би Сара по њих дола-
зила. Међутим, како Клерфејти нису нашли за
потребно да узнемире лекара, сва је вероватноћа
да Мишелинина слабост није била озбиљне при-
роде и да ће болесница за неки дан бити на во-
гама.

Сантик је тај тренутак ишчекивао с нестрпље-
њем. Да завара грозницу, лутао је унаоколо, рас-
питивао се код људи и гледао да створи неку ра-

зумну представу о тајанственим гостима на Лерну. Али ни у Кержагиу као ни Кервегану нити у другим засеоцима Великога Отока, све оно што му је било речено није значило ништа више преко онога што он већ зна.

Какву би веру, на пример, могао поклонити приповестима једне Ане Марије Жегу, непоправиме крадљивице и поред свих пет или шест осуда за крађу и прикривање морских изметина, а која је тврдила да Пират у својим подрумима гомила свакојакo благо отето од мора? У очима те сумњиве скитнице са жала, Клерфејти су конкуренти далеко опаснији и много омраженији и од самих финанса.

Сантик се чак није ни трудио да претреса о тим торокањима. Казали су му за малог Мишела Салиу, као да би он могао додати какав занимљив прилог његову истраживању: ово је, заиста, био једини острвљанин који се приближио Пирату и живео с њим у извесној сразмерној присности; али било услед своје ђутљивости, било из тамнога страха од човека који га запосљује, дете је на сва питања Сантикова правило кисело лице и одговарало мргодно. Ако је њему веровати, оно још није прекорачило прага куће г. Клерфејта; овај би, кад би му затребале његове услуге (а то је било само о великим плимама, јер је све остало време пловио сам) затрубио у једну од оних морских шкољки званих Kornbonds чија се рика чује на даљини од више миља, покривајући шум валова и ветра. Мишел, обучен како треба и, усталом, масно плаћан, био је увек на опрезу: чим рикне Kornbond, прешао би земљоуз и потрчао главачке у Порз-Сталinken или у Голодотер, стеновите затоне између Кантона и Лерна, где је Пират саградио два басена од ломљена камена, да у заклону једнога или другогa, према стању мора, склони китоловку. Господар би га чекао и, чим би се дете укрцало, бродић би дигао котву. Стари Клерфејт био је најђутљивији

човек на свету. Уста би отварао једино ради команде а, све остало време, држао би крмилу не говорећи ни речи. Вероватно је чак и то, да се он не би трудио да тражи малога, да му у извесним приликама није био потребан помоћник, да одржи китоловку на струји, док би се он сам искрцао на гребене, јер није се могло ни помишљати на то, да се на оваквим местима баца котва...

„А шта ради он на оним гребенима? питао је Сантик.

— Не знам, рече Мишел снебивљиво.

— А које гребене походи најрадије?

— У почетку смо одлазили на све: Чешљеве Гаврана, Каstell-Ри, Св. Изека, Мен-Кевра, Дера, Мин-ар-Врута... А сад идемо само на Смијуљу...

— Смешна мисао! Најпакоснија каменчура на целој обали...

— Не ваља се говорити зло о Смијуљи, изјави промукло Мишел. Доноси несрећу.“

Сантик посматраше за часак дерана, па је на томе ниском и расплинутом челу са длаком чупавом као кучине и храпавом као пиревина, у тој дебелој вилици, краткоме носу, с очима плитким испод саме површине главе, нашао све наследне знаке упорности и сујеверне лаковерности, које је већ опазио код Жани Салиу и који су се још и погоршавали код сина. Из таквог обешењака није се дало ништа извући. Сантик окрене леђа и оде.

Његове ствари су, најзад, престале да се помичу напред, те се поче узбуђивати. Није налазио више никаква задовољства у тумарању по острву, кад је јурио као помаман кроз те пустаре зарасле травом, тако различне од оних малих тесних поља у загорју, које високи грудобрани деле у парцелице, налик на апсанско двориште. Овде није било ничега да задржи поглед, да смета дисању. Снажан морски поветарац долазио је право с пучине. Господарска, тиранска природа, он не би трпео ниједну препону на своме путу; дрвета, па чак ни

стење не усуђиваху се да му препрече пут. Од једног краја острва до другог, сем на јужноме делу где се сабило село, имао је слободно поље. То је био као неки додатак на копну његовом великом домену на мору. Сантик је радо онамо одлазио. Ветар му је, као свима поморцима, био пријатељ. Противник, непријатељ, у сталној заседи, противу којег се не може ништа, то је магла, која се савија као жена, мека, подмукла и перфидна као већина кћери Евних, док је и у најстрашнијим својим нападима, на врхунцу гњева, ветар искрен, лојалан мушкарац. Он свој долазак најављује фанфарама, борбу води на божјем дану... Ретки су дани кад он не би мало прошетао по острву. А истина је, да без њега острво изгледа мртво. У дремежу августовских поподнева, ове дуге и широке пустаре немају никаква смисла, личе на какав летаргичан предео с неке угашене планете, повучене из оптицаја. Чим би се он појавио све би се изменило. Он је собом враћао живот. И заиста, онде се он није само чуо, није само осећао: тамо се он и видео!

Јест, Сантик је гледао како ветар долази из дубине простора: личи на мрачни ваљак, који одисање сопствених ноздрва котрља по најудаљенијој трави; у неколико скокова стиже тај, ржући весело. И Сантик, понесен његовим вихром, имао је утисак да се, јашући, клати на његовим сапима; млад и смео дах који би он мешао са дисањем великог тајанственог бића чинио је с њиме једно. Сантик се несвесно враћао у души првобитноме човеку; тонуо је у свеопштем животу васионе.

Све то, од како му је љубомјерна судбина упорно пречила приступ Мишелени и њеноме осмеху, јадни младић није више осећао. Прелазно је, и не посматрајући их, лепе крајеве својега детињства, голе и озбиљне; очи су му све више губиле од своје свежине; почео је личити на остале људе, не налазећи више никакве дражи у бесмртноме лицу ствари.

ГЛАВА ДРУГА

Кад није могао видети Мишелину која га је избегавала, хтео је да нађе бар њенога оца, да истера начисто загонетку, која га је љутила и којој он већ недељу дана тражи решење, те се, у сврху постигнућа тога циља, споразумео са Коломба Рудоом. Не посвећујући тога доброг човека у сумње које су њега мучиле, показао је изненадну страст за лов на јастоге и открио у себи прави божји дар за изистинског ловца јастога.

Коломба се могао само веома радовати авантури, што има да му донесе неочекивану помоћ једнога морнара, који не гунђа на посао и којег је у толико лакше задовољити у погледу на падницу, у колико он сам није тражио никакве накнаде. Стварно, Сантик је у тој погодби за себе нашао дивнога рачуна. Опazio је да поглавар потапа највећи део својих врша између Гаврана и Морвика. Смијуља је имала свој стан ту, у околини, и врага да Пират, који још ниједанпут није одлазио у море од оне Мишелинине незгоде, не би данас — сутра прошетао до својег најмилијег гребена. Познајући из искуства ћуд тога чуднога свеца, младом човеку не би ни у сну пало на ум да му приђе и, што но реч, обрати му се с неба па у ребра. Имао је он на расположењу друкчији начин да се обавести: г. Гоасвен му је, на његову молбу, дао на послугу изврстан поморски доглед, који је Сантик узимао са собом у сваку експедицију; надао се да ће тим догледом, непримећен и не приближујући се много Смијуљи, моћи на тенане да посматра Пирата...

Најзад је и судбина престала да му иде уз нос. Једнога јутра, кад су Сантик и поглавар пловили око Чешљевога рта, дозив кроз Kornbond раздера ваздух иза њих:

„Гле! рече Коломба, значи да ће вода данас јако да секне: чујеш старог Клерфејга, како дозива малог!“

Сантик не одговори ништа, иако му је срце лупало да из прсију искочи. Поглаваров чамац измакао је за добрих пола сата испред Пиратове китоловке; али вађење врша из мора и поновно метање мамаца — а врше је расуо између Гаврана и Морвика — однеће свакако један час, и више, па је имало много вероватноће да за то време онај бродић оде и до Смијуље. Време је било потпуно чисто, поветарац нешто јачи са тенденцијом да се још и више поткожи, услед чега је поглавар, мудар као сваки стари поморац, спустио велики и мали фок а оставио само ранду*).

У том часу полу-плиме, народ гребена што штрче из ових необично опасних вода, још није сасвим изишао из мора. Њихово присуство одавало је клокотање воде, као и ресе од пене; и још, на тој течној површини, почеле би велике риђе алге, попут гриве, ширити своје власи. И онда би се, готово одмах после тога, издигла главница хридине, храпава, улубљена, а са ње се цедила вода као са главе какве водене немани. Та окамењена фауна добијала би душу под налетима вала, који би јој предавао као неки натприродни живот. Права менажерија из апокалипсиса, у којој се могао снаћи једино какав стари „практикус“ као што је поглавар. И стварно, он им је познавао родослов, историју, и злочине њихове...

„Ови чешљеве овде, а! Сантиче, заиста им је згодан назив! Да знаш како су им чврсти зуби, и како дубоко усађени! И ни помисли о томе да би се могли искрзати!... Завези мало у ону заветрину, момче, тамо је згодно за посматрање! Али не прилази им, не помаже ништа, не дотера их у ред... Ту су, знаш, онај Холанђанин и онај Енглец, који су налетели на њих, у друштву отишли на доно... Холандски брод је имао товар од злата у шипкама... По ноћи се овуда још и дандањи могу

*) Ранда — велико, главно једро.

чути пиштање у трубе и плотуни из пушака... Пази! ево Кастела-Ри (Црвени Замак), тамнице где је Аес давила своје удвараче. И сад има крви на гребену..."

Сантик је климао главом, из учтивости. Пажња му је била на другој страни. Док је Св. Марко једрио пуним ветром, олабављених веза, још хитар и поред тридесетогодишње службе и уморнога костура пуног закрпа, он је упирао очи на „превлаку“ и на Гоас-ар-Воленек: кроз један од та два теснаца имала је китоловка да прође, у свакоме случају. Сада је ветар дувао већ толиком снагом, да је код поглавара морао побудити забринутост. Море је већ све било избраздано валовима, а и за вађење врша је свакако боље да водена површина не буде сасвим глатка.

На одстојању од неколико каблова*) удаљености њихала се плутача*).

„Скупи то једро, синко!“ рече поглавар.

Па ће одједном, као да му се и против његове воље пажња вратила на тај народ од гребена, међу којима је провео половину живота:

„Чујеш ли ти, Сантиче, смешан шум који данас долази од Смијуље?“

Млади човек задрхта од тога назива, баченог усред мановре, коју је вршио. Смијуља! Заиста, се већ почињала да види и, нарочито... да чује. Била је то плоча од мркога стења, лако испупченога, о коју се море разбија уз нарочити шум. У истину, да човек каже: смех —, смех постојан, као да се бисер круни, детињски, и он се, мало по мало, надимао, мењао скалу, добијао не зна се какав оштри призивак и као љут и подругљив, да у неосетноме декрешченду*) постане извајредно

*) Кабао — котур увијеног конопца — око 200 м.

*) Плутача — боја, бова.

*) Декрешчендо — музички израз, значи: све слабије, све тише....

благ и милокрван... Сантик се нејасно сећао да је већ чуо тај смех, или неки сличан смех. Једним погледом одмерно је раздаљину: није имала више од три или четири стотине сежњева. Кад би могао отегнути извлачење врша и мењање мамаца толико док Пиратова китоловка не притера плочи, створио би да не може бити боље погодбе да расмотри оног човека и посматра његово пословање. Прва врша већ је била извађена и мамац обновљен: два јастога и крупан један „спавач“ лежали су на дну барке. Овај срећни почетак много је одобровољно поглавара.

„Пусти, рекао је он Сантику, пракљаћу*) сам до друге врше.“

Ова понуда дође згодно Сантику, који је за то време могао пратити кретање Пирата, чија је китоловка, пробивши се најзад код „превлаке“, скренула право на Смијуљу. Полегнувши по кљуну Св. Марка, млади човек извади из футроле доглед г. Гоасвена и стаде пожудно претраживати видик. Пират је на својој китоловци држао думен, али га једра заклањаху потпуно. Презирући опасност, пловно је са свима једрима, не хватајући тарцаруле*), шестарећи у великим круговима, као кобац. Његов правац, за тренутак управан према Св. Марку, претвори се готово у упоредан, те се у новој бурдати*) коју је правила китоловка, Пират указао у пуноме осветљењу: седео је на

*) Пракљати, код нас „вслати на арбанашку“: везаним веслом, једним јединим, на крми, у средини. Бркати боку, пракљати час лево час десно. Онда чамац иде напред.

*) Не хватајући тарцаруле — Не смањујући површину једара, не везујући им, умотавањем, трећину или две око штапа.

*) Бурдата — Један правац изломљене цик-цак-линије. Једно крстарење у „бурдижању“.

крми и издвајао са блиставога позађа својега једра, као на транспаренту*)...

Али је у томе тренутку поглавар са запрепашћењем опазео, да је Сантик пустио да Св. Марко прође другу плутачу.

„Ехе, момче, куд зеваш кроз те твоје лукње*)? Сад ћемо морати на се*)!

Место сваког одговора и не скидајући догледа с очију, Сантик даде другару руком знак да се мало стрпи.

„Е! А шта то! Не иде?... Молим те, разумем, рече поглавар после кратке почивке... Засенило те је што видиш барку под свима једрима на таквоме времену?... Све је у томе, што човек мора бити један Клерфејт, да би се тако могао коцкати!

— Клерфејт! рече Сантик, дигнувши се нагло, а победнички пламен зангра му у очима. Он се зове Клерфејт исто онако као што је мени име Жозефина...

— Није него! рече поглавар. Не булазни ко-јешта... Пирату није име Клерфејт?

— Слушајте поглаваре, рече Сантик, који је увидео своју несмотреност... Можда сам пренаг-лио с говором. Узмите да нисам рекао ништа... али, и поред тога, ако немате ништа против, замолио бих вас да наставите пракљати а мене пустите на моје место на кљуну. Тако неће опазити, и ја ћу на миру моћи да наставим посматрање пословања тога напендека.

— А тако срећно се започео наш лов! уздахну поглавар. Најзад, кад те баш толико занима, и да ти учиним задовољство... Него знаш шта, то што ти буду казали ти твоји ђозлуци!...

*) Транспарент — провидна, затегнута тканина (Кроз екран).

*) Лукње — рупе округле за провлачење ланаца, на кљуну (с обе стране као очи).

*) На се — окренути натраг.

— Па хоћете ли веслати!“ рече Сантик, кога је то наклапање почело љутити.

Поглавар није марио да му се говори тим тоном, који није довољно штедео његово достојанство. Међутим, у овој прилици, покорио се и латио се весла... А што се тиче тога, да ћути, е ту Сантик, на прилику, од њега тражи већ и сувише....

„Да, да, настави он, клатећи своје мало уљевито и здепасто тело с десна на лево и с лева на десно по ритму, које су његове стиснуте шаке преносиле на весло... Испитај га... проучи... Ја, што сам рекао, рекао сам, и зато ће ти сав твој труд, момче, отићи у ветар!... Којешта! Зна се шта ће он радити на Смијуљи, Пират... И много их је других, пре њега, покушало исту авантуру, која није испала на њихово задовољство.

— Па шта то, поглаваре? Шта мислите да ће он радити на Смијуљи? запита Сантик, не скидајући догледа с очију. Надам се да не верујете лакрдијашким бапским преклапањима, да је та стена тобоже шупља и да у себи скрива благо, које чува чаробница?

— Чекај до Божића, па ћеш да видиш, рече поглавар.

— Глупости! каза Сантик.

— То би значило, рече поглавар, да ти заиста верујеш, да се једна обична стена може смејати онако, а да није макар малчице омађијана?... Ево, слушај!“

Престао је радити веслом па је, не пуштајући га из руке, тело мало устурио, да би могао боље ослушкивати шум који доноси ветар. И Сантик је, такође, начуљно уши. Китоловка је пристала а Пират искочио на стену, која га дочека, регби, подрхтавајући у сладострашћу: попут мачке, која под миловањем руке истеже пршљенове, и Смијуља се пропињала, па јој је чак и смех њен лично на мачије предење.

Пират, пошто је обишао око стене, стаде. Може бити да плима није секнула онолико колико се њему хтело, јер док се Мишел удаљио с китоловком неколико метара, он остаде на месту, прекрштених руку, увукавши врат у рамена. Да је код Сантика још било остало макар и најмање сумње о идентичности човека кога је посматрао, та би сумња ишчезла у часку јер су широка и ниска плећа Пиратова, тешка али снажна грађа, риђа длака, широк и повијен нос, његове очи вечито у заседи под читавом шумом од обрва, у тачку одговарали опису бившег капетана китоловке. Међутим, хтела се невероватна енергија тога човека, његово презирање опасности, да би се могао одржати на голој, клизавој стени, где би му се рука могла задржати једино на слабом бокору морске маховине и где се сваког тренутка излагао опасности, да буде збрисан једним од оних валова са дна који покадшто, за време осеке, спирају и главице највиших гребена. Али тај као да није био чак ни свестан несигурности својега положаја; широке његове и четвртасте ноге, у високим морским чизмама, које су му досезале чак до бутина, биле су просто урасле у гранит. Један нешто мало јачи вал ошину по стени, обави човека који за тренутак нестане у прабини од морских капљица.

„Печен као клен, помисли Сантик. Сад су квит.“

Вал прође: Пират је и даље стојао на своме постољу а руке му као и дотле, остале скрштене....

Ова вајарска непомићност изазва Сантиково дивљење, али га је слабо могла да обавести о намерама те личности. Да не би изгледало да шпијунира, Св. Марко, кога је поглавар и даље помицао једним веслом са крме, врлудао је по затону не приближујући се Смијуљи нити се много од ње удаљујући... Море се није више имало

много да спушта и већ је, под деловањем западнога ветра, прешло обалу коју је, у нормалним приликама, имало да достигне. То је несумњиво био тренутак што је ишчекивао Пират, који једним покретом руке збаци чизме и инцераду^(*), свори се на ивици плоче и скочи главачке у море... Слабо се могло претпоставити да се то Пират из пуког задовољства да се окупа, на таквоме ветру, усред октобра месеца, предаје сластима пливачкога спорта. И заиста, после неколико тренутака избио је на површину колико да удахне мало ваздуха, те да одмах настави своја тајанствена испитивања. Изврстан гњурач, могао је и преко једнога минута остати под водом... Шта ли је тражио тамо?

„Дођавола! Па улазак у пећину, рече поглавар. Хоће да зна пут, кад дође Божић.“

Сантик није снисходнио чак ни да даде одговора на ту нову лудорију. Њему је пало на ум много простије и, нарочито, много природније решење: Пират, после дугог претраживања, најзад је нашао плићак где је потонула Љупка Елиза, па сада ради на томе да позна олупину, помешану несумњиво са много других у овоме гробљу од бродова. Да ли је помишљао да је извуче на површину? Операција не би била ни лака нити рентабилна. Него, уосталом, сам, један човек, па нека је то и капетан Стилингфлит главом, не би с тим послон изишао на крај. И после, кад човек хоће да са морскога дна извуче брод, нема никакве потребе да се заогрће толиком тајанственошћу, да живи као медвед и да себи пришије лажно име и грађанско стање. Пират је, очигледно, имао у памети неку сасвим другу мисао, мисао коју Сантик у томе тренутку није могао да ухвати, али је веровао да ће је открити. Данас није ни помишљати на то. Море се враћало; Пират се испе на стену,

*) Инцерада огртач од уовштана платна.

обуче се: није имало више никаква разлога да Сантик настави ухођење, јер се излагао опасности да пробуди пажњу главне заинтересоване личности. Зато похита да час пре доглед стави у футролу и да, у исти мах, Коломба-у врати слободу.

„А сад, ако хоћете поглаваре, можемо наставити с вршама...

— Хм! Не знам да ли нам је остало времена? рече мрачним тоном стари рибар. Плима, како је почело, неће нам ићи на руку...

— Лећи ћемо мало јаче на весла, одврати Сантик. Немојте чико, збаците са себе ту слику и прилику противнога ветра... Није ово изгубљено време, то што сам употребио на проучавање Пирата. За ово пола часа дознао сам више ствари, него за читаву недељу дана лупајући ноге по целој острву.

— А шта си то дознао? рече поглавар радознано.... Познато ти је да ја имам право, да будем обавештен о свима новостима које занимају моје подложнике.

— Да ми прво повадимо врше, рече Сантик. Све ћу вам испричати мало после.

Поглавар се у толико мање усуђивао наваљивати, што се ветар, чија се јачина повећавала, стварно претварао у неверу.*) Под таквим околностима вађење врша из мора је прилично деликатна операција, и захтева пуну пажњу оба човека. Поглавар је чак био и мишљења, да се одрекну једнога дела посла, који би Св. Марка одвукао мало даље од обала. Јутарњи плен био је прилично леп, да се могло прогутати то мало разочарење. Остали рибарски чамци враћали су се са скраћеним једрима; једино је Пиратова китоловка, навикнута да тако пркоси времену, јурила са свима развијеним једрима. Сад је и Св. Марко окренуо

*) Невера — непогода, бура (која траје кратко време, али је јака).

пут Великог Отока. На путу је поглавар потсетио Сантика на обећање.

„Говори, сине. Сад или никад. Зар је могућно да се Пират не зове Клерфејт?

— Поглаваре, рече Сантик пре него ће одговорити, јесте ли ви човек који уме чувати тајну?

— Још питаш?!...

— Пазите; не велим чувати тајну на штину, што је увек лака ствар: велим чувати тајну по сваком времену и у свакој прилици, чак и недељом, после полића.

— Како ме ти слабо познајеш! Имам ја, у овој ћупи, тајни, и још толико тајни. Поверава свет... Тајне, па то је мени струка! Зар си гдегод видео поглавара, који не уме да чува тајну? Па шта би на то казала влада?

— Лепо, попусти Сантик. Ипак је то тако озбиљна, тако важна тајна, да ја вероватно ни пред ким на свету не би ни зинуо да је кажем, кад ми случајно не би могле затребати ваше услуге, а чак ни двојица нису много за посао који се спрема.

— Е, е! говори... Шта чекаш..

— Дакле, ево шта: како вам оно рекох, Пират се не зове Клерфејт; њему је име Стилингфлит.

; — Жакоб. Стилингфлит! Капетан са Љупке Елизе?

— Јест.

— Па тај је мртав!

— Тако сам мислио и ја све до мога повратка овамо. Сад сам сигуран у противном... Он је овде, у Лерну, и крије се под тим именом Клерфејт.

— Али к чему? У каквој сврси?

— Много питате, поглаваре: то тачно не бих знао ни ја.... Њушим нешто, што није особито католички.... Ствар, која би могла ожалостити једну нама познату особу.

— Хм! Да није госпођицу Мишелину?

— Може бити, настави Сантик, поцрвеневши лако. Чисто и бистро, ваља отворити очи и бити

спреман на све. Пристајете ли, поглаваре, и могу ли у прилици рачунати на вас?

— Овамо руку, момче!“ рече поглавар, отворивши широку изобличену шаку, сличну крајичку патрљка моржева.

Оба човека плеснуше један другоме у длан као прави бретонци а, мало доцније, Св. Марко пристаде у затон царинарнице, одакле Сантик и Коломба пренесу лов до оближњег продавца свеже морске рибе.

ГЛАВА ТРЕЋА

Истог тог поподнева је Сантик отишао у Племер па је, сломивши отпор уважене госпође Викторје, успео да се пробије до г. Гоасвена.

Цандрљива оштроконђа није хтела да не остане по њеноме, те је и даље лутала по ходнику: као последње, очајничко средство и погађајући да му Сантик има да повери важне ствари, г. Гоасвен позове младића, да пође за њим у башту. Ту је био Станис и пресађивао зимску салату. Г. Гоасвен га удаљи под изговором који му први паде на ум, па се са посетиоцем затвори у мали један киоск у дну имања, код ограда, одакле је био отворен изглед на пут, у пољану и на море.

Падало је вече. Сантик започе приповест извињењем што своја нагађања није и раније саопштио г. Гоасвену, зато што су то била само нагађања а он је, пре него ће проговорити, хтео да добије извесност. Елем, он ту извесност сада има: готов је да метне руку у ватру, да Клерфејт није нико други до Жакоб Стилингфлит.

Свештеник је размишљао за време причања. Сантик се изражавао с толиким поуздањем и, с друге стране, он је своја истраживања водио с толиком обазривошћу и вештином, да је било тешко не делити његово мишљење. Али, на крају крајева, био тај Клерфејт Клерфејт или био он Жа-

коб Стилингфлит, то не мења ствар, и могло се из тога закључити једино то, да Пират живи, да врши истраживања на гребенима код обале и да су та истраживања, која су се свакако односила на бродолом Љупке Елизе најзад приведена крају. Елем, куда циљају та истраживања? Какве то припреме чини Пират, и на каквој направи ради он под својом настрешницом? Не нада се ваљда тек, да ће својим властитим средствима извући на површину брод од 400 тона? И још, тај би потхват однео више него што би донео.... А и много других нерасветљених тачака у истрази занимало је г. Гоасвена, на пример онај ужас Пирата од људи у мантији, његова мржња на веру, коју као да је с њиме делила и домаћица му Сара, а која је у тако чудној противности с побожношћу младе Мишелине и с њеном ревношћу да ни једанпут не изостане од цркве.

„Ако је тај Жакоб безбожник, како се говори, питао се г. Гоасвен, па како је могао васпитати кћер у осећајима тако горљиве побожности?... Него, пада ми нешто на памет! узвикну он. Јеси ли ми то ти рекао, да је капетан Стилингфлит из Гравлина?

— Не знам да ли је он сам из Гравлина, рече Сантик, али је лука припадности Љупке Елизе била у Гравлину, а чини ми се да је то и капетану било место становања.

— То би било довољно, рече г. Гоасвен. Пада ми на памет, да је гравлински парох, дон-Малакен мој стари друг из богословије. Он би капетана морао познавати макар по имену. Хоћу да му пишем: његов одговор ће нам, може бити, помоћи да размисимо целу ту ујдурму.... А догле, ако ћеш мене да слушаш, никоме ни речи о твоме открићу... Доста је већ и толико што си ствар саопштио поглавару. Та добричина је велики брбљивац а, кад изврне коју....

— Па морао сам њега да обавестим, рече Сан-

тик, да бих био сигуран да ће ми помоћи, кад буде затребало.

— Несумњиво, рече г. Гоасвен, дигнувши се и отварајући врата од киоска. Него, више би вредело обезбедити његову помоћ на неки други начин.“

Ноћ је поготову већ била пала, па се није видео ни прст пред оком у баштици парохиске куће, заштићене од радозналости суседа правим правцатим градским бедемима. Међутим, г. Гоасвену се учинило да је под живицом видео сенку, која се шуњала према парохијској кући... Али, будући је при повратку затекао Викторију у кухињи, где чупа кокош, помисли да се преварио и остави ствар; г. Гоасвен је те вечери имао у гостима капелана из Кердуела, па је за ову прилику обуставио своју свакодневну умереност.

„Дакле тако, рече он Сантику, испраћајући га; нећеш ни мрднути, док те ја не позовем... Морам рачунати четири или пет дана док ми не стигне одговор од сабрата. Дотле, не говори никој ништа, немој се виђати ни с ким...“

— Чак ни са госпођицом Мишелином? запита Сантик снебивљиво.

— Где ти њега!... Све ми се чини да те она занима више него њен отац, та Пиратова кћи? рече г. Гоасвен кроза смех... Молим те, добро де, постарај се да се с њоме видиш. У праву си, и ми на првоме месту имамо да мислимо на њу, на њен мир и на њену срећу. Ако јој је отац злочинац или лудак, кћи зато не треба ни најмање да пати, јер она има златно срце и анђеоску душу, та мала Мишелина....

— Него! рече Сантик, а ја знам и такве који би пристали, да их за њу секу на комаде.

— Тај си, на прилику, ти, је ли? рече г. Гоасвен. Хајде, хватај маглу! Ено једног носа који видим на окну од кухиње, а који ужасно личи на прђасто дугменце уважене прија-Викторије!“

Гурнуо је живо врата од вратница, до прага којих је испратио младога човека, учврсти пречагу и резу па се, прелазећи двориште да се врати у парохиску кућу, за часак задржи да помилује своје лисичаре.

Сантик, замишљен, удари путем за Велики Оток. Јео је мало и спавао рђаво. Сутра ујутро у право се умивао у дворишту; Марија Жозефа, дигнувши се у цик зоре, отишла до капеле Св. Спаса где је, сваког првог у месецу, дом Клодел служио заупокојну литургију за душу господина Керулта, ктитора капеле: будући се породица Керулових угасила а један део њених поседа прешао, са припадајућим правима и теретима, на господаре замка Кердуел, ови су и даље приређивали парастос преко свог приватног капелана. Марија Жозефа га још ниједанпут није пропустила. Сантик, који је остао у Ран-Люскету, успремио је кућу пре него се сам почео прати, што је, као и на броду, чинио у великоме чабру воде, у који би замочио главу и рамена. Због те операције оставио би на себи само панталоне а, да не би запрскао намештај, износио је чабар у двориште. Мислио је да је сам. Одједном се осврте од пригушенога крика, и намах поцрвене до ушију.

„О, госпођице Мишелина! Извините.... Нисам могао мислити.... Чекајте да навучем трико.“

Још сав мокар да се с њега цедила вода, потону у ходник од куће, избриса се на двоје на троје, навуче морнарску блузу и трико и врати се девојци, која чекаше напољу, код оградe.

„Ето изненађења! и тако пријатно! рече Сантик, умирен благим осмехом Мишелининим.... Немојте стојати ту, госпођице Мишелина.... Старамaja није код куће, али ће скоро.... И биће јој веома мило да вас види!“

Измакнувши се да пропусти девојку, позва је у кућу покретом руке. Она попусти, не давши се много молити.

„Сва срећа што је успремљено!“ помисли Сан-
тик.

Мишелина седе на клупу од склопљеног кре-
вета и гледаше преда се с чудновато укоченим по-
гледом.

„Дакле тако, рече Сантик, после почивке, ни-
сте више болесни?“

Још није имао времена, у унезверености од
својега изненађења, да разгледа девојку. Његова
радост што је опет види бејаше и сувише жива, да
би на први поглед могао осетити промену, која је
код ње настала. А онај добри осмех, с којим је Ми-
шелина примила његово извињење, сасвим га је
преварио. Али сад, кад се више није осмехивала и
кад је он повратио своју смелост, примети бледи-
ло девојчино, сету у очима, бору туге и разочара-
ности око уста, па га је вукла жеља да тргне своје
питање.

Мишелина му за то није оставила времена.

„Не, рече она, господине Сантиче, нисам ја
болесна... бар не од последица оног купања и про-
тив моје воље. Знате, Сара је ипак само једна
скво...“

— Шта? запитала Сантик.

— Скво, кћи црвенокожаца....

— А! тако! рече Сантик, који није смео нава-
љивати.

— Зна вам та колико и многи лекари; има она
рецепте за сваку бољку; познаје сваку биљку...

— Благословио је Бог! рече Сантик. Та Сара је
нека дивна жена.

— Свакако, господине Сантиче... И ја сам јој за
много што шта обавезна, несумњиво.... Јер, најзад
Сара је моја дадиља.... она припада породици....
она ме познаје од мојега рођења.... Њено владање
је скроз и скроз природно... Док сте ви, појуривши
мени у помоћ, како сте ви то урадили...

— Не говоримо о мени, госпођице Мишелина,
рече Сантик живо. Имао сам срећу да вас спасем.

то је истина! Али и сваки други, ма ко било, учинио би на моме месту то исто.

— Не, господине Сантиче, не ма ко било.... Човек увек промозга двапут пре него ће живот ставити на коцку.... А и ви сами, да сте однекуд знали... да су вам рекли....

— Шта то?“

Мишелина оклеваше. Са признањем на врху језика, смела се, задржана изненадном срамежљивошћу. Већ неколико дана одигравала се у њој борба, па је та нежна душа и чиста савест себи чинила прекоре што је и нехотице измамила поверење својега спасиоца. Чинило јој се да је најмање, што би она могла учинити да искупи своју погрешку, да Сантику каже истину. А, с друге стране, осећала је сасвим оправдано нехотеће да му открије једну тајну, која у својој целини није њен. Последице таквога открића могле би бити тако кобне! А можда би се с неким другим а не са Сантиком, Мишелина помирила са судбином да и даље ћути, и да би страх да оца не изложи непријатностима, однео превагу над обзирима сопствене савести. И после, није она могла ни замислити, да би корак који је намеравала учинити, могао бити толико тежак. Умирена што се тиче могућних последица у погледу на себе отвореношћу Сантикомом, било јој је необично тешко при помисли да би могла пасти у очима часнога младића. Јад и чемер, лишавати се, пред онима који су нам најдражији, ореола којим су нас они овенчали!...

Мишелина прикупи сву своју храброст.

„Ја сам вас обманула, господине Сантиче.... Ја се не презивам Клерфејт, како ви мислите.... Клерфејт је материно презиме.... Моје, оно које сам добила од оца....

— Оно је Стилингфлит, каза Сантик мирно. Знао сам ја, госпођице Мишелина...“

Девојка је неколико тренутака била као зграњута. Није ни покушавала да схвати, како је Сантик

могао pogoditi њено право име. Посматрала је свог сабеседника очима, у којима се могло прочитати не знам какво сложено осећање, састављено из немира, дивљења и запрепашћења. Она је, три или четири пута, поновила:

„Знали сте!... Ви сте знали!... Па сте ипак свој живот ставили на коцку?

— Не, госпођице Мишелина, рече Сантик својим лепим, уједначеним гласом. Немојте ме правити бољим него што јесам... Кад сам кренуо да вам помогнем, још нисам знао чија сте кћи... Дознао сам тек касније, кад сам стигао вашој кући и видео капетана испод оне настрешнице... Али ја верујем, и да сам знао, да не бих поступио друкчије....

— Је ли могућно, Боже!

— Па да, госпођице Мишелина. Зашто бисте ви хтели да невини плаћају за оне друге?...

— О, господине Сантиче, после онога што је учинио мој отац, према његовој кћери... била би извињавна свака одмазда. Такав ужас!... Шест живих људи зазидано у оној клети, осуђени да живи пропадну!... Још ми се чини да вас слушам... и кад помислим, да им је мој отац приуговорио ту страшну смрт... чујте, господине Сантиче, има тренутака кад ме заокупи жаљење што ме нисте оставили да умрем! ‘

Сакрила је главу међу шаке и јецала тихо. И патила је, несумњиво, — па ипак мање него Сантик! Авај, како је болело срце јаднога момка, слушајући јецанье лепе Мишелине! И како је себе корео што пред њом није био закопчанији!

„То значи, госпођице Мишелина, рече он гласом из кога је био тон правога очајања, да вас је моје глупаво наклапање толико узбудило!... Баш сам ја неки глупак!... Као да није требало да три пута завежем језик, у вашем присуству бар!

— Немате себи шта да пребацујете, господине Сантиче, рече Мишелина, која се прибрала.... Можда је, ипак, само небо хтело да ви проговорите....

А ни ја нисам у праву кад се тужим: боље је кад човек зна... Доста сам се гризла пре вашег дола-ска... Тајни очев повратак у Гравлин, где му се ни-ко није надао; затим, одлазак за Велики Оток, који је толико лично на бегство; настањење на Лерну, сва она обазривост и лукавство да се завара траг радозналومه свету, па и промена имена, имало је доста ствари у свему томе да ме муче.... Био ме је страх.... У извесним тренуцима би ми се учинило да је отац изгубио главу. Преко дана не би ме ословио ни једном једином речи; ноћу би ме пробудила лар-ма од препирке у његовој соби, где он, међутим, живи сам.... А, други пут опет, остао би вани до јутра; вратио би се исцрпен, у голој води, после лудачког кружења око острва, између гробена, по свакојаком времену. Просто нисам знала, шта све то значи. Сада разумем: њега раздире грижа са-вести...

— Јадни капетан! рече Сантик. Страховито је кажњен за један тренутак напраситости. Јер оно што је он чинио, то је најзад било у интересу бро-да. Погрешно је утолико што је много истраживао: није сваки изливен од бронзе као он.

— Јест, може бити.... Ви сте тако попустљиви, господине Сантиче! Али удовице, сирочад, родите-ља жртава са Љупке Елизе, ви не помишљате на њих. Мислите ли ви да бисте њих нашли тако попустљиве?

— То је истина, сложи се Сантик.

— Шта би се догодило, кад би мога оца по-знали?

— Не плашите се, госпођице Мишелина, рече младић живо; ту сам ја, и други, ако буде требало. Не би дозволили да капетана такну прстом.

— Хвала, рече Мишелина... Али његови нај-жешћи непријатељи можда нису разне Салиуове ни Ле Кулзови; то је он сам главом... Јадник! Ово последњих неколико дана је мирнији... У својој ковачници ради на машини, коју је сам измислио.

— А не знате каква је то машина? запита Сантик.

— Не знам, рече Мишелина. Мој отац никад није био много говорљив. После бродолома брика он је то још мање... Ја сам тако мало живела поред њега!... Виђала сам га тек у дугим размацама времена, о школском одмору и између две његове пловидбе. Све остало време нисам излазила из пансионата, у који ме је дао, у Дункерку, код сестара августинског реда... Он не иде у цркву; не иде ни Сара, иако је веома побожна... Па ми је и то врло тешко. А Сара ипак говори оцу врло често о Богу. Они у друштву призивају Духа.

— Доказ да нису незнабошци! рече Сантик. Свет увек претерује, видите, први ја. Оставите, госпођице Мишелина, није све тако зло како изгледа, а опловили смо већ и много грђе ртове него што је овај...“

У томе тренутку зашкрипи шљунак у дворишту под ситним корацима.

То се Марија Жозефа враћала из цркве, па су, у прећутном споразуму, девојка и млади човек, у жељи да старој жени уштеде свако узбуђење, прекинули разговор.

ГЛАВА ЧЕТВРТА

Ма колико осећајности и излива било и с једне и с друге стране, Сантик ипак није дознао божнашта из тога разговора: било је очигледно да Мишелина, васпитана у страни, у једном пансионату у Дункерку, није о капетану знала много више него ли и сам Сантик и г. Гоасвен. Зато је требало стрпети се до одговора на писмо, које је племерски парох упутио своме сабрату у Гравлину.

Одговор је стигао пре очекивања, па га је г. Гоасвен донео идућег уторника Сантику, користећи се у исти мах приликом, да испуца мало барута у баруштинама: ако није дао решење загонетке, он

ма, оцу, кћери и домаћици. Желим да задовоље ва-
ша очекивања, молећи вас да примите израз мојих
братских осећања у Христу.

„Каноник Жан Малакен,
„парох гравлински (север).“

„Па! рече г. Гоасвен Сантику, кад је овај пре-
стао дешифровати писмо, како ти мислиш о овој
авантури? Квекер! Црвенокошка! Чудни њеки гра-
ђани, тај Жакоб и његова Сара!..

— Сасвим, рече Сантик, али је ту и госпођица
Мишелина, која је добра католичкиња, а ви то сме-
ћете с ума.

— Неваљалче! одврати кроза смех г. Гоасвен.
Учинио сам само зато да ти начиним задовољство,
да ме на њу потсетиш.‘ ‘

ЧЕТВРТИ ДЕО

ГЛАВА ПРВА

Шта ли се онога јутра, могло догодити маломе Мишелу Салину? У три разна наврата, Пиратова труба позвала га је у Голодотер, где је китоловка чекала, спремна да изађе у море; али Мишел не даде од себе ни знака живота! Узбуђење старога Жакоба било је велико. Оно се показало на згрченим цртама његова лица, у псовкама и претњама, које су грмеле са његових усана. У ишчекивању да дете дође, није ни опазио да је јосека китоловку оставила на суву. Кад је то приметио, гњев му покуља бујицом. Начинио је толику халабуку, да га је Сара чула са Лерна и изашла пред кућу. У истој тренутку, мали Мишел, постиђен и покуњен, шуњао се крадом Голодотеру. Пират се устреми на њега с чакљом у руци, и с очигледном намером да га казни тако, да га за увек излечи од порока лењости. Сара је једва стигла на време. Већ је Пират Мишела дочепео за врат. Него, мелескиња је била, у најмању руку, исто толико јака колико и господар јој; истргнула му је из руку дете, полумртво од страха, па ће, покривши га дугим коштаким рукама:

„Жакобе, рече она, зар те није стид и зар се тако надаш добити опроштај за грехове?

— Р'вет! Због њега сам пропустио плиму! дрекну Жакоб, очигледно збуњен. Он је крив...

— Књига каже: „Да не дижеш руке.“ Зар си већ опет заборавио, Жакобе?

— Де, де! Остави. Нека се чисти! проумла Пират, потпуно укроћен. Али тешко њему, ако опет скриви, несрећно штене! Плаћам га доста скупо да се створи кад год га позовем, а кад му се први пут деси да заборави заповест...

— Рекли сте ми да одјутрос, по свој прилици, нећете на море, муцало је дете... Отишао сам до Ти-Лија, да видим како се спремају за марадек*).

— Добро-де! Можеш се вратити. Данас ми више ниси потребан... А ако се они тамо потуже, нека њихово проклетство падне на тебе, њеваљалче, вуцибатино, гусарски накоте!...

— Жакобе, рече Сара, Књига вели још: „Да не вређаш ближњег... О, па кад ћеш опет постати сином Духа? Кад ћеш почети слушати реч јединога Господара?“

Жакоб би, несумњиво имао премногo посла, да се довине томе идеалу. Упркос суровости, које је сада пружио нови један доказ, биће да ипак није имао природу изопачену до темеља, јер је, под Сарином лекцијом, оборио главу па, пошто је бацио натраг у китоловку чакљу којом је потегнуо на малогa Мишела, пође послушно за својом домаћицом и, све за њом, врати се на Лерн...

Дете није чекало да му се два пута каже и, на прву реч слободe, похита да што пре ухвати маглу..

Било је још прилично рано. Мишелина се дохватила пољане. Црни, заривши главу међу шапе, чувао је праг, чекајући на повратак својих господара. Гибак један скок однесе га Жакобу, којег поздравил лавежем, и хтеде за њим на спрат. Али Жакоб није био особито дружељубиво расположен тога јутра па је, једва ушавши у собу, грубо залупио врата и зашпилио: Црни оста на врх степеница.

Не би се могао замислити јоскуднији намештај

*) Марадек — Свечано плевљење траве с терена спаљивањем горњег слоја земље. Пепео се просипа по земљи.

него је у Пиратовој соби. Једина раскошност била је у тешким кадифеним завесама боје граната — наплавина с каквога брода потонулог на овим обалама — које су попут душека запушавале прозоре, и требало је само повући за узицу па да, усред бела дана, соба потоне у најдубљи мрак. Један од оних покретних лежаја, који се зову висећи кревет; велики сто од грубо тесаног дрвета, на коме је стојало расклопљено Свето Писмо, а поред њега три четвртине испијено стакло цина; неколико полица са секстантима и другим поморским инструментима, доглед на извлачење, на тронјажноме постољу, карте, барометар, леген од бакра, пећ и два куфера сачињаваха, поред наслоњаче од истрцаног рипса, сав остали намештај. Ниједне слике, ни иконе, ни породичних портрета по зидовима. Иако свеже окречени, ови су већ почели да зелене под деловањем влаге и соли, па су, на крају крајева, одаји давали изглед кајуте на трговачкоме броду. Ту су биле обешене чизме за море и непрокишњиви огртач, близу пећи. Међутим, имало је у тој соби нешто сасвим чудновато, а то је страна на коју је окренута: она је гледала на север. Елем, отворити прозор према северу, на толико изложеноме месту као што је овај врх острва Лерна, стално лупан налетима ветра и водене прашине, било је сведочанство таквога незнања или толиког презирања климатских погодаба, да би човек тешко могао да објасни такву аномалију. Чак и спљоштене у превојима пешчаних брежуљака или прибијене и наслоњене уз какву киклопску стену, мале кровнијаре на бретонскоме приморју, солидно озидане према северу, увек се старају да лице окрену према југу.

Па одакле ово одступање од обичаја, и то у кући која је саграђена више година пре досељења Пиратова? Али би кратко испитивање на лицу места одмах пружило кључ те тајне, јер видело се јасно да је тај прозор, отворен према северу, про-

бијен већ после грађења куће, па је у исти мах за-
зидан други прозор окренут према Југу. То би
значило да је Жакоб Стилингфлит намерно изменио
распоред у кући или бар у соби у којој он сам
живи, јер су остала одељења, намењена Сари и Ми-
шелени, исто као и кухиња и трпезарија, задржали
своју првобитну оријентацију.

Уосталом, тај прозор Пиратове собе стојао је
у опреци, претераним размерама и необичном ши-
рином отвора, са осталим смешно мајушним отво-
рима на кући: био је то пре стаклени алтан него
прозор. Он је захватао цео поморски пејзаж од
Примелских плићака до Плугресана, смештајући
га у свој оквир. У ноћи, кад завесе не би биле
спуштене, та одаја учествовала би у осветљењу на
пучини, а три светионика су у њој укрштавали
зраке. Дивна опсерваторија, као неки чардак или
look—out ванредно погодан за метеоролога или
за песника, под изричном погодбом да тај песник
или метеоролог буде, попут капетана Стилингфли-
та, обдарен телесном грађом која ће одолети сва-
кој напасти! Зими, кад би ветар дувао правце са
севера, сам Бог зна каква је паклена халабука мо-
рала да тутњи кроз ону дрвенарију: цела кућа је
хркала као огромна цев оргуља. А када би, нава-
ливши се мало пут запада, донео кишу, било је
црње и горе, јер, поред опасности да се кућа не
сруши, придлазила је још опасност од поплаве.
Најзад, ако би скочио на исток, будући је с те
стране острво било заштићено наслагом углачаних
белих камених плоча које је море често плавило,
догодило би се да их море пребаци и запљусне
кућу прашином морске пене.

Ситна разочарења, која су несумњиво морала
бити по ђуди главној заинтересованој личности а
која су надокнађивала преимућством, да има пред
очима — кад не би био на мору или не би радио у
својој ковачници — тај велики поморски пејзаж,
прострт пред њим као на карти и коме би с ужи-

вањем запажао и најситније особености, прибележавао сваки плићак, сваки гребен, посматрао владајуће ветрове, појаве оптичких варки, па чак и кретање валова по оштрим гребенима: већ према томе да ли се море преливало преко овог или оног гребена у испрекиданим колутима, или се преко гребена „ваљало“, или на њему „заспало“, он би из тога извлачио знак да ће ветар нагло окренути на С.—С.—И, или на Ј.—И., или да ће завладати бонаца*). Па би исто тако, могао рећи поготову са сигурношћу, шта претсказује удаљавање или приближавање обала, удаљених острва, промене њихова изгледа и хроматичне варијације њихове: кад би Триагоски светионик, извесних дана, бацао на море ружичасту, здепасту и оштро оцртану силуету, има изгледа да ће источни ветар потрајати; ако Жантилес скупља веће и постаје цандрљива, то је знак да ће се време покварити. У тој циновској каци, издубљеној између Леона и Трегијеа и где се увек закувава нека олуја, море се пење између 9 м. 70 см. о спринг-тајду*) и 6 м. 40 см. за време малих плима. Та прилична разлика између нивоа високог и ниског мора објашњава необичну покретљивост поморских пејзажа, који никад нису једнаки ни два часа уза стопце. Пират је то знао и, после године дана боравка на Лерну, није било ниједног домородца, капетана или pilota, изузев може бити поглавара, који би био у стању поучити га о струјама, подморским гребенима и о ветровима овог дела приморја. Ужасни хор, који би извесних зимских ноћи саставили њихови испреплетани гласови, за сваког другог био би хаос и неразрешива збрка гласова: његово ухо уносило је ред у ту збрку, издавајући све преливе, разликујући глас сваког из-

*) Тишина, мирно и глатко море.

*) Највећа плима о пуном месецу и кад је највеће привлачно деловање сунца.

вођача понаособ. Да га нешто човек види, наслоњена на прозор или кад иза окна јошлукује брујање простора, сматрао би га за тајанственог капелника те паклене симфоније, коју су надвишавали, попут pizzicat-а на најтањој жици, затегнутој да прсне, час претерано оштри и пискави, час као да бисер круне трилери Смијуље... Његово лице би, у тим тренуцима, добијало сурово јогунаст израз; он би бацао кратка наређења која су се губила у непогоди... Да није мислио, да се још налази на капетанском мосту? Да ли је то преживљавао поново епске призоре из својих ловова на китове? Ко би могао рећи зашто је, усред оваквог оживљавања великога сјаја његове поморске каријере, његова енергија одједном падала, да стиснута грла и зелен у лицу, почне штуцати:

„Јест, јест, сад ћу ја! Стрпљења! Смилујте се! Милост!“

Кога ли је то он толико молио за милост? Какве су га то утвари, дигнувши се из мора, гониле, мориле, натеривале да бежи у дно собе, прибијајући се уза зид, од кога би се одвајао пузећи, да се одшуња до прозора, затвори капке, спусти завесе, испречи ноћ и душек од загасите кадиве између приказа са онога света и себе? Његов страх био је толико јак, да му се чуло цвкотање зуба. Онда би, тапкајући, пошао прозору, дочепав боцу с цинком и рушио себе у тој Лети*) од пламена. Неких вечери се дешавало да потмули пад његова тела пробуди, с друге стране танкога зида, Сару, која се молила Богу и била у ишчекивању Духа. Ова храбра жена дигла би господара, метнула би га у постељу, подвукла му покривач испод душека, као што би учинила с дететом или, ако би му преостало нешто мало свести, она би га сместила у наслоњачу и гледала да га доведе бољим ђењима, показујући му Свето Писмо, расклопљено на столу:

*) Лета — митолошка река заборава.

„Зашто си оставио Књигу, Жакобе? Узми је поново преда се. Она је Снага, и Живот.

— Не могу, муцао би Пират... Слова ми играју пред очима... Губим везу.

— Онда слушај. Читаћу ја. А кад прочитам, у друштву ћемо призвати Духа.

— У друштву?... Не, не, ти сама, Сара... Мене, знаш и сама, не слуша.

— Истина не зна за посреднике: Бог се открива непосредно души која га призива... О, Жакобе, поборавио си ствари... Шта би рекли твоји стари за твоје незнање и за немање вере? У какву си провалију пао!...

— Нисам крив ја... Р'вет! Они су се испречили између Бога и мене као магла... црвена магла... Ууу, да их нешто можеш отерати!

— Истерај прво сумњу из срца својега. Веруј!“

Жакоб је климао главом. Веровати! Јест, то би било ослобођење, спас. И он томе тежи ево већ година дана, свом душом својом. Није то било непознато ни Сари, која је била главно оруђе његова обраћања у веру, која га је вратила на путове отаца, строге и благе ревнитеље „Друштва пријатеља“, који су се 1638 године, с Роцером Уилијемсом, настанили у колонији на Род-Ајленду. Али како је још крхко било то преобраћање! Како се лако онај стари, напрасити и жестоки човек, показивао у оном чудном оглашенику! Колики пут има још да превали, па да опет постане прави квекер! И колико ли је тек Сара морала бити заслепљена својом претераном љубављу, кад није опажала да ту савест много више муче грижа, страх и алкохол него жеља да види Бога!

ГЛАВА ДРУГА

Једне вечери прошле зиме, док је аски кеј дремао и кад су сви, па и Сара, мислили да је још на мору, Жакоб Стилингфлит се изненада вратио

кући, и Црни за њим, сустопице. Предузимао је све оне мере предосторожности као и човек који учини неко зло дело; натучао је на очи капуљачу свога огртача за кишу; пригушивао је кораке, глас. Одмах је одвучао Сару у једну од задњих соба и, пошто је набрзо прегледао кућу, запита је гласом који она код њега никад није чула, може ли у њој имати поверења и да ли је она таква жена да би слепо извршила његова наређења не тражећи никаквих објашњења.

„Сигурна сам, Жакобе, рече Сара, да од мене нећеш захтевати ништа, што би било противно наuci Христовој.“

Верна квекерскоме закону, она се господару обраћа са „ти“, а њему ни на памет није падало да се вређа. Уосталом, дубока старост Сарина, у свакоме случају, готово би оправдала ту присност.

„За сада тражим од тебе једино ћутање, рече Жакоб. Нико не сме ни да подозрева моје присуство овде. Умро сам за сваког без изузетка, јеси ли ме разумела?...

— За свакога, осим за Бога, Жакобе“, поправи Сара...

Жакоб учини покрет руком, како мало важности придаје тој исправци. Настави:

„Ако буду куцали, ако буду хтели да уђу, не отварај. Обећаваш?

— Па ко ће куцати у ово доба? Скоро ће поноћ. А ми никад никога не пуштамо у кућу...

— Ко зна... човек никад није сигуран, промрља Жакоб... Дакле, обећала си, и сад сам мирнији. Могуће, да ће се све средити још ноћас а, у томе случају, одмах ћеш бити ослобођена даљег извршења те наредбе...

— Вршићу је све догле док буде требало, рече Сара. Добро ме познајеш да можеш знати, да бих пре пустила да ми одсеку језик него што би ме натерали да проговорим, кад си ми ти рекао: „ћути!“

— Добро! рече Жакоб одахнувши на широко као човек, коме се свалио с плећа велики терет... Затвори капке и донеси прибор за писање, а после тога можеш ићи.“

Затворивши капке, сео је за треножно сточе, на које Сара метне мастионицу од рога и мало хартије.

„Колико дрхтиш! примети Сара. Прозебао си напољу, види ти се на лицу, и мора да си огладнео. Чекај! Да наложим фуруницу.“

— На што? рече Жакоб, коме је ово наваљивање било непријатно. Не треба мени ништа.

— Зар чак ни шоља кафе?

— Не.

— Онда, нека ти Господ буде на помоћи! Ја одох.

— Иди!“

Пошла је, климајући главом и тражећи у памети непознате непријатеље, који гоне њенога господара и приморавају га да се тако строго одваја од целог света. Срце јој је дрхтало при помисли на неку нову несрећу, па се са прага окренула натраг: Жакоб, обешених руку, укочених очију, није се ни мрднуо на својој столици; али је на сто, на домашај руке, метнуо пиштољ.

„О, Жакобе, Жакобе! узвикну Сара, не могући се уздржати. Шта снујеш? Шта ће ту тај пиштољ?...”

Изненађен прекором, капетан скочи:

God Verdamme! Чујеш ли ти, јесам ли ја твој газда или нисам, матора скво? И шта теби може сметати тај пиштољ? Имам ли ја теби да полажем рачуна за своје поступке, и зар ти тако држиш своје изрично обећање, да нећеш никада ништа питати?

— Умири се, Жакобе, рече Сара благим гласом, али који је остао чврст. Видиш да ти се крв опет запалила и да ти се вратио поглед из твојих рђавих дана... Од како си ушао, твоје речи су за ме-

не загонетке, а оне ће то и остати, пошто ти тако желиш... Међутим, знам доста да бих се морала забринути... О, Жакобе, па ти ниси извукао користи ни из једне твоје лекције из прошлости?... Сећаш ли се... или боље, гледај овамо!... Ево њене постеле. У овој је соби она умрла, Жакобе. Она ти је опростила. Али Он, Господ, да ли ти је опростио и он? Јеси ли макар и помислио на то да измолиш његову милост? Напротив, и поред мојих молби, одвратио си од њега своје лице. И догодило се оно чега сам се бојала као живе ватре, јер насиље порађа насиље а грех је дете греха!..."

У колико је она говорила, чело капетаново се туштило, али се осећало да је Сара погодила у живац и да се Жакоб узалуд одупире узбуђењу. Код последњих речи мелезанке, срушио се поново у наслоњачу и ухватио се рукама за главу.

„Како си могла погодити? простења он. Реци ми све што знаш, Сара... Можда су они теби долазили? Јеси ли их послушала?"

— Не знам о коме говориш, рече Сара... И, опет ти кажем, не питам те за твоју тајну. Довољно је за мене да те само видим. Да ти је савест мирна, зар би предузимао толико мера предострожности? Зар би се скривао? Зар би задрхтао као морска трава на најмањи шум?"

— Нисам убио, кунем ти се да нисам убио! рече Жакоб, бацајући се...

— Зашто се заклињеш, Жакобе? Христос је казао: „Нека ваша реч буде: да, да, не, не. Све што се преко тога каже потиче од Нечастивога..."

— Нисам убио! понови Жакоб... Сами су они донели себи пропаст кукавичлуком својим у опасности, и грубо сујеверним духом... Можда није требало да над њима закуцам капак на бокапорти; али, не може се рећи да сам их ја убио!

— Не више него што се не би могло рећи да си убио своју жену Елизу!...

— Ђути! Тако ти Бога, умукни! преклињаше

Жакоб, унезверена погледа. Има тренутака кад помислим, да ће ми глава прснути и да ћу излудети... Зашто си ми говорила о Лизи? Она, бар она се не враћа са онога света. Оставља ме на миру... Зато што сам јој учинио оно за што ме је молила на самрти: кћи јој је крштена; дао сам да се васпита у католичкој вери... А, додаде он, и ови би ме, може бити, такође оставили на миру, кад бих нашао начина да их задовољим...

— Не веруј у то, Жакобе. Опроштај људи није довољан, и њему треба да се придружи још и опроштај Господа...

— Тражио сам га... у колико је то било у мојој моћи... О, да ми је ово било речено пре осам дана, па бисте видели Жакоба Стилингфлита како као жена пада на колена и мрнца Oremus-е*

— Ниси тражио довољно, ниси се молио довољно... О, Жакобе, само кад би хтео!... Још вечерас бисмо почели, да заједно призивамо Духа... А онда, ако нас буде хтео чути, отворили бисмо Књигу... Књига би нас надахнула..."

Толико убеђење истицало је из њена гласа, њених покрета, очију, из тог целог мршаваг и усахнулог тела, коме је регби свака жилица била наелектрисана мистицизмом, да се и против воље пренело и на капетана.

Да би што успешније могли призивати Духа и да их ништа не би ометало у њихову напрезању, Сара увуче фитиљ од лампе, па су се у полутами одаје, читаво пола часа, чули само дубоки уздаси квекерке, измешани са тешким дисањем и са шупцањем капетана.

Ни једно ни друго није говорило. Па ипак, никад још ћутање није везало две душе тешњим духовним спојем. Одједном, висока, као конач танка прилика Сарина стаде се трести као топола на ветру; колена јој заклецаше и грунуше грубо на плоче.

*) Oremus-е — молитве.

„Видим, чујем, Господе!... О, Жакобе, пусти лампу, узми Књигу... Потражи шта је речено о пророку Јони...“

Умирен том ватреном речи, Жакоб послуша.

Узе Библију и читаше:

„Јер си ме бацио у дубине, у срце мору, и вода ме те оптече; све поплаве твоје и вали твоји прелазише преко мене. — Оптекоше ме воде до душе, бездана ме опколи, сита омота ми се око главе. — Сидох до крајева горских, пријеворнице земаљске нада мноме су до вијека; али ти извади живот мој из јаме, Господе Боже мој...“

Какву је тајанствену везу нашао капетан између себе и тога места у светој књизи? Док је читао коса му се повијала као морска трава, као сита о којој говори пророк.

Последње речи једва је и изговорио, сасвим неразумљивим гласом...

Сара је једва стигла да прихвати књигу, која му хтеде испасти из руку.

„О, о!, јест мрмљао је он, да, јест... Живи су они, иако у срцу мора... И хоће да изађу они... Они траже да их ја ослободим... Зашто ми они не дају ни душом да данем... О, о!... Шта да радим? Како да допрем до њих?“

— Књига је казала: „Тражи ли наћи кеш,“ изговори строги глас Сарин.

— Тражићу, наћи ћу, рече Жакоб, под надаћу те заповедничке речи... Пусти ме да размислим... А за остало, не брини... Носи чак и тај пиштољ, ако хоћеш, Сара... Истина је да сам се носно мишљу да га употребим... Кад би ти знала!... Има већ недеља дана од како су они онде, у срцу мора, како вели Књига... Па ипак, осећао сам да су око мене... Видео сам их... Лица су им била страшна, нарочито код једнога од њих, код најмлађег, код младића Александра Костоека... Мучили су ме; дрмусали ме: „Убицо! Целате један! Мислиш ли зар да ћемо те ми оставити да живиш

на миру, док ми онде премиремо у страшним мукама, твојом кривицом?" Они су ме задржали, кад сам се на једној наплављеној греди искрцао на копно близу Роскофа, да поднесем пријаву лучкоме уреду. Довикивали су ми: „Немаш права!... Твоје је да делиш нашу судбину! Твоје је место међу нама!“ Онда сам отишао, не представши уреду. Имао сам новаца у ђемеру. Покушао сам да им заварам траг; куд се нисам девао... Не знам како сам доспео овамо... Можда су ми изгубили траг... Ево већ два дана не чујем их да се шуњају око мене... Сад ваљда разумеш, зашто сам те молио да не пушташ у кућу ни живе душе. Твоје обећање умирило ме је донекле... Али они су упорни, и лукави су... Па сам осећао упркос свему, да не бих имао снаге одолети им, кад би се вратили... Просвирао бих себи куршум кроз главу, само да томе учиним краја... И зато сам, за сваки случај, хтео да дадем последње налоге...

— Осана! Дух се открио и, тако, ишчупао те из раке: слава Духу! баци квекерка, очију управљених небу, руку скрштених на прсима... О, Жакобе, само да не престанеш веровати и да не паднеш поново у свој одвратни грех пијанства... Одречи се заувек цина и сквидама, сине мој...

— Покушају, рече Жакоб, враћен стварности... Пут је слаба, Сара... И толико сам пута подлегао искушењу!

Капетан је себе и сувише добро познавао. И, као што је предвиђао, сва његова зарицања нису могла одолети искушењима времена. Пошто га је помогао и издигао га, тако рећи, изнад њега самога, Дух га је, и опет, оставио; отров алкохола се исувише упио у крв његову, да би га Жакоб могао тако нагло из себе да излучи. И, поред материнске помоћи Сарине, он би у цину чешће него у Светој Писму потражио забораву грижи своје савести.

Најгоре је што су га халуцинације поново оп-

хрвале. Временом би га оне и савладале, да није фиксне идеје која се усадила у мозак тога болесника читањем Библије, и за коју се очајнички хватао. Шта вреди и у чему се састоји та идеја? Сара је није знала ништа боље од Мишелине; али да му она даде пуно своје одобрење, било је довољно да је Жакоб прикаже као надахнуће Духа. Онда се више није цењкала да ли ће капетану пружити своју помоћ. Док је овај сутрадан увече кришом напуштао Гравлин, она пристаде да доведе у ред његове ствари, да све припреми за сеобу, која је извршена за месец дана и о којој је чак и сама Мишелина била извештена тек у последњем тренутку. Сара оде по њу калуђерицама августинкама у Дункерк. Уосталом, школовање младе девојке било је, више мање, завршено па како, с друге стране, Жакоб није био у могућности одредити датум извршења свог тајанственог потхвата, као што се није могла без опасности по тај потхват који је захтевао најстрожији инкогнито, ни Мишелина оставити у Дункерку или, кад би је оставили треба је уверити да јој је отац мртав, — оба саучесника сматрали су за најпаметније да је поведу у Лерн, где је капетан купио и преправио за личну употребу напуштену једну кантину.

Сара, снабдевши се уредним пуномоћством, успела је да без тешкоћа изврши разне делове своје улоге и да уновчи, продавши имање својега господара које је, сразмерно, било значајно, своту потребну за њихово настањење и издржавање. Што се пак тиче Мишелине, њене младе године, па природе пуна љубави и ведрине, велика љубав за Сару, која је обилно била узвраћана, све то предаваше је потпуно увиђавности капетана и мелескиње. И заиста, ма да је предосећала неку болну тајну у нагломе одласку из Гравлина, она не учини ни један једини приговор: највише, што је показала извесно чуђење што је принуђена узети презиме **материно, које је, исто тако, узео и капетан.**

Сара јој изложи да је та промена неопходно потребна и да се тиче највиших интереса, да нико у новоме месту њихова пребивања не дозна ни њено ни капетаново право име. Покорила се томе захтеву, као и свима осталима. Уосталом, један део истине брзо јој се открио, кад је чула за бродолом и пропаст посаде и товара са Љупке Елизе, којој је Жакоб био истовремено и капетан и арматур*) и где је трећина посаде била из околине Великог Отока. Она је најзад довела у везу тај бродолом и Жакобово старање да сакрије свој идентитет; али из свега тога није могла извести ништа одређено о даљим намерама капетана. Увиђала је потпуно да јој оца мучи фиксна идеја, и више је него једне ноћи нагло скакала иза сна услед буке алкохоличара, његова очајничког дозивања, коме Сарина интервенција није успевала да сваки пут одмах учини крај. Како се капетан закључавао у своју собу, да се одаје својој жалосној склоности, она никада није била присутна његовим наступима, него је чула само одјек. Али би још остало понешто, сутрадан, на опустошеном лицу махнитога човека, у његовим још крвљу набризганим очима, у поднадулости кесица испод њих, у промуклим и збуњеним речима, које су зујале око његових усана као рој дивљих јуница. Она би да, полетом своје младе природе пуне љубави, полети у помоћ том кукавном створу, избијеном из равнотеже, да га негује, стишава, да му мази ране памуком своје детињске нежности. И доиста, покушавала је. Али би се сваки пут сукобила са одлучним одбијањем.

Не да би капетан био неки рђав отац. Он је, може бити, волео кћер, али волео ју је на свој начин: она му је, у исти мах, била и драга и далека. Можда је то потицало отуда, што дете и отац никад нису познали праве присности. Капетан би по-

*) Арматур — бродовласник.

Пират

некад био одсутан и годинама, а Мишелина је, чим је дорасла да може ступити у пансионат, готово потпуно ишчезнула из његова живота.

Једна од племенитих страна квекеризма је у томе што осуђује свако верско прогањање и што, сматрајући човечију савест за светињу, никад и не покушава да се меша у њене послове. Тиме се објашњава, како то да Сара, упркос привржености доктрини „свеопште и једно спасавајуће Светлости“, никад није ни покушавала да за њу придобије младу девојку.

Не могући јој дати основе католицизма а терајући са савесношћу догле да се плашила и тајног утицања својега примера, она је прва саветовала капетану да дете смести негде ван Гравлина, у неки пансионат, где ће она насигурно добити васпитање саобразно вери, коју јој је мати одабрала.

Бог једини и Сарина савест знају шта ју је стало ово тако похвално њено самоодрицање.

ГЛАВА ТРЕЋА

Већ готово седамдесетогодишњак, али још изванредно чврста, за што је имала да благодари колико својој сухој природи мелеза толико и крајње трезвеном начину живота, та дивна жена угледала је светлост дана у Масачусетсу. Отац јој је био шумски скитница, мати индијанка-скво у служби једног од оних китоловаца квекера из Нантукета који, када им је 1875 г. рат за Независност укочи радиност и затворио им европска тржишта, послаше два своја човека, Уилјема и Бенџамина Рота с предлогом Лују XVI да преместе у Француску своја бродоградилшта и бродове са целокупном посадом. Примљени код Колона, коме су објаснили да им вера не допушта да ма пред ким другим стоје голе главе осим пред Богом, министар им одговори врло убедљиво, да га се мало тиче да ли су им шешири више или мање нагнути, само

да су искрени и да даду свој допринос напретку краљевине. Већ идуће године настанили су се у Дункерку, нарочито у Ил-Центи. Краљ је пристао на изричне погодбе, које су ставили пре закључења ма каквог било споразума: слободно исповедање своје вероисповести, изузеће од војне службе, и т. д. 1790 г. имали су они у градњи и на мору четрдесет бродова китоловаца под француском заставом. Бројно стање бродова и људства, као и лова расли су из године у годину, кад је прекршај мира у Амијенсу*) све то довео у питање. Највећи део досељеника покупи пртљаг и врати се натраг у Америку.

У Француској остаде једино Манасе Стилингфлит с породицом, у чијој служби бејаху Сарина мати и сама Сара: болујући озбиљно од плућа, што је изискивало највећу обзирност и поготову онемогућавало, уз опасност да умре, повратак у Америку и настањење у поднебљу крајњих топлотних промена, тај Манасе Стилингфлит пресели се у Гравлин, где је, у ишчекивању закључења мира, радио на исушивању и пуштању у саобраћај лагуна у аскоме крају. Ту се он прилично обогатио, па је, подстакнут примером једног од својих земљака, М. Винслоа, који је с највећим успехом покушао у Хавру обнављање армирања бродова китоловаца, опремио три брода за лоз на пуци и којима су посаде, изврбоване у Бретањи и у Фландрији, привремено стављене под команду америчких официра. И сам Жакоб Стилингфлит би укrcан у својству пилота у један од тих бродова: био је то јединац Манасијин, који је осим њега имао пет кћери, све већ одавно удаваче, али које су строга начела Стилингфлитових а, може бити, и то што се нису истицале лепотом, дотле били осудили на уседелиштво. Сара, одгајена уз њих, најзад је примила

*) Амијенски мир — закључен 1802 између Француске, Енглеске, Шпаније и Холандије.

пуританску нарав: после смрти старе скво, своје матере, остала је у служби код Стилингфлитових, наследивши је, према још прилично млада, у својству домаћице.

У томе тренутку се Жакоб, последњи од свога рода, јавио у свету, управо на време да спречи да часно име Стилингфлитових не пређе на женску линију.

Његово рођење било је дочекано општим осана. Сара, која га је примила на руке, коју је он поздравео првим својим узвиком, никад није могла да заборави тај значајни час својега живота. Ма како престрога она била према себи и према другима, према Жакобу је показивала ретку слабост, те због те нежности није била у стању да види његове махне. Материнства примљена нису увек она која су најмање суревњива ни оштровидна. А било је јасно као дан да је овај закаснио и последњи изданак старих Стилингфлита још од детињства најављивао једну у оној истој мери немирну природу колико је нарав његових родитеља била тиха и одмерена: једва да је напунио тринаест година, а Жакоб се већ вукао по крчмама, тукао се с патролцијама и говорио такве ствари да би од њих поцрвенеле и мање чедне особе него што су госпођице Стилингфлитове. Показивао је укуса, стварно, само за поморство и, уместо да се занима исушивањем лагуна и прокопавањем канала за наводњавање, могли сте га у свако доба затећи где бркља веслом на Ан или се вера по јарболима једрењача. Прекори родитеља и Сарини нису ту могли ништа да помогну.

„Баш хоћеш да будеш поморац? рекао је најзад добри Манасе. Лепо, боље и тако, него да од тебе начинимо скитницу. Хајде на брод!“

И, пошто се поново латио свог старог занимања бродовласника, повери Жакоба капетану једнога од својих бродова, Нантукета, који је кретао на три године за Нову Холандију. Само, кад се

Нантукет вратио у Гравлин, Манасе је већ био променио светом. Жакоб га је, сасвим природно, наследно, у својству јединог мушког потомка, у вођењу његове трговачке куће па би, згодном приликом, показао практичан смисао и разумевање у пословима, какви се не би могли очекивати од такве бекрије. Тај пријатељ би, изишавши из бироа, остављао матер, три сестре и Сару и, док би оне себе кињиле молитвом и умртвљавањем пути, он би проводио вечери по крчмама истресајући луле, празнећи чаше и сркујући чашице цина. Не може се речи, да би он ту баш усавршио своје образовање. На речи је постао спор а у покретима груб. Заборавио је веру и говорио је с неприкривеним презирањем о Библији и о откровењима Духа; дешавало му се чак да не спава код куће, проводећи вечери по јазбинама, и да се врати кући тек ујутро, па још у каквоме стању, Бога благи! Прави предмет дивљења за све и свакога што би, сутрадан после оваквог развратничког потуцања, имао читаву главу и бистре мисли, седећи за канцеларским столом и водећи послове заједнице с таквим трговачким смислом, да би пробудио завист и арматура од највећег гласа у целој крају! Његовим старањем започета је градња четири нова брика, подижући на седам јединица флоту китоловаца фирме Стилингфлит, која никад пре тога није познала толико напредовање. И ово би могло да буде, за не тако претерано начелне карактере као што су госпођа и госпођице Стилингфлит, мелем на рану, коју им је наносио скандалозни живот младога трговца. Али је истина у томе да су, изузев Сару, вазда спремну на гледање кроз прсте кад би се тицало „малога Жакоба“, оне с муком подносиле живот под истим кровом с тим потукачем и бекријом.

Протекло је десет година од смрти старог Манасе а код Жакоба се није указао ниједан знак будућег преображаја; напротив, с годинама се раз-

вијала његова самовоља, оданост пићу и нарочита љубав за рђаво друштво. У више махова и после многобројних узалудних покушаја да га врате на прави пут, мати и сестре почеле су претресати предлог да раскину заједницу, да узму што им припада од заоставштине Манасијине и да се врате у Нантукет. Интервенција Сарина која је, као много других слушкиња у минуло доба, имала у породици утицај већи него јој по положају припада, једина је задржала Стилингфлитово женскиње да не изврше своју намеру.

Овај је ипак био изведен као последица последње будалаштине Жакобове, озбиљније од претходних и од које је настала опасност да се помути духовни склад, који је заједница уносила у кверкерску породицу у верскоме погледу.

Зар се поменути Жакоб није усудио да се заљуби у просту радницу из места, ћерку обалског радника са пристаништа, Елизу или, како је била опште позната, Лизу Клерфејт, која је могла имати све добре особине на свету па је некоје заиста и имала, осим лепоте, али код које су сталез, па, ако хоћете, и народност и вера, свако за себе, требало да буду сметња за њену везу са једним Стилингфлитом? И да је Жакоб начинио само један луди брак! Него је изгледало да је он себи ставио у задатак, да вређа најтананије осећаје своје породице, и мало је требало па би пристао да прође кроз цркву и венча се по римокатоличкоме обреду, како је у почетку од њега тражила његова будућа.

Нису били криви родитељи што се Лиза, лепа каква је била, сачувала паметна усред опште покварености осталих девојака својега сталеза: поред оца пијанице и матере без сваког достојанства, није јој требало ништа више па да пропадне. Али је она имала у себи велики капитал поштења поврх природне отмености, која ју је дизала изнад просечних радница. Ипак помало мека, као и све

фламанкиње, није се умела одупрети наваљивању родитеља, који су је преклињали да претераним захтевима не одбија тако богатог просиоца као г. Стилингфлит. Што се њих самих тиче, само да је Јакоб неким случајем затражио, они би постали и муслимани и будисти. Јакоб није тражио толико: слободан од сваких верских окова, желео је једино да се не мора венчати у цркви а Лиза, премда побожна, најзад пристаде. Али јој потајна грижа савести није дала да у својој неочекиваној вези са бродовласником ужива радости до којих се могла винути.

Да не би потпомогле ову везу, женскиње Стилингфлитових отпутова. Сара, једина, не могаде се одлучити да за њима крене у Америку, те остаде с Јакобом који, у одмазду и да би прекинуо и последњу њену везу са једноверницима, затражи и добије за њу поданство.

Прилично рђаво расположена, у почетку, према млади, Сара је временом била придобијена њеном отменошћу и сетом, којој правога разлога није могла схватити а коју је стављала на рачун неумереним навикама бродовласниковим: после кратког меденог месеца и поред искрене љубави за Лизу, Јакоб се врати старом кафанском животу, али то још није било оно најжалосније, то — да је алкохол, враћајући у исти мах, Јакоба некадашњој суровости, будио у њему дивљачку љубомору, развијање које је Сара пратила с ужасом.

Мора се признати да је владање Лизино будило подозрења; али се мора додати да су само спољни знаци говорили против кукавне жене.

Два пута мати и двапут ојађена у својој материнској љубави, несрећница је у овом двоструком искушењу видела казну неба па, кад је и по трећи пут требало да постане мати, прибегла је, без знања мужевљева, олтарима којих су је родитељи нагонили да се окрене. Страховање од нове несреће, грижа савести и урођена побожност на-

дахнуше је за најдирљивије кораке: сва њена кривица била је у томе што је крила од мужа. Свакако се бојала да је не спречи. Тек, у колико се више ближио дан порођаја, Лиза се све више склањала под окриље вере, заветујући се да ће дете, ако уживи, ставити под заштиту арханђела победника пакла и дати му благодати крштења. Жакоб, који је ове изостанке приписивао мање дозвољеним побудама, псовао је, беснео док најзад није почео да туче. Последња жешћа сцена догодила се једне вечери, кад је капетан био пијан и жену није за-текао код куће. У своме бесу, кад се вратила кући, он је удари да се откотрља до огњишта. Последница: оштро запаљење трбушне марамице, које убрза рођење мале Мишелине и однесе матер, на велико очајање Жакоба, и сувише касно поученог о неоснованости његових сумњи исповешћу жртве. Ова је на издисају давала опроштај само под једном погодбом, а та је да ће он дете крстити и васпитати у католичкој вери. Жакоб пристаде и одржа реч. Али нарав му се нагло изменила; весељак и момчина, какав је био дотле, изузев у часовима кад би га алкохол увио у мрак, учини места ћутљивом једном и набуситом створу. Раскиде све своје кафанске везе. Живљаше сам са сликом ишчезнуле. Узаман је Сара покушала да искористи његову грижу савести, да би га извела на путове Господње: Жакоб је ућутка псовком. Јер, више него на себе самога, био је он љут на Бога и на његове свештенике, које оптуживаше да су му украли жену и кћер. Убијао се на послу и не могаде заборавити жалост; вратио се алкохолу, и алкохол се на њега није сажалио ништа више од рада.

Из очајања и да би побегао из једнога света који му је постао одвратан, одлучи да ликвидира своју бродовласничку фирму а да задржи само један брод, Љупку Елизу, најбржег китоловца, поринутог у време његовог меденог месеца, и

Жозефе и под благотворним утицајем срца старе бретонке, које је остало тако младо, тако отворено и тако насмејано. Она је знала да је осамдесетогодишња старица изгубила унука, али јој је било непознато, да је био укрцан управо на броду, коме је био заповедник капетан Стилингфлит. Сад можете оценити њено узбуђење, кад је од Марије Жозефе дознала за један део истине. Од тога тренутка изгубила је нешто мало поверења у Сару. Обавестила се, дознала је да су и друге породице са Великог Отока погубиле своје миле и драге приликом катастрофе Љупке Елизе, и оне мање оптимистичне од Марије Жозефе, немају више никакве наде. Код првих и недовољних података, њен дух се напрезао, доводио у везу ситне догађаје и речи, који у први мах прођоше непримећени, и још не погађајући суштину ствари, назрела је страшну једну драму и почела дрхтати за оца....

Мелезанка, којој она повери своја страховања, само их удвоји одговоривши неодређеним позивањем, да се ослони на Христа.

А Сара је, несумњиво, говорила и делала у доброј вери. Мозак магловит, слабо одвојен од своје првобитне љуске, побожна девојка је очувала, под лаком цивилизације, простосрдачну душу црвенокошке; лаковерност њена, само кад би се нашла на какав текст из светих књига, прелазила је све границе а, у својој слепој оданости Жакобу, била је кадра да се придружи најлуђим настраностима тога манијака.

ГЛАВА ЧЕТВРТА

И поред свега, Мишелина није одступила, чак ни у односу према г. Гоасвену, од обазривости, коју јој је Сара препоручила. Она је патила али у себи, и чекала...

Шта? Не би умела рећи, ма да је изгледало

да све већа нервозност капетанова, његова острвљеност на послу и то што је недавно добавио један од оних великих чамаца с равним коритом названих мауне, најављују блиски расплет.

Поврх свега тога, Александар Костоек, по повратку на Велики Оток, испричао је пред Мишелином драматична збивања, која су претходила бродолому Љупке Елизе: причање младога човека јој раздера душу, али јој даде могућности да, најзад, прозре држање очево, кога је опхрвала грижа савести и чије ноћи беху узнемираване приказима несрећника, које је он затворио у кајуту брика. Лични разговор који је имала са Сантиком развеја последње њене сумње, а оклевала је још једино да донесе закључак о природи и предмету капетанових припрема. Мислећи да је Сара боље обавештена, покуша да је испита, и није била мало изненађена, кад је видела да мелескиња не зна ништа више од ње и Сантика, па можда чак ни толико. Очигледно да Сару занима једино спас Жакобове душе. Немајући ни појма о стварима пловидбе, уздала се слепо у капетана за све, и било јој је довољно толико да он дела према писму Књиге, тумаченом открићењем Духа. На све приговоре Мишеллине, одговарала би стихом из Апокалипсиса:

„И море врати мртве, који у њему имадоше стан свој.“

Него да није то фиксна идеја капетанова? Је ли он заиста помишљао на то да спасе мртве са Љупке Елизе, да би им омогућио почаст хришћанског погребца? И, да се није надао да ће тим начином, унеколико, искупити своје варварство?

Потхват није имао никаквих изгледа на успех поред ограничених средстава, која су капетану стојала на расположењу, и Мишелина покуша да то Сари растумачи. Човек би морао сумњати у успех чак и не узимајући у обзир безумност мозга,

који је зачео мисао. Али је следеће ноћи Мишелина била пробужена страховитом халабуком. То је управо била ноћ, која је следовала свађи капетановој са његовим „малим“: тужан, свакако зато што није могао на море, Жакоб се целога дана није појављивао за столом, а кад је пало вече, затворио се у своју кабину. Какво је необично трачање мишева по поду, какво је нечујно клопаранье неког инсекта који се лупао о зид, одједном распалило лудило у његову мозгу? Крикови, прескамукање, ломљава оборених комада намештаја испунише лармом лудачке ћелије тишину те зимске ноћи, ведре и ледне. Мишелина је, овога пута, начуљила уши. Учини́ла је и више, па се усудила чак и склизнути низ степенице, до пред сама врата лудакова.

Мелескиња је већ била код капетана и трудиласе да га умири.

„Ево и х овде! Кажем ти да су они овде! понављао је Жакоб промуклим гласом. Гањају ме они зато што им јутрос нисам учинио посету на Смијуљи... Зар сам ја крив, што сам због оног несрећног штенета пропустио плиму?... Куш, крдо!... Изаћи ћете из јаме, кад буде куцнуо час, никако пре!

— Жакобе, преклињала је Сара, дођи к себи... Овде смо само нас двоје.... Узми Књигу, Жакобе!...

— Хоће ли они већ једном да иду! Нека иду! урликао је Жакоб... О, тај Александар Костоек!... Он је најбесомучнији у целој дружини... Нема више ниједне крпе меса на костима, али сам га ја познао, у пркос крабама што му врве у очним дупљама.... Шта! Како! Шта рече Ђускијо, младићу Ђавољи?... Да је мени место поред вас? Да немам права да будем жив, када сте ви мртви? Та Костоече, лопужо једна, научи ме како ћу се укрцати, док брод не буде извучен? *God Verdaëme!* И сам знаш да се Смијуља открива само једанпут

годишње, о изношењу св. тајни... Све остало време чаробница никога не припушта к себи...“

Мишелина, која је обукла само лаку доњу сукњу и лаку реклу, цвокотала је од ужаса и од ступени на степеништу. Никада она не би помислила, да је лудило њенога оца могло досегнути тај ступањ страхоте и створити ту грозну збрку од бродолома Љупке Елизе и народних веровања о чаробници из града Иса. Тек Сара ту није могла ништа разумети. Па ипак је успела да мало умири махнитога човека, те се призор свршио мрлицањем молитава и призивањем Духа.

Мишелина се врати у своју собу. Те ноћи није више ока склопила. Ујутро оде Марији Жозефи. Сантик је био код куће. Још у дрхтавици од своје дуге ноћне море, повуче га у страну па му, до најмањих појединости, исприча призор, коме је била сведок с друге стране зида.

„Боже Господе, како то да човек себе доведе у такво стање! рече Сантик, у размисљању... Елем, госпођице Мишелина, велите да ме капетан види, да мисли да сам мртав?...

— Јест, рече Мишелина, у то сам сигурна, господине Сантиче.... Чула сам га у два маха да је изговорио ваше име, и то, обраћао се вама лично.

— Хм... Па, ипак се може покушати, рече Сантик.... Ево, како ћемо: замислите да се капетану докаже, да се он вара.... Није ово, да речете, да испијем море: једнога од четири јутра што долазе, прићи ћу му спреда, скинути пред њим барету и онда ћу, с неба па у ребра: „Све су то спрдње, капетане: нисам ја мртав. А доказ је, како оно каже песма, што још живим...“

— Мислите да би то помогло?

— Боже! Па што би могао да одговори?

— У праву сте, рече Мишелина. Него како да се припреми то виђење?“

У томе је тешкоћа, заиста, јер капетан нетрпи да му нико долази.

Најзад су углавили да се Сантик сакрије у неку шупљину у Голодотери, па ће Мишелина већ удесити да доведе оца и састави га, лице у лице, с младићем који ће, да би покушај испао што убедљивији, обријати браду и бркове и начинити се, колико је могућно, сличнијим својој некадашњој особи.

Три јутра узастопце после овога разговора, Сантик је одлазио до Голодотера и заузимао своје место: капетана није било или зато што га Мишелина није могла склонити да изађе из куће, или из ма ког другог разлога. Најзад, четвртога јутра, тешка његова силуета фламанског Нептуна оцрта се на друму острва Лерна. Руку на срце, и поред све своје храбрости Сантик се није осећао најпријатније иза своје стене; узбуђење Мишелине, која је пратила оца, можда не беше мање живо. Једино је капетан, изузетно, изгледао у поседу све своје равнодушности. Међутим, на једну реч кћерину, лице му се на мах зајапури.

„Е? Како? Ти познајеш Костоека? Видиш га? Кажеш, ту је?”

— Јесте жив, оче, жив!... Није погинуо, како ви мислите, спасао се из бродолома Љупке Елизе... Рећи ће вам он сам... Слушајте!...”

На један знак младе девојке, Сантик изађе из свога заклона и пође према капетану, пружене руке, с нешто мало узajмљеним осмехом на добром и поштеном лицу. Лудак је за тренутак застао као згранут. Разрогаченим својим очима формално је испијао Сантика. Не учини ниједног покрета, нити корака... Али, кад је Сантик дошао до њега, у једном скоку рањене звери створио се за два метра уназад; побелеле његове усне задрхташе:

„О, о!... Немој ме дирнути!... Запалићеш ме!”

— Оставите капетана, уверавам вас, упињао се Сантик да говори весело... Нисам ја умро... Ја нисам био у кајуту с осталим људима са Љупке Елизе...

— Ниси био доле? **God Verdaëme!**... Па видим да онде ниси.... Али би хтео, је ли, да се с тобом вратим? Узео си изглед живога, не би ли ме преварио... И опет замка...

— Оче! преклињаше Мишелина, обгрливши капетана... Саслушајте нас!... Дођите разлогу.... Кунем вам се да г. Костоек не лаже.

— Најзад ,дрекне Жакоб, ослободивши се једним покретом леђа.... О, ђубре једно, које се противу мене заварило са мојом рођеном кћери!... Није она ништа боља од тебе, видим... Одлази!... Бежи!..."

Саже се да дигне са земље камен, који завитла према Сантику.

Млади човек једва доби времена да се прибије иза једне стене: камен удари за два прста од његове главе. Мишелина врисне и заклони очи.

„Одлази! настави лудак.... Скоро ћемо се нас двојица срести на броду, и чувај ме се онда! Нека се причувају твоји другови!... Неће још дуго чекати.... Можеш им слободно поручити од моје стране... Са Смијуљом се не може све што би се хтело... За време плиме, код идуће плиме о зимској краткодневици.

У говору се стално повлачио и, да би себи обезбедио повлачење, дигао би овде-онде са земље камен и одмах оборио на Сантика. Као киша....

Мишелина се тек пред мрак усудила вратити се на Лерн.

ПЕТИ ДЕО

ГЛАВА ПРВА

Зима је, те године, дошла свечано у званично-
ме часу назначеном по календару: већ три пуна
дана падао је снег, без престанка. На приморју и
по острвима, захваљујући суседству Голфске стру-
је, студен још не беше одвише јака а снег се при-
лично брзо топио; али на копну, кад се прође Пан-
верн, путеви су били загушени; саобраћај је по-
стајао поготову немогућ; мртвило је завладало њи-
вама, на којима је престао сваки рад и по којима
су се витлале једино штакаре и вране.

Овај прекид земљорадничког живота, који се
склонио дубоко у кровнићаре и фарме, повећавао
је трагичну пустош онога краја; спори и наизме-
нични слојеви снега поравнили су тло, из којег су
штрчале, поред неколико усамљених стена, попут
пршљенова, још једино високе племерске форма-
ције гранита, издижући се на видуку као неки ве-
лики катафалк превучен затегнутим хермелином.
Да би се заокруглио гробни утисак, који се издва-
јао из ових залеђених пустара, мало напрело зво-
но панвернско цедило је свој бледи глас у дубоку
вечер. И тај тако крти, тако лаки глас звона, у
свеопштем муку ствари, заиста је испуњавао вас-
колики онај простор: он је, регби, мање гласно
смрт једног људског створа него умирање целе
бретонске земље.

Међутим, занста је један кукавни људски створ изабрао тај меланхолични час укопа света да животу каже збогом: у једној напуштеној изби у Керавану умирала је стара Мона Ле Кулз; и већ су се започеле молитве крај њеног самртног одра. Г. Гоасвен, којег је један становник села предузео да извести — а хтело се за то извесне храбрости код путова у таквоме стању — управо је преговарао са капеланом из Кердиела; изузев петорице или шесторице оточана, смелијих или јаче грађе него сви остали парохијани, готово целокупно становништво Великог Отока, Панверна, Ландрелека и других прибрежних заселака, морало се те недеље уздржати од божје службе. Једно мало разочарење и ништа више да, изванредним случајем, и сутрашњи дан такође није био празник када се не ради. И колики празник! Највећи у години, прави правдати хришћански благодан: Божић! Како се помирити с тиме да се сви поморци те парохије — неких 1.500 душа — лише утеха и радости тако узвишене свечаности? А како их, с друге стране, излагати препрекама и умору дугачкога пута који Племер раздваја од морске обале? Дакле, то је услуга за коју је г. Гоасвен молио својега сабрата а с пристанком господара керделског замка: уместо да чита полуноћницу у капели властелинског двора, нека буде добар да је одслужи у парохијској цркви, док би он, г. Гоасвен, прешао на Велики Оток и одслужио литурђију у капели Св. Спаса...

Дом Клодел је врло радо пристао на такав споразум. Враћајући се у парохијску кућу, г. Гоасвен дознаде за несрећни случај старе Ле Кулзове те, оставивши Станиса где су се затекли, с наређењем да га увече сачека у Св. Спасу, појаше живо Ветрогоњу, на коме је у бисагама имао свето миро за јелеосвећење, и спусти се на обалу местанцета.

У долини, издубеној попут левка, коњче је,

разуме се, морало успорити корак: ту снег није имао ону исту чврстину коју и на висоравни, па је Ветрогоња, код свакога скока, западао у снег до зглавова. Пешак би се, може бити, извукао из тога чуда; коњ, с јахачем, излагао се опасности да ту и остане, па се г. Гоасвен помири са судбином да остатак пута превали пешице. Зашао је у оближњу фарму и замолио да му Ветрогоњу причувају до сутра, јер је намеравао преноћити на острву, те се пречицом упути Керевану.

Ма колико да је хитао, ипак је Анку, врховни целат у Бретањи, био бржи од њега. Мона се већ укочила: г. Гоасвену не остаде ништа друго до ли да над њом начини широк покрет опроштаја. Под бакарни свењак, у тањир чело главе покојничине, спустио је неопажено свој дар, а онда се код неке Катеке Мангарове, која је била међу женама што су чувале мртваца, обавести о околностима у којима је старица нашла смрт. Катека, обично тако проливена, задовољи се одговором да је Мону „загушила крв“ у крчми код Лора, где је ђаскала са суседима. Толика ђутљивост изненади свештеника, који нањуши неку тајну. Извео је жену из куће, па је живо притисне питањима:

„Слушајте, Катека, има ту нешто... Нисте ми казали све. Које су те суседи, с којима је једна Мона разговарала код Лора, и молим вас, о чему су то оне разговарале? Одговарајте без извијања.

— Знате, господине попо, признаде Катека напоследку, могла бих вам и рећи њихова имена, у толико пре што сам, руку на срце, и ја била међу њима: биле смо у крчми Фаншон Лостис, Ан-Мари Жегу, Дебела Мут и ја. Већ три дана на отоцима нико ништа не ради зато што длета и пијуци не хватају гранит на мразу; мајдани камена су затворени, и ово је време изгубљено за све осим за крчмаре. Кад нас не би било онде да водимо рачуна о мужевима, сав новац одређен за кућу претворио би се у полиће...

— Хм! да о њима водите рачуна, то јест, али да им правите друштво!

— Морамо, господине попо! И после, Лоро није само крчмар: он је и бакалин и хлебар. Хоћеш нећеш, код њега се морамо виђати, и кад не бисмо заказивале састанке... .

— Хајде-де! узмимо чак и то да сте око његова келнераја ђаскале у духу покајања... А онда?

— Па су се Дебела Мут и Фаншон Лостис распричале о Пирату и говориле о томе, како, од кад је он на Лерну, дрекавци дижу паклену ларму у Волансиној одаји, да човек просто више не може у лов на пескуше по ноћи, а да им не чује крештање, и да је све то у толико непојмљивије што се већ више од годину дана није насукао ниједан једини брод...“

Дрекавци, викачи у ноћи! Г. Гоасвен знао је старо предање, које је од ових ноћних скитница начинило душе подављених чија тела нису нађена или им није указана почаст сахране у хришћанској земљи: наследница грчко-латинскога натурализма, бретонска празноверност види још и дандањи у овим душама „заблуделе“ *dihented* који су, зато што су и нехотично прекршили законе онога света, осуђени да вечито лутају око међе обе врсте живота.

Нарочито се једна мала увала на обали, „Волансина одаја“, сматра као место куда долазе дрекавци, а истина је да се, у зимским ноћима, тешко може замислити дивљачнији и страшнији теснац него што је та мртвачница покривена ведрим небом, поплочана великим каменим плочама обраслим морском травом и брањена окомитим стенама, сличним порушеним старим кулама: када бретонско море рига своје лешеве, оно ће их најрадије избацити ту или на талбершку бразду; ветар, кршећи се о углове теснога пролаза, фијуче у њима опорим запомагањем, које потсећа на људски глас. Ово је сасвим довољно да се пробуде уобразиље.

Г. Гоасвен је изврсно знао шта да мисли о Воланси и о њеној одаји с дрекавцима, а то што није хтео да снисходи и да обавести своју сабеседницу, потиче отуда што је, исто тако, знао како се упорно држе предрасуде у народу или можда зато што је био мишљења, заједно са Жозефом де Местром*), да у празноверице једва да треба дирати, јер оне су као нека предстража догми, њена прва одбранбена линија противу неверовања...

У осталом, Катек Мангар изненадила га је више једним именом него свима дрекавцима: именом Пиратовим. И, заиста, тамно неко предосећање говорило му је, да у тој ствари Жакоб мора играти неку улогу. Какву? Журило му се да то дозна. Нов разлог да Катек не прекида у говору:

„Е, баш у томе тренутку, настави ова, Ани-Мари Жегу умешала се неочекивано у разговор. „Како! рекла је она. Не знате шта је ново? — „Шта? запиташе Дебела Мут и Фаншон. — „Па „то, да се на Смијуљи разбио један брод, и да то „није било давно!“ Тада сам пришла и ја и казала Ани-Марији да то није могуће, зато што није избачена на обали ниједна олупина, ниједан леш... „О, какви лешеве! одговорила је она. „Чаробница „је љубоморна и чува их за себе. А што се тиче „наплављених олупина, па знаш и сама да их више „нема од како је Пират на Лерну. Сада море из- „бацује само за њега: биће да се тај с морем спо- „разумео... или се погодио с финансима. — А ка- „кав је назив пропалога брода? — И ја бих рада „да ти одговорим: иди и питај Пирата, јер га је „он знао много пре нас, и могао би нам, може би- „ти, боље него ико други да рече, где су Лирон, „Ирвој, Ле Бај, Пенсмен и оба Ле Кулза... — Ка-

*) Жозеф де Местр (1753—1821): религиозни филозоф и ултрамонтанац, писац многобројних дела, од којих: О папи и Петроградске вечери (сјајно браћење принципа ауторитета у политици и религији).

„ко? мислиш зар да би Волансини дрекавци били... — Били душе оних јадника, него, и да је „брод, раздупан на Смијуљи, — Љупка Елиза.“ Нисмо имали времена да Жегову запитамо, ко ју је то тако добро обавестио. Ми мислимо да је Мона, која је ушла за нама нечујно, чула свршетак разговора. Ви знате да она није ништа ваљала после смрти својих дечака. Од те приче с дрекавцима биће да јој ударила крв у главу, па је пала колико је дуга, као куфер...

— Е, баш лепо дело, које је ту учинила Ан-Мари Жегу! рече г. Гоасвен. Честитаћу јој згодном приликом. Али неће бити ни мало на штети, ако буде морала да мало причека.... А ви, Катек, вама би баш ваљало да човек добро извуче уши...

— Чујте, господине попо...

— Доста ђерко! Знам ја шта говорим. Да нисте разјепили лукње на ушима, Жегуова би своје сплетке задржала за себе: Мона би још била жива и здрава.... А нека би дало небо, додаде у себи г. Гоасвен, да нас не снају и нове несреће!“

ГЛАВА ДРУГА

Рекавши то, попа врати нешто мало збуњеној Катек слободу, па немајући више никаква посла у Керевану, пође Ран-Лоскету, где је био намеран задржати се мало, пре него нађе Станиса.

Ноћ је већ пала; али је небо било засуто звездама као прашином, а преливање снега осветљаваше простор. Уосталом, чинило се да је хладноћа мало попустила. Гоасвен удари пречицом, која је имала да га одведе мен-тоском пристаништу за утовар. Море, иако је још било далеко од највеће висине плиме, на којој ова стоји непомично неко извесно време, већ се, у приливу, саставило око острва и покрило половину жала: међу белим окомцима пешчаних брежуљака, као на дну пехара од потамнелога сребра, море је блистало у ноћи тамним и

тешким сјајем. И можда би се у другој некој прилици ловац, који је у пароху вазда дремао само једним оком, сасвим пробудио пред читавим баталјонима морских гусака и дропљи, које су својим ниским летом парале површину овог великог морског рибака. Али је разговор, који је г. Гоасвен малочас имао са Катеком Мангаровом, његове мисли упутио другим правцем. Равнодушан на околину, попа је грабио напред крупним корацима, преко стрњика, не дижући главе.

Ко ли је то дођавола, могао обавестити Жегуову и открити јој дотле тако добро чуване тајне? Било их је само тројица, поглавар, Сантик и он, који те тајне знају: проливленост је, дакле, могла да потекне једино од првога. Уосталом, г. Гоасвен надао се томе, мислећи стално да ће им недељно бекријање те добричине донети какву непријатност. Требало је видети, докле је тај нитков отишао са својом проливленошћу: не изгледа да је Жегу-ова обавештена о правој имену Жакоба Стилингфлита које би, да је допрло до ушију породица погођених катастрофом Љупке Елизе, ове на сваки начин узбунило и, у жељи за осветом, потерало их у напад на Пиратову кућу. Зато по сваку цену ваља прекинути брбљање те пијанице пре него изврши своје поразно дејство, па је стога г. Гоасвен желео да се што пре поразговори са Сантиком и пошаље га у потеру за кривцем у свих тридесет и шест сеоских крчми, јер мора бити да је, у томе тренутку, у ма којој од њих, славећи Господа...

Противно очекивању, три прва дана после мене прођоше а да Пират није излазио у море. Сантик и поглавар, који су стално посматрали, нису набушили ничег нередовног око Лерна: китоловка се није мицала из Голодотера; али је зато мауна дигнута са дуне, где ју је Жакоб извукао на суво, да је шупера* и поново премаже катраном. Једног лепог

*) Шуперати — испунити пукотине корита смесом кучине, смоле и уља.

јутра осванула је у затону, поред китоловке. „Дошао је тренутак да се отварају очи“, помисли Сантик. Али време се промени; паде снег: у петак и у суботу Јакоб није излазио из куће па како Пират, од како је у њему наступила унутарња промена, никад не би излазио у море недељом и празником, Сантик је донео прилично логичан суд, да је експедиција одложена за после Божића.

Све је ово г. Гоасвен већ дознао преко Сантика, који је спадао у редак број острвљана што се, ујутро, нису преомишљали да пркосе снегу и менави, да би отишли на службу Божју у Племер. Ослобођен сваке бригае за четрдесет и осам сати, млади човек се сматрао овлашћеним да даде одмора и поглавару до идућег уторника. Мишелина га утврди у оптимистичном расположењу, известивши га да је Јакоб закључао ковачницу и да чак и не излази из собе, где Сара проводи с њиме дуге часове у молитви. То је значило спокојство за четворицу пријатеља. Зар се могло предвидети да би се поглавар, који је дотле тако чврсто држао језик за зубима, у последњем тренутку усудио, да му пусти узду и да све поквари својом проливеношћу?

„Свака пијаница је опасан човек, одговори г. Гоасвен, кад га је скелесија пребацио на ран-лоскетску стрму обалу и кад је он Сантика упознао са стањем ствари. Морали су се и надати да ће поглавар, пре или после, заборавити на забрану...

— Само никако не видим како је он то могао учинити, рече Сантик. Обично, тај је крцат тек увече. А ви ми рекосте, господине попо, да се онај разговор, о коме вас је обавестила Катерин Мангар, водио код Лора још око два сата?

— Јест, рече г. Гоасвен, око пола два или два сата, пошто сам ја о несрећи извештен тек после вечерња....

— Чудновато, рече Сантик... Него, господине попо, одох ја да видим... Ако ме будете хтели само малчице да причекате и ако поглавар није потпуно

испод своје линије гажења, ја ћу вам га довести, па ћемо пред вама да разбистримо ствар....

— Лепо, рекне г. Гоасвен, и допотежи га овамо како знаш и умеш. Остало је моја брига.“

Духовник се врати Марији-Жозефи која се, за време тог разговора, колико из скромности толико и да укаже част госту, устумарала око огњишта, бацајући на њ хрпе сите и грудве суве земље.

„Хеј-хеј, Марија Жозефа, само полако! рече г. Гоасвен... Изгорећете цело имање, јадна друго... Ко је још видео толику ватру? На њој би се могли да спале сви јеретици Енглеске! Мораћу вам једнога дана послати госпа-Викторију, да вас она поучи штедњи.

— Дабоме, господине, попо, одврати обешеница, зар би ваша слушкиња, па нека је и десет пута госпођа Викторија, смислила као утук студени нешто боље од ватре доброга Бога — уз пријатност шоље сасвим топле кафе као што је она, коју ћете ми дозволити да вам скувам?“

Г. Гоасвен знао је из искуства да није лако одолети знацима учтивости осамдесетогодишње старице; стога, скинувши огртач од увоштенога платна, сео је без сваког устручавања у дрвену наслоњачу коју му је указала, и која је, по бретонскоме начину, била учвршћена за огњиште испод оквира камина.

Образи Марије Жозефе беху мало руменији него обично, што је могло потицати од делатности осамдесетогодишње жене, али је томе могао бити и неки други, тајанственији разлог. Добра старка је, очигледно, тражила згодан увод, који никако није могла да нађе. А језик ју је толико сврбео! Сам ће Бог знати шта јој је од како ју је Сантик оставио у четири ока са г. Гоасвеном. Али је питање, које би она тако радо поставила г. попи, тако осетљиве природе! Била је права срећа што је мало звоно Св. Спаса одједном почело са својим ситним звоњењем а према наређењу које је г. Гоасвен

издао своме црквењаку, ради сазивања верних у цркву, у сврху да им се објави, да ће се служба по-пуноћница одслужити овога пута ту, изузетно. Најзад је и Марија Жозефа успела да срочи свој увод.

„Е сад смо, господине попо, рече она, и ми проглашени за парохију, па имамо своју рођену по-ноћну литурђију као и они у варошици! На ту вас је мисао надахнуло ваше срце.... Колико ће се радовати оточани кад чују да ће ноћас славити Исуса код своје куће!... Божићна служба нама, и искључиво наша. То нам се не догађа сваке године, је л' те?

— И срећом! рече г. Гоасвен. Да је много зима овакових, као ова сад, једна моја Марија Жозефа, не би ништа марило да живимо и међу Ескимима.

— Јесу ли хришћани, ти Ескимии?... Најзад, ако је до изненађења, нећете ваљда рећи да ово није изненађење... А познајем ја некога који сада чуљи уши, јер је копка ово звоњење код Св. Спаса. О, о... а тек кад чује!

— О коме ви то говорите, добра жено?

— О коме, праведни Боже? Зар још питате, господине попо? Говорим о госпођици Мишелини, према томе...

— Стварно, да би било пристојно обавестити је, рече г. Гоасвен. Добро ме потсетисте. Госпођица Мишелина је једна од најбољих мојих парохијанки; биће јој очајно жао, ако сутра дозна да је одслужена Божићна литургија а она није била присутна, зато што на време није била обавештена...

— Не бојте се, господине попо. Познајем ја њу... Храбра је она као гренадир а мудра као да ће први пут на кризмање... Доћи ће она сама да се обавести, чим дозволи плима... Нема потребе њу обавештавати... Јест, ако питате за дивну младу девојку, она вам је дивна девојка... Није ли то и ваше мишљење, господине попо?

— Извесно, Марија Жозефа.

— И тако лепа... и тако блага... и тако њежна... зар не мислите, господине попо?

— Та да, та да, јест мислим, Марија Жозефа...

— И која би била изванредна домаћица...

— Изванредна, Марија Жозефа.

— Само каква штета што је толико богата!

— Није грех бити богат, добра жено.

— Али је понекад велика несрећа бити сиромах, господине попо.

— Ама слушајте, рече г. Гоасвен, који се окрете нагло у наслоњачи. Шта ми ви ту причате већ читавих четврт часа, Марија Жозефа? Те госпођица Мишелина ово, те госпођица Мишелина оно!... Да ли вам је?... До врага, па да, Сантик вам је говорио!...

— Не! Не! Верујте ми, господине попо, бранила се живо осамдесетогодишња старица, ништа мени Сантик није рекао. Моја је то мисао, и само моја... а за то сам вас већ давно хтела питати... с обзиром... с обзиром на то што, када су људи ситни, као ми, није увек особито мудро имати и сувише смеле очи... Тако човек себи ствара невољу за доцније... а понекад и за цели живот.

— У добри час, рече г. Гоасвен. И ви, Марија Жозефа, говорите о тој ствари онако како треба говорити... Е, јадна жено, није било потребно да толико обилазите; могли сте одмах на среду с оним што вам је на срцу... И ја, додаде он гласом као у поверењу, посматрам већ одавно та два голупчета и нисам сасвим без бриге... Они се воле, то је извесно... Нема међу њима ни велике друштвене разлике, јер Сантик је паметан, радан и обезбеђен: он је од оне грађе, од које се стварају капетани у трговачкој морнарици а, у крајњем случају, ако буде требало да неко подупре, ту сам ја... Имам ја још понеку везу у Бресту и у Бордоу... Него да ли би пристао Мишелинин отац? Тај стари лудак неће да има везе ни са ким... По-

кушао сам да му приђем, а већ знате како ме је дочекао... И није он сам: има још и она његова домаћица Сара, фанатичарка, квекерка..

— Госпођица Мишелина каже да је Сара за њу врло добра...

— Па у томе и јесте ствар! Љубав њена учи- ниће је славољубивом: тражиће за Мишелину бли- ставијог неког ђувегију него што је Сантик...

И после, та Мишелина је врло млада: једва седамнаест.

— Само кад би могла чекати! рече Марија Жозефа. Сантик ће за три године бити капетан...

— Говорићемо ми још о томе, пресече г. Гоасвен, који чу шкрипање снега напољу. Ево на- ших.“

У жељи да објашњење буде без сведока, не зато што не би имао вере у Марију Жозефу, него зато што јој је хтео заштедети узбуђења опасна по њене године, свештеник се диже са седишта, искапи шољу црне кафе, којој је добра старка уза- лудно примакла светотајно стакленце са гвином- љутим, и пође у сусрет Сантику и поглавару, који су већ прошли ограду и ушли у мало дво- риште.

„Окрећи назад! рече он Сантику. Говорићемо уз пут. Станис ће ме чекати у капели, а треба да пре тога зађем и до чуварке Каркарадекових.“

Било је то много лакше рећи но извршити, г. Гоасвен је то опазио када је Сантик, окрећући поглавара око пета, покушао да га за руку повуче ограда.

Пијаница се заинтачи, ногу клецавих, па је свештеник био принуђен, да би га одржао усправ- љена у несигурноме ходу, да га ухвати за другу руку.

Благодарећи том новом подупирачу, поглавар доби готово сасвим прав ход; ноћна свежина већ је била унела мало реда у његове мисли, и, премда му је језик још био гњецав, мозак му је сачувао извесну бистрину.

Г. Гоасвен сачека да пређу групу ран-лоскетских кућа, а кад су се нашли на жалу, одакле се море већ почело повлачити, пређе на ствар, али претходно добро избруси непоправимог пијаницу, који је на тако чудан начин славио Господа.

„Данас, битанго једна, немаш ни то извињење, да си морао чинити дугачак пут!... Нисмо тебе јутрос видели на служби, у граду!...“

— Ја... ја не смем да напуштам моје... подлож...нике, господине по...опо, штуцао је пијанац.

— А смеш да издајеш своје обавезе и да шпиром света телалиш тајне, које ти није ни требало поверавати? Улази ли и то у твоје поглаварске дужности?

— Ја... вас не разум...мем, господине по...опо.

— Пијандуро проклета! На кривога беда!... Просто не знам шта ме задржава да те не оставим овде... да завршиш ноћ у каљузи као прасац, што и јеси... Знаш ли ти да је твоје проклето преклапање, ношено од уста до уста, данас после подне донело смрт јадној Мони Ле Кулз?...“

— Ја... моје прекл...апање... Мо-она Ле Кулз!... Не! рече пијаница, раскорачивши се и издигнувши на ногама и натеравши своје вође да застану... Ви се ш...шалите, господине по...опо?

— Питај Сантика да ли се шалим, рече г. Гоасвен. Чак нисам стигао ни да прочитам последњу молитву јадној жени... Већ је била мртва, кад сам ја стигао.

— Цела истина, поглаваре, потврди Сантик. Нисте умели да завежете језик, па сте били одјутрос да Ани-Марији Жегу причате свакојаке ствари о Смијуљи, Љупкој Елизи, Пирату...

— Ја! Ја! одбијаше Коломбо, ослободивши се и буснувши се у груди. Ја говорио некоме о Смијуљи, о Пирату и о Љупкој Елизи?... Нека те велики Бог полије водом!... А за кога ти мене сматраш, продавче зјала?...“

Опшужба, којој је био предмет, намах га је растрезнила; није више преплитао језиком и, осим

што се једанпут лако заклатио, стојао је право између оне двојице.

„Жегуова! Та ја њу нисам видео целога дана, ни њу нити ма ког живог од њених... У осам сати сам натакарио мој дуги капут... Па сам отишао да видим мреже, да завириш у Св. Марка, а онда мало гуцнуо код Лирона... искапио чашицу крика код Ле Баја... другу код Фурбија... још једну... и, шта ту ваздан, цео круг, него! да нико од њих не би био завидан...

Али пристајем да ме исеку на комаде, ако сам ма код кога од њих видео макар и нос Жегуове, а тај се види као бомпрес*) латинске гоелете**) на ведроме дану и тридесет сежњева под ветром...

— А зар ниси разговарао о Пирату и о Смијуљи с ким другим? запита г. Гоасвеи, поколебав искреношћу у гласу Коломба.

— Тако ми вечнога спасења, нисам, господине попо!... Да сам био кадар учинити такву чиновничку кривицу, истога би часа послао влади оставку.“

Човек се устобочио на сред жала. Месечина, која се дизала на видику, осветљавала му је потпуно ђосаво његово лице, а на овоме је блистала толика искреност, да попустише и последње сумње г Гоасвена: очигледно да кривац није могао бити Коломба; невина мегаломанија тог поштеног човека, засведочена трима ширитима на капуту, као и његова неумерена склоност за полиће нису могли надјачати његову чврсту намеру, да не ода ниједну трунчицу од тајне која му је поверена и која је, кад њега човек слуша, обвезивала не само његову част као човека него и његову одговорност као администратора.

Лепо, али ако поглавар није рекао, ко је то Жегуову могао обавестити? О томе је лупао гла-

*) Болтрес — полуположена Катарка на кљуну, штрчи изван брода, напред, за једру „Фок“

**) Гоелета — нарочите врсте једрењача.

ву г. Гоасвен, и то му је, намах, у његову духу, било јасно као дан: пре неколико дана, вративши се кући у сумрак, затекао је госпа-Викторију у живоме разговору са неком пријом, која је имала сумњиво држање пљачкашице напловина с потонулих бродова... Па се сети још и оне потуљене сенке која се, како му се учинило, шуњала дуж његове живе ограде, оне вечери кад су он и Сантик разговарали у киоску парохиског дома о Љупкој Елизи и о капетану Стилингфлиту. Та сенка је притиснувши ухо на врата, могла уловити коју реч од онога разговора, па је интригантски дух, удружен с лукавством, претресајући те одломке, могао исплести читав роман, који ће Жегуова, суревњива на тобожњу конкуренцију што јој чини Пират, разносити од засеока до засеока, да против свог непријатеља подбоде мржњу примораца...

„Е, помислио је г. Гоасвен, сад је већ магацин крцато препун, и не би ми више било извињења да и даље држим, ради самомучења, једну тако опасну особу као што је госпа-Викторија. Што мени ствара неприлике, још и ништа за то! Али што их ствара другима, то би било једно право, које јој ја, на хришћански начин, никако не бих могао признати! Лепо, пресећи ћемо конопац од реморкера, кад друге није.“

Сантик, који уосталом никако није могао до краја веровати да је Коломба крив, сада је, исто као и г. Гоасвен, имао пуно уверење о његовој невиности. Стога је пијаницу много слабије стегао за мишицу, кад пође да га спроведе преко жала, свега у локвама. Међутим, Коломба-у су се, у исти мах, вратили и потпуна равнотежа и сва памет, али се он тужио само на прилично жестоку главобољу, изазвану, може бити, исто толико и узбуђењем што се осетио предметом неправедне оптужбе, колико и дугим застајкивањем по кервеганским крчмама.

Пират

„Знаш ли шта ћеш учинити? рече г. Гоасвен Сантику... Ми обојица, а нарочито ја, дугујемо поглавару задовољење... Јест, поглаваре, прими сва моја извињења...

— Није ни било увреде, господине попо, рече Коломба, чим ми ви враћате своје поштовање.

— Враћам ти га у целости и потпуности, добри човече, прихвати свештеник. Само, сутра је Божић... Ноћас има служба у капели Св. Спаса, па бих ја хтео да и ти прославиш достојно — једанпут још није стални обичај — рођење нашега Господа. Сантик ће те отпратити до своје бабе. Они ће те задржати на вечери. После ћеш мало да продремаш, да би потпуно очистио мозак... А кад звони једанаест, протрешће ти буве, да би се могао обући у стајаће рухо и одстојати службу у првоме реду, како се и пристоји једноме поглавару... Ако не заборавиш ово што ти рекох, обећавам ти изненађење за бадње вече... Частим ја...

— Е, кад је тако, рече Коломба, онда се покоравам... И, без пизме, господине попо!

— Без пизме, пријатељу, рече г. Гоасвен, пружајући руку поглавару, па Сантику... Уосталом, врло је могућно да ћете ме још вечерас видети. Ако за мене није постављено за столом код г. Каркарадека, биће ми мило да вечерам у друштву вама..

— Старатајка би се томе много обрадовала, господине попо!

— А тек ја! рече свештеник. Али ипак не рачунајте сигурно на мене... А у седам сати, био овде — не био, да су вам носеви у чанку!...

ГЛАВА ТРЕЋА

Њих тројица одоше на три стране. Г. Гоасвен осећао се прилично умирен од кад је мислио да зна онога који је одговоран за торокање око Жегуове. Госпа-Викторија није прозрела Пиратов инкогнито; према томе, највећа опасност била је отклоњена, те три завереника нису имали никакве потребе ни-

шта да мењају до новог распореда својих тактичких диспозиција.

Те диспозиције биле су утврђене још пре више дана. Неуспео покушај Мишелине да исцели оца показујући му васкрслог Сантика, био је довољан доказ о неизлечивом лудилу капетанову и, у свакој другој прилици, г. Гоасвен, у своме старању да избегне несрећу, не би пропустио да прибегне интервенцији власти. Жакоб је испуњавао све погодбе које се обично траже од кандидата за Ба-Фоен, који је Шарантон* Бретање. Такво је било и поглаварево мишљење који је, као добар чиновник, навикнут да и у најмањој прилици ставља у покрет целу административну машинерију, учинио предлог „да се пише влади“. Преклињање Сантика, који је истицао колико би бола причинило Мишелени интернирање капетана, сломило је г. Гоасвена. Најзад, пошто је, према изјавама самога Жакоба, експедиција коју он намерава учинити на Смијуљу, имала да буде једнога дана за време следеће велике плиме о краткодневицама, углављено је да Сантик и поглавар буду на опрези за цело време трајања те високе плиме, готови да крену у море на први знак. Да би пре стигли на лице места, Св. Марко имаће да буде усидрен на источној страни острва, у Порс-Гвену или иза Гаврана ;осим тога, један чамац из Ландрелека, добијен од г. Гоасвена и с три поуздана човека посаде, чију је помоћ попа обезбедио без икаквог даљег објашњавања, имао је да стоји на другој страни затона, под Морвиком, сачињавајући други пипак менгела. Тако су били ту сви изгледи да Жакоб, опкољен двема баркама, не измакне било једној било другој. Уосталом, строго мотрење коме је он био предметом, мање је циљало да га спречи да не изврши намеравано предузеће, него да га, у случају неуспеха, заштити од каквог очајничког покушаја.

*) Ба-Фоен — лудница; Шарантон. — париска луда кућа.

Три дана и три ноћи узастопце, у часовима плиме, обе барке биле су на својим местима, ова вребајући дозив морске трубе, она заставу или ракетлу, која ће јој дати налог да запливи. Снег, који падаше у крупним пахуљицама, мраз од кога су пуцале уши и руке, чинио је то стражарење необично тегобним: стога су пожарни, изузев Саџтика, одахнули, дочекавши наступање недеље и Божића, који ће им дати мало одмора.

Стварно, капетан није губио богзна шта одлажући експедицију за двадесет и четири часа, јер је највиша краткодневична плима, после оне божићне, имала да буде у уторак: можда ће дотле и ветар да окрене, и снег да устукне, растуривши као неку густу мрежу коју је затегао над целим оним крајем. Та ко ће у тој густој каши! И, ако је такав био и рачун капетанов, тај би рачун био тачан, осим да пад барометра наступи нешто раније него би он желео. Снег више не пада; око месеца дрхти жућкасти вео, а ветар, пребацивши се на запад али с тенденцијом на југ, па бурно одбијање валова од отока, морина*) све то јача на пучини, јаснија и правилнија светлост са светионика, све то обећава читаву серију лепих и благих времена, која имају да следе периоду што је истекао...

„Ако сутра не будемо имали чак и кишу! рече Сантик поглавару, погледавши у небо.

— И то би могло, синко, рече Коломба, предајући се истоме посматрању. Али сам за вечерас мишљења, да можемо бити мирни. За ветар, то, на прилику, не велим, нарочито у почетку плиме, око поноћи...

— А онда ће, рече Сантик, море јако да падне: осека од 116 с југозападним ветром и ведро! Стари Жакоб неће себи никако моћи да опрости што је упропастио тако јединствену прилику!..

*) Морина — високо море, с великим таласима без видљива узрока.

— Ствар је у томе што му се она, може бити, никад више неће указати, рече поглавар.. Али кад велиш „да он никад не иде на море празничних дана!...

— Брага, поглаваре, па ви то знате исто као и ја, па чак и боље од мене, ви који мотрите на капетана већ више од годину дана.

— Несумњиво, несумњиво... Али све може имати свој изузетак. А вечерас је, сине мој, навече Божића, ноћ кад је цела васиона једно дивно живо чудо, кад живине говоре као људи, кад, у трешутку Санктус-а, пелвани и менири* ,који нису ништа друго до Годемски* гусари претворени у камење за своје грехе, играју морнарску пипиревку на тратини, где се пали пламичак на свакоме месту где се скрива благо, кад се море повлачи у своје старо корито и враћа градове успаване под водом: Ис, Толант, Оксисмор, Легзобију...

— Још нешто! Баш бих волео да видим све то! рече Сантик, кроза смех.

— Сине, рече поглавар, немој сине да будеш хвалисавац. Има две багре, које Господ не мари: неверници и тврдице. Једино они бивају вањи за време Санктус-а. А ја опет мислим да ако човек као што је тај Жакоб Стилингфлит, који је један бесомучан незнабожац, хоће да избере тренутак да се пробије у Аесин дворца, коме је, како ти је познато, улаз испод Смијуље, тај не би пропустио прилику, а брига њега и за службу божију и за поштовање недеље.

— Правите га луђим него што је, одврати Сантик. Допуштам да су му све те лакрдије, које нам се преживају о граду Ису, о чаробници и о Смијуљи, најзад удариле у тикву... Могло је на њега утицати чак и оно мало марвинче Мишел Коаду, који је, у најмању руку, ограничен колико

*) Пелвани и менири — бретонски назив за високо појединачно камење на обали, на мок на Момин Камен.

*) Годемски — енглески.

и мати му... Али су за њега Аес и град Ис последња брига и, ако је он на њих случајно обратио неку пажњу, то је просто зато што је пуки случај хтео да Љупка Елиза потоне близу једне озлоглашене хриди, којој је име Уерсерез, и која није ни боља ни гора него све њене друге.

— Зврндај, само зврндај, синак, рече поглавар. У твојим годинама, и ја сам ти био такав. Младост... та не верује ни у шта... А шта ти мислиш, шта сада кува тај проклетник Жакоб? Зашто би се тај о свакој плими пентрао на Смијуљу, да није тајно сновао да покраде благо чаробнице? Мислим да, ваљда, није уобразио да ће, после годину дана, ишчакати дављенике са Љупке Елизе, сем ако не из желудаца рачића и краба, који су се натовили од њихових костура. Нека би било и од текова дрвета и од патаве*, нема тога корита које би читаву годину дана одолевало притиску од петнаест сежњева воде. Уосталом, сам си ми рекао, да су магацини Љупке Елизе били крцати уља све до прозорских лукњи на боку...

— Дођавола, поглаваре, да тачно знамо шта капетан спује, не бисмо имали никакве потребе да на њега мотримо овако како сад чинимо... Али нико не зна ништа... Међутим, стоји чињеница: њему је глава пуна само дављеника са Љупке Елизе. Да ли га то савест његова мучи? Или је само лудило? Он их види свуда, он их чује свуда... Ма шта ви говорили, брод као што је био Љупка Елиза, коме су мадијери* и цео костур били покривени црним лимом, могао је потпуно да одолева годину дана притиску од више атмосфера...

*) Тек и патави — два најтврђа егзотична дрвета за грађење најчвршћих делова брода.

*) Мадијери — Ребра на костуру брода.

— Одакле закључујеш?

— Да се капетан, извршивши истраживање, могао врло лепо уверити о могућности да нађе лешеве људи своје посаде... Можда му је Мишел испрчао причу о дрекавцима, који се умирују, чим им се кости врате парохиској земљи. Можда Жакоб себи ласка да ће исти случај бити и са потонулима са Љупке Елизе, и да ће га они оставити на миру ако успе да им прибави част погребана... У томе случају зло не би било велико.

— Та је мисао и сувише разумна, да је могла никнути у мозгу једног лудака као што је Жакоб, рече поглавар, који није хтео никако да се преда. Најзад, живи били па видели!...“

Море је наставило свој покрет спуштања, доста брз на глибовитим локвама равнота жала, па су њих двојица могли стићи у Ран-Лоскет, не правећи дуги заобилазак, који су недавно били принуђени учинити. Ишчекујући време вечере, поглавар је, заваљен код огњишта у наслоњачу коју је малочас напустио г. Гоасвен, мало придремао, тек колико да се опорави; његово ритмично дисање правило је шум сличан одисању дувача стакла. Марија Жозефа, с обзиром на новог госта, кога јој је најавио Сантик, похитала је да јеловник увелича једном свињском кобасицом и да, на леп тањир од квенперске глине, наслаже читаву хрпу палачинки од ељдина брашна, знајући да је г. попа на њих похлепан.

„Само да дође!“ говорила је она у себи.

То није било извесно: пошто Велики Оток није имао парохискога дома, један од чланова трију или четирију племићких породица које су ту живе за време лета, г. Каркарадек, чија се кућа сучељавала с капелом, одвојио је две собе за племерског свештенослужитеља и његова црквењака. Г. Гоасвен би, у прилици, ту и јео, а Селестина, чуварка имања, у ту сврху држала је у реду кокошињак и зечију кућицу. Она их је чак и суви-

ше добро држала у реду, за љубав главног заинтересованог, који би опет скупио веће пред толиким нагомилавањем намирница и претио да никад неће прећи прага г. Каркарадека. У накнаду за то, те гозбе су се веома свиделе Станису, за кога су значиле промену бедне парохиске свакодневице, и који никад не би пропустио да чуварку извести о проласку г. Гоасвена.

Није пропустио ни овога пута, као и увек: ушавши у кухињу, попа затекне велику ватру, ражањ скинут с чивије, док је слушкиња његове домаћице чупала дивну кокош од своје бар четири ливре. Г. Гоасвен ј етога дана морао бити расположен и врло добре воље, јер уместо да се љути на нов прекршај чуварке, изјавио је:

„Гле-гле! Дивне ли кокоши, Селестино, која чини част својој хранитељици!

— Само се бојим да не буде мало тврда, господине попо, рече Селестина, зајапутивши се од задовољства. Пре него ћу је заклати, дала сам јој кашкику сирћета: од тога месо увек мало омекша; међутим, да ме је Станис известио још синоћ, као и обично, живинче би било много боље...

— Онда знате, шта ра радите, драга моја?

— Не знам, господине попо.

— Да лепо угасите ватру. Ђут! Пустите ме да довршим... Угасићете лепо ватру, а слободно вам је поново је запалити после поноћне службе... Ја ћу вечерати у Ран-Лоскету... али ћемо бадње вече прославити овде: довешћу три госта, не рачунајући црквењака... Држите кокош дотле: а ја вам стојим добар, да ће јој бити указана свака част.“

Не чекајући одговор нешто мало збуњене Селестине, г. Гоасвен окрене пете и ишчезе. После кратке молитве у капели и малог разговора са Станисом, походио је неколико болесника, изделио малу помоћ потребитим породицама и задржао се, најзад, код удовице једног од бродоломника са Љупке Елизе, удове Пенсмен, коју подврже —

неприметно — правом правца том испиту, одневно, како изгледа, повољан утисак. Исто као ни Же-гуова ни госпођа Викторија, ни удова Пенсмен није идентификовала тајанственог станџовика са о-стрва Лерна. Међутим, о томе човеку већ су се проносили свакојаки гласови, гласови који постаја-ху све упорнији, и који би се већ окренули у фор-малне оптужбе, да није симпатије, коју је улива-ла Пиратова кћер.

Г. Гоасвен се упео да стиша то врење у за-метку, што му је одузело времена и учинило да код Марија Жозефе стигне са три добре четврти часа закашњења. Више нису ни смели рачунати на његово присуство, па је у толико боље био до-чекан. Сантик пробуди Коломба плеснувши га до-бро и, пошто је читан *свјетски* четири зва-нице заседоше за сто пред буцмасти чорбалук, пун до вршке једне од оних масних чорби, регби зеј-тињавих и мириса блага, прави тријумф доњо-бретонске куварске уметности.

Разуме се, и као по неком пређутном спора-зуму, Сантик и г. Гоасвен су се старали да за вре-ме вечере избегавају и сваки наговештај о Пирату. Уосталом, имали су доста посла око тога, да савла-дају узбуну поглавара, који се пробудио с неудо-љивом жеђи и сматрао за понижење да је утољава комињаком Марије Жозефе.

„Шилера! У свету недељу! бубоњо је он увређен.

— Ради као и ја: пиј чисте воде! одвраћао је г. Гоасвен.

— Никад, господине попо. Зар у недељу? Он-да ја пијем за читаву недељу дана.

— Сирмах! рече Марија Жозефа, сажаливо. Дозволићете ипак, господине попо, да у кафу на-спе мало „љуте“.

— Хм! па нека му буде, Марија Жозефа. Али само једну чашу, не више. Иначе, нека је и по сто пута поглавар, Селестинина кокош ће да му измакне испред носа.

— Кокош... Селестинина?
— Хајде-де! Изговорио сам се пре времена. Хтео сам да вам приредим једно изненађење, после полуноћнице: вечерас, вас драга моја, Сантика и поглавара очекују код г. Каржарадека, на бадње вече...

— О, много части, и сувише велика част, господине попо.

— Извесно!“ рече Сантик.

Једино поглавар као да није био богзна како зачуђен позивом: зар то није тако природна ствар? Хтео би он да види те, па ма где они били на острву, који би пировали, а да на свечани пир не позову представника власти!...

Кад је вечера завршена и молитва прочитана, Марија Жозефа и њена три госта испустише се око огњишта, пред велики храстов пањ, чуван као драгоценост од осамдесетогодишње старице у ишчекивању ове јединствене вечери. Права реткост у овоме крају где нема дрвећа, где се као феномени показују пет-шест закржљалих брестова на Бонриувљевом имању, црних него је надгробни тис... Пре него ће га ставити на преклад, Марија Жозефа је, према обичају, замолила г. попу да га освети. Живи и висок његов пламен допуњаваше сиротињу оног патрљка, који се састојао, као у свима сиротним породицама онога времена, из дугачке и танке шипке пуцкаве смоле, пободене у зид од огњишта, а која је правила више шума него светлости. Стварно, било је осветљено једино огњиште, а остали део стана тонуо је у благи сумрак који би пресецао коси зрак месеца, радознато нагнутог на прозорско окно.

Нагли налет ветра сурва се у димњак, узвилавши дим око бадњачара.

„Е, а шта сам рекао? узвикну поглавар. Ветар узмиче на југо-запад, и почиње халабуку. Биће ноћас неке кавге.

— У толико боље! рече Сантик. Брже ће се снег истопити.

Југозапад уме да буде и благ,
Ал' кад се наљути, гори је но враг!

декламовао је г. Гоасвен, који се сетио старе једне пословице из времена кад је био у морнарици.

— Јест, изгледа да се упутио, рече поглавар, замуруивши под новим налетом ветра.

— Богородице панвернска, смилуј се онима који су вани!“ промрмља Марија Жозефа, крстехи се.

Заклоњена испупчењем стене од северца, кућица осамдесетогодишње старице, као и сви људски станови на приморју, била је окренута југу, услед чега су јој мехови буре грували право у лице. Код јачих плотуна, који би је затресли од темеља до врха, сва је дрхтала; кров од сламе сав би се разбарушио; цео костур јој је шкрипао. Међутим, небо једва да је било наоблачено; месечина је остала чиста; облаци који су изнад ње промицали у нереду имађаху непостојанство и провидност вела раздираног бесним ноктима. Поглавар, који се окренуо прозору, одмахну главом:

„Е, ово се спрема нека гадна ноћ, господине попо! Не знам како бисмо, да је Пирату однекуд праснуло у памет да изиђе у море по таквоме времену...

— Нема опасности да ће носа помолити, рече Сантик... Госпођица Мишелина ми је то поновила и јутрос.“

ГЛАВА ЧЕТВРТА

Извесне речи као да имају изазивачку неку моћ; оне су као зачикавање суревњиве судбине, која вреба у заседи да би себи прибавила опаку радост, да на њих одговори оповргавањем. Отуда оно предубеђење старца и, уопште, свих Бретонаца, противу фраза које би садржавале неко и сувише непосредно тврђење. Сантик, млад, жив,

насмејан није уносио у говор нимало лукавства, већ је говорио оно што мисли.

„Слушајте!“ рече поглавар.

У даљини, будући је ветар дувао с краја, учинило му се да чује, иако нејасно, промукли звук морске трубе.

„Како! Шта сте ви то чули? запита Сантик.
— Чекај! Ево опет.“

Сантик и г. Гоасвен начуље уши. И, одједном, Сантик искочи на врата, отвори их, наже се: иста она промукла рика, која је допрла до изоштренога слуха поглаварева, али мање потмула и јаче наглашена, дође и до њега у једноме предаху олује. Повика, запрепашћен: „Труба! Ух, сто му громова! Брже, господине попо! Поглаваре!“

Оба човека појуре стрмоглавце, када једна задихана сенка изби иза куће и спотаче се на прагу. Г. Гоасвен једва је задржа да не падне. Била је то Мишелина, гологлава, сукуња јој упрскана блатом, Мишелина коју је отац, посумњавши нешто, затворио у њену собу а она утекла, да преко жала и игала, кроз ноћ, дојури својим пријатељима, преклињући их за помоћ. Она објасни да су њу обманули, да су капетан и Сара били у дослуху, а да је она почела опажати нешто онда кад је требало да пође Св Спасу, чије је звоњење код ње пробудило радозналост. Сара је није хтела пустити од куће под изговором да је хладно. Да је не би увредила, Мишелина се врати у своју собу. Можда је протекао цео сат од како је легла, кад неко приђе њеним вратима.

„Неко је прислонио уво уз кључаоницу, настави Мишелина. Хтели су, свакако, да знају да ли спавам... Чувала сам се да не мрднем... Мало после залупају кораци у дворишту... Исти онај бојажљив, пригушен ход... Сада сам се ја извукла из постеље и познала оца који је, уз помоћ Сарину, извлачио из ковачнице као неки велики витао од гвожђа... Витао је пренесен у Голодотер, на ма-

уну... Мени је било доста... Обукох се на сву прешу... Али, кад сам хтела да изађем, опазим да су врата од ходника забрављена двоструким окретом браве... Оклевати се није могло: мој прозор је само неколико стопа изнад земље... Искочих у двориште... пребаших се преко зида.. И, ево ме овде

— Господе Исусе, у каквоме стању! уздахну Марија Жозефа, која себи није могла објаснити побуде овоме бегству. Згрејте се мало бар, госпођице Мишелина. Претворили сте се у живи лед...

— Не Не! рече Мишелина, отржући се од миловања осамдесетогодишње старице. И овако смо већ много закаснили... Отац је већ свакако завршио припреме. Кад сам ишла овамо, чула сам његов **Kornbond** Морамо ићи, сустићи га, задржати по сваку цену... Нешто у мени казује, да ће се ова експедиција зло да заврши.

— Госпођице Мишелина, рече Сантик, који је пребадио „инцераду“ и натукао на главу бере: за време тога објашњења, све што буде могућно учинити да се ваш отац спасе, ми ћемо учинити, — зар није тако поглаваре?

— О, свакако, рече Коломба, који као да не беше богзна како убеђен у успешност тога покушаја. Само...

— Шта? Говорите, поглаваре!...

— Страх ме је да Св. Марко није на суху, то је... Сад је десет и по. На таквоме ветру осека је морала бити жестока за последњих шест сати, па неће бити нимало лак посао поринути га.

— Ништа! помоћи ћу вам и ја, рече одлучно г. Гоасвен. Позваћемо и Станиса, укаже ли се потреба... А сад хајдемо, и без збогом, Маријо-Жозефа, госпођице Мишелино..

— Па ја ћу с вама! узвикну девојка. Идем ја са вама!

— Није него! одбијаше г. Гоасвен. До жала још и може... Али даље...

*) Скал — Место одређено за спуштање бродова.

Г. Гоасвен не би ништа добио, да је наставио препирку. Зато се покорио, задржавши себи право да понови напад на згодне месту и у згодном време, пребаци Мишелини преко рамена дебелу шал позајмљен из гардеробе Марије Жозефе и пође с девојком и са оном двојицом људи у правцу Порс-Гвена. Осамдесетогодишња старица остала сама код куће, где ју је њен непоколебљиви оптимизам штитио од претерано великог страховања и мука. Уосталом, ветар се мало утишао. Али је то било само једно затишје, и било је страховати, према пророштву поглавареву, да са надлажењем плиме не скочи још жешће. Дотле је бар ноћ сачувала своју прозирност: отоци и хриди оцртаваху се оштрим, готово црним цртама, по сребрним гусеницама валова; стога је пловидба била сразмерно лака под руковођењем тако вешта пилота као што је поглавар, и чије је крмарење било на гласу са своје маестрије...

Пре свега осталог, ваљало је да се Св. Марко извуче у море и, у томе погледу, Коломба није нимало увеличао тешкоће: не рачунајући да ће у море пре идућег уторника, наш пријатељ је занемарио уобичајене мере предосторожности, па је и сувише високо уклопао сидриште. Био је то грдан посао да се барка свуче до воде, па можда ту ништа не би успели ни напори чак и све четворице — Станиса је г. Гоасвен повео успут — да Мишелина није на суседном скалу* нашла неколико дебелих дрвених ваљака за преношење балвана.

Девојка, чудом једним од воље, повратила је сву своју хладнокрвност: опасност, у којој јој се налазио отац, као да ју је потпуно преобразила, па је Сантик у њој налазио оно присуство духа, онај изоштрени поглед, ону чврстину у одлукама, који некада бејаху слава капетанова. Стога, кад је Св. Марко већ био поринут и она прва скочила у чамац, он није ни приговорио њеноме укрцавању.

*) Скал — Место одређено за спуштање бродова.

Чак се ни г. Гоасвен није више противио: он је осећао да, далеко од тога да буде сметња посади, присуство Мишелинино ће јој удвојити снагу. Уосталом, из ђубазности и пошто, на своје велико жаљење, он сам неће моћи да узме учешћа у експедицији, тражио је да њих двојицу прати његов црквењак. Инвалид, упркос храмању и годинама проведеним при парохиској кући, остао је поморац у души: рђа се не лепи за те организме још од детињства прожете најтежим од свих живота. Г. Гоасвен, који за себе сама није имао замене у цркви, наћи ће међу острвском дечурлијом колико год хоће заменика да му помогне на служби уместо Станиса.

Једним замахом чакље Сантик одбаци Св. Марка у средину канала: Станис разапте велико једро и фок; поглавар седе на крму; Мишелина заузео место напред, поред Сантика. Г. Гоасвен посла са дуне свој благослов храбрим авантуристима: ови одговоре подигнувши капице и прекрстивши се. Једна окука на дуну готово их је одмах сакрила од свештеника, који пође натраг, Ран-Лоскету, да у неколико речи обавести Марију Жозефу о ситуацији.

Осамдесетогодишња старица није била радознала: осим тога што ју је њена вера у Провиђење и у његовог представника на овој земљи, г. Гоасвена, штитила од сваке жеље за отпор наредбама које потичу с неба, дивно једно осећање дужности, посматрано с оном простотом и природним духом самоодрицања који су својствени малима, издизаху је над слабостима, којима подлежу толике душе цивилизованих људи.

„Врло добро, господине попо, рече она. Чим ви кажете да мој Сантик није могао друкчије, имам само да се ослоним на великога Бога.

— А добри Бог наградиће вашу веру у њега, Марија Жозефа, рече г. Гоасвен. Вратиће вам вашег Сантика здрава и читава и, са њиме, го-

спођицу Мишелину, Станиса и поглавара... На данашњој литургији наменићу свете тајне њима.

— О, господине попо, рече Марија Жозефа у заносу племенитости својега срца, немојте заборавити ни Пирата и његовог малог... Можда су њима наше молитве потребније него оним осталим...

— У праву сте, добра жено, одговори г. Гоасвен, дивећи се изванредној благости и неисцрпној милосрдности осамдесетогодишње жене. Али оно које, између нас двоје, има више изгледа да му се молитве дигну до престола Вечнога Судије, то сте ви, света овчице Господња!“

Будући је време журило, г. Гоасвен се опрости на брзо са својом домаћицом и оде до једне куће у селу, где себи обезбеди помоћ једног детета из хора. Није дуго потрајало а заигра мало звоно капеле: на први глас повоћне службе, све становништво острва диже се и, у дугим поворкама, машући фењерима и певајући црквене песме, упути се дивно осветљеноме храму, који је блистао свим својим шареним окнима као висок брод насукал на жалу. Море као да је било ишчезло на виду; испроваљивано жало, отворено, таласало се на ветру попут огромног курјачког крзна; али се снег још није био истопио на дунама, а и те велике беле степе потсећаху на слику другог мора, тужнијег, слеђеног једним борбеним повратком леденога доба; без много напора, човек који има привиђења, као што је капетан Стилингфлит, могао је помислити да је пренесен у који од оних предела Леденога Мора, где је толико пута пронео своју победоносну заставу...

На води и спремна да дигне котвучим стигне мали Мишел, Пиратова китоловка, иако ометана у кретању мауном коју је потезала, ипак је морала осетно да измакне испред Св. Марка. Осека, душе ваља, још није била завршила свој докрет повлачења а Пират ће, свакако, хтети да сачека нај-

нижу воду, да би приступио операцијама... Таква је бар била крајња нада Мишеленина и Сантикова. Дошавши на висину Гаврана, Св. Марко, заклоњен литицом те велике четвртасте хриди, која је у ноћи личила на какву циклопску кулу, спусти једно и фок, погаси фењере и допуза се до краја рта: одатле се могао видети цео затон само ако се опет појави паведрина међу облацима, који су се већ неколико тренутака гомилали на месецу и ометали маневрисање чамца. И сама та промена у стању неба била је знак да ће се непогода ускоро обновити, упоредо са рашћењем плиме. На пучини је море и даље било немирно. Чула му се ломљава и кршење о стење незнано, откривено тек његовим повлачењем; али, ствар необична и коју поглавар никако није могао да схвати, Смијуља није учествовала у томе концерту. А није била удаљена више него три до четири кабла од Св. Марка; она се још није видела, али је требало да се чује. А она ћути!

„То није природно,“ мислио је Коломба.

Из обзира према Мишелини није показивао своју забринутост. Шта би ту помогло да говори? Уосталом, будући је ветар дувао према пучини, избегавање је гласни разговор. А заиста, Сантик није био тај који би се пожалио на забрану: уступајући једној од оних тренутних слабости, којих се увек нису у стању одбранити ни најнејергичније природе или једном од оних нехотичних покрета који нас, у трагичним околностима, бацају онима које волимо, Мишелена је ставила руку на руку младога човека, и као и да не помишљаше на то да је уклони. Сантик још никада није искусио толико блаженство. Срце му се ширило при додиру те мајужне ручице, чији се нервозни стисак све више стезао у колико се приближавао критични тренутак. Шта он све не би дао да он потраје вечито? Било би више него лудо прекинути неком

Пират

12

незгодном речи танану и дивну, зачараност. Али, после ишчекивања од више минута, које није било без опасности, упркос заштити Гаврана и услед жестоке осеке, у облацима се указа кобан један процеп; месец скиде образину и преплави чаршавом бледога сребра велики циркус од камена и воде обухваћен Гавраном и Морвиком. А приказ који се нагло открио био је тако неочекиван, тако бајан, да је један исти крик, брзо загушен, полетео с усана петорице путника са С.в. Марка; било под деловањем западнога ветра, који је био особито повољан по узмицање осеке било из којег другог тајанственијег узрока, море је било готово устукнуло све до висине Гулмедека: простране ливаде риђих трава, сребрнасте коралне алге с грамама у лепезу, маховине раскошног зеленила с дршцима обавијеним попут митских штапова у бршљану, златно и гримизно лековито биље, са стабљикама дебелим као дебло; љубичасте химанталије с ракљама гнпким као лиане, повијаху главе у широкоме ритму на месту где се до малочас пружила јалова водена путош. А усред те флоре из царства снова, искрсаваху читави зидови ходника на стубовима, дворови, звоници, цео један порушени и неми град, али који ће се можда пробудити, а опсена од тога града припадала је царству халуцинација.

„Ис! Па то је Ис!“ узвикну поглавар, пружајући руке као да хтеде обухватити и стегнути ту појаву из бајке.

И сам Сантик, блед, згранут, седео је непомичан на својој клупи, упревши оштре очи према тој маси од града, којем је порицао постојање и који је, у трагичноме сјају, превазилазио све што је чуо од маторих преклапала својега краја. У крајњем позађу видика, према мору у које је она стрмо обарала своје брежне наслаге, издизала је Смијуља порфирско своје кубе: па зар је, дакле, истина да су овде двори чаробнице, оне виле про-

клетнице која је својим греховима проузроковала утопуће Иса? Извесно је само толико, да је та стена шуља. При њеноме дну отвара се пећина, од стране копна, а од месечевих зракова који су се хватали за растопљени аметист и јаспис што су шарали гранит, блистали су зидови као срце циновског дијаманта. А да Аес станује у тој пећини, да би је ту могли затећи код првих звукова звона за Санктус, заогрнуту једино њеном косом и изваљену, тврдицу једну, на постељу шпанских дублона, сребрњака и талира, поглавар више није ни сумњао у колико се њега самога тиче. У благоме нагибу, широк беличасти прилаз, који се пружао доста далеко испод воде, пео се из мора према пећини. И, образујући шпалир целом дужином тога усамљеног прилаза, где је песак био налик на праšину од костију, бродских олупина свих доба и свих типова, још у пола потонулим, чунова од кравље коже старих Келта, дугих а узаних фелука, галија, португалских једрењака, ратних бродова, простих дерегља, све је то трулило под дебелим слојем морске маховине. Жало, на далеко, није било ништа друго до гробље бродова, а у томе гробљу, нема сумње, почива и костур Љупке Елизе...

Па шта то чини онда капетан Стилингфлит? Где ли је? Да ли му се на путу десила каква несрећа? Око Смиљује није било ни трага од неког људског бића... Исте мисли долазиле су и Мишелини која је, мање сујеверна од поглавара и мање изложена него је то био Сантик да подлегне утицају месних веровања, у чаробном позорју затона гледала само једну ноћну чаролију, створену удруженим деловањем месеца и ненормалног повлачења воде.

Тајну је открио Станис. Тај болешљиви човек сачувао је хитрину веверице, и успузати се на криж од јарбола или се обесити о клатно зво-на за њега је било играчка: извио се двапут и обре

на врху јарбола, одакле му се учинило да је, иза Смијуље, опазио нешто, и да то личи на јарбол.

„Дођавола! узвикну Сантик, погађајући истину, биће да је Љупка Елиза потонула с оне стране Смијуље... Умирите се, госпођице Мишелина: стићи ћемо на време...

— Онда, силази с те твоје кокошије мотке и разапињи једро, црквењаче, заповеди поглавар. Сад ћемо да видимо, да ли су ти очи толико умешне колико и ноге.

У души је он слабо веровао овом Станисовом открићу: и, ако је капетан уопште ма где било, он је свакако на жалу, иза стене, где вреба тренутак када би се, на први глас Санктус-а, могао пробити до чаробнице и напунити џепове њеним дублонима.

Него неће се ни на то дуго чекати, јер је већ превалила поноћ: падање мора свакако је већ завршено и, после неколико минута застоја, плима ће почети да расте. Али шта ће се све збити од овога тренутка па догле? Каква ли ће све нова чудеса никнути на површини воде за време звоњења Санктус-а у тим тренуцима опроштаја и покоја датим оним проклетим градовима, да васкрсну из морских дубина са својим народом утопљеника? Ветар се већ почео надимати: лаки мехурићи избијаху на површину, да се распрсну... А највише је бриге задавало то, што је, да би се дошло до капетана, требало начинити велики заобилазак.

Најзад се месец сакрио; све је поклопила помрчина: и чаролије нестаде. Али је поглавар сада схватао зашто је Смијуља, готово потпуно на суву осим на северу, где се стрмо спуштала у море, све време била ћутљива. Међутим, у пркос све већој снази ветра и морине, једно тако дивље пијанство — пука радозналост код једних, страст за пожртвовањем код других — опхрвала је свих пет путника са Св. Марка, да ниједан од њих не обраћаше пажњу на опасности од пловидбе у

црнومه мраку, под свима једрима, по мору начичканом незнатних гребена. Чак ни сам поглавар, поред све своје обазривости, не рече да се савије фок, или бар ухвати макар и само једна рука терцарула: а Св. Марко, повративши за јува прилику своју младост, јурио је хитрином рибе, пођавајући* до саме површине воде, кљуна окомита и оштра као нокат на раонику. С таквом брзином морало се брзо стићи на висину Смијуље, где се присуство капетаново засведочавало једном тмуром светлошћу, коју су бацали фењери китоловке и мауне. Мало по мало, у мутном светлосном кругу, оцртаном овим фењерима, Сантик и Мишелина успеше да распознају три титраве сенке: капетана, Мишела... али она трећа?

„Сапа!“ промрмља Мишелина, стиснувши Сантикову руку.

Шта је овде могла радити мелескиња? Никад она с Жакобом није одлазила на море. Али је чудан један шум, сличан чегртању чекрка, одмах дао Сантику објашњење, које је он тражио: капетан је своју нараву поставио на мауну па је, нема сумње, да би је ставио у покрет, имао потребе у новом помоћнику, јер је Мишелу било мало и две његове руке, да задржава китоловку, да не скреће с правца, низ струју. Операција је, мора бити, већ прилично одмакла; јер у колико се Св. Марко више приближавао, све се више чуо промукли глас капетанов, који је сипао наређења:

„Још један окрет ручке!... Сад ће... Сад... Сврдао хвата... Брже, Сапа!... Брже!...

— Боже! уздахну Мишелина, шта ли ће то сада?

— Пст! учини Сантик истим тоном. Зато смо ми ту, госпођице Мишелино.“

Св. Марко, који је, захваљујући одсуству фењера мрким једрима и ћутању путника, успео да

*) Пођавати, ићи на поју: Пустити да ветар делује на једру у толикој мери да се чамац накрене, па и до саме површине воде. Онде је брзина највећа.

стигне на лице места непримећен од капетана, био је удаљен само за један кабао од китоловке и од мауне: иако су се прилично јасно видела оба посленика на овој последњој већ је било много теже дати себи рачуна о карактеру њихове направе и о природи операције коју су вршили. Међутим, изнад балвана повезаних гредама дизао се врх великог шупљег котура, у средини којег је био утврђен покретан зупчасти точак, који је, посредством ручице коју је окретала Сара, захватао зупцима у други, мањи зупчаник. Била је оправдана претпоставка да је тај зупчаник насађен на гвоздену осовину, која пролази кроз воду кроз шупљину кесона и стоји у вези с неком справом за бушење или сечење, кретање које је регулисао капетан.

Сведоци овог чудноватог призора нису имали времена да своја испитивања наставе, јер, у одговор на Жакобов крик, један потмуо прасак, праћен страховитим одбијањем воде, надвиси одједном завијање непогоде и све већу хуку од лупања валова о стење: одгурнут валом, Св. Марко би заустављен у своме замаху и пребачен на даљину од две стотине сежњева од мауне.

Најчудноватије је од свега што се, иза овога вала из дубине, који замало не преврте трошну лађицу, море намах утишало: усред ускомешане пучине, била је то једна повлашћена зона, велики круг равне тишме, који се све више ширио око Смијуље. Док је Св. Марко, избачен из овога круга, био потресан страховитим љуљањем и једва је стигао да покупи једра, Жакобова китоловка и мауна као да су лежале на мору од уља.

Опет чаролије или истина? Сантик, збуњен низом непредвиђених догађаја, у којима је ето, учествовао, питао се са искреном бојазни. Свим својим разумом опирао се он бесмислености легенди, које је без сваког претреса примао лаковерни мозак поглаваров; упињао се да ни за тренутак не престане владати собом, да би могао одржати обећање, да ће покушати све да спасе Мишелинина

оца. Девојка му је пружала пример хладнокрвно-сти, не пуштајући се, борећи се с узбуђењем. По сваку цену требало је повратити ону стотину изгубљених сежњева, силом се пробити кроз високу кружну препону, то округло у средини изрезано јастуче високога мора, које је опасивало Смијуљу. Сада је већ било свеједно да ли ће их капетан опазити а уосталом, њега су мориле сасвим друге бригае : наднесена над ивицу маунџе, могли сте га видети, захваљујући паведрини у Таваници од облака, како појудно очима рије морске дубине, предан сав ко зна каквом мрачном разговору с њиховим становницима. Клечећи у барци, Сара је ћутећи призивала Духа... И тај призор погребног призивања, усред разбеснелих елемената, под леденим сјајем месечине, у томе регби кабалистичком кругу, где је море, силом неке невероватне повластице сачувало потпуну непомићност и тишину, био је од силнога ефекта. У пркос себи, сви су осећали да се припрема нешто страшно, да се драма ближи крају.

Св ети Марко, мамузан кормиларом и двама снажним веслама, најзад је ипак прешао препону; ушао је у појас тихе воде, којим се обавила Смијуља, кад далеко звоњење црквених звона расу своје танке и слабе звуке над затоном: у капели Св. Спаса звонило је на Санктус. И нехотице, Санџик се сети претсказивања поглаварева: управо за време Санктус-а врши се најдивније чудо у овој ноћи чуда, кад море враћа своје жртве. И где, као да се стварност хтела да саобрази екстравагантним сањарењима старог потукача бретонских вода, или као да је, заиста, звоњење на Санктус имало чудесну моћ да дозове мртве из морских дубина, пред очима путника са Св. Марка намах се отворило море и избио дупке, до појаса, управо пред њих, деш једног дављеника, жут, надувен, згрчен, да се неприметно заклати и пружи на леђа.

„Једва једном! Најзад! рикне Жакоб у ветар, усправивши се одједном. У Књизи је речено:

„Дављеници ће изићи из својих јама“... Ево једнога! Извуци га у китоловку, Мишеле.

— Ирвој! узвикнуше у исти мах Сантик и Станис.

Од запрепашћења и од ужаса поиспадала су им из руку весла: и сам поглавар, ухватив се грчевито за крмило, давао му је најпротивречније правце. И, једно за другим, док се Санктус крунио над увалом, друге главе, друга попрсја утопљеника раздираху уљевито лице мора, да се за часак заклате па да се пруже на леђа.

„Гијом Ле Кулз!... Лирон!... Робац!... Пенсмен!...“

Повици, различити једино изразом, дизали су се, у исти мах, и са Св. Марка и са мауне, укрштали се на ветру над том мрачном поворком. И последњи утопљеник диже се дупке из провалије, поклони се као што су учинили и сви остали, управо у тренутку кад је и последњи звук Санктуса пао на затон, као суза од бронзе...

„Франсоа Ле Кулз!

— Ух!... Свршено!“ промуца поглавар уз један уздах неисказаног олакшања.

Зној му је липтао ода свуда; с њега је отицала вода као са гњурца. Скљокавши се на дно барке, коју је струја носила према дебеломе мору, ни Станис није био ништа бољи. Једини Сантик, стискајући у наручје Мишелину, чији живци не могаше одолети потресу изазваном тако страшним призором, покушавао је још да се прибере и не скидаше с очију капетана који је, већ неколико минута, давао знаке очигледне нестрпљивости.

Сад, кад је „ослободио“ утопљенике са Љупке Елизе, шта чека још да крене и одједри са својим товаром мртваца? Вода је надлазила; источни ветар претварао се у буру. Срећом је поглавар поново прихватио кормило Св. Марка; Станиса је почела напуштати обамрлост а Сантик који је, не испуштајући Мишелину, загњу-

рио руку у море, поче себи разјашњавати оно што је све дотле остало тајном а чему је узрок посве природан; та изненадна тишина валова око Смиђуље, тај круг равне воде усред узбурканог мора потиче просто отуда што је искуљала садржина корита брода, пуна китова уља, коју је усек у палубу капетановим сврдлом истерао на површину воде. Исто тако је присутности тога уља у просторијама брода ваљало приписати што су у изванредноме стању очувани лешеве давленика са Љупке Елизе: потонувши на дубину од десет до дванаест сежњева, унутарњи зидови китоловке су се испроваљивали; уље из каца покуљало је у морнарску одају и потопило и сачувало оних шест лешева...

Очигледно да је било тако, и колико год је више размишљао, све више се Сантик уверавао да су се ствари морале догодити на тај начин. А све остало је пука случајност... О, колико је он био љут на самога себе, што је за тренутак био изгубио главу под утицајем хороскопа те поглаварске будале, и то онда кад ни сва његова хладнокрвност, и сва енергија не би били сувишни у борби противу догађаја који су се припремали! Јер, видело се, Жакоб још није рекао своју последњу реч; мора да нека нова бесмислица рије по његовом лудачком мозгу; у колико се више Св. Марко, коме је најзад пошло за руком да разапне крпицу платна, ближио мауни, хватали су одломке разговора, који се повео између њега и Саре:

„Не! Не! Кад ти кажем, да има још један... и тај је онај најгори... младић... Александар Косток... Баш неће да изађе!... Узјогунио се, као и обично!... Видећеш, мораћу ја да одем по њега...”

— Жакобе! преклињаше Сара, немој тога чинити... Пусти...

— Не! Не! Изаћи ће као и сви остали... О, нитков, мрцина! Хоћеш ли се већ једном довући, битанго?”

Пре него је Св. Марко могао притерати уз мауну и Сантика скочити на палубу, капетан је, збацивши једним покретом руке огртач и чизме, заронио у провалију. Мишелина, отворивши за тренутак очи, видела је тај приказ. Повика: „Спасите га!“ и готово се истога часа покаја због тог крика, који се отео њеном детињском поштовању а који је за Сантика био заповест: шта може човек у таквој прилици? И зар она тиме није Сантика послала свесно у смрт? Поврх свега непотребна једна жртва, јер се није дало ни замислити да би храбри младић изишао као победник из борбе коју ће морати повести под водом с колосом као што је капетан, коме су лудило и очајање удесетостручили снагу!....

Дуга почивка. Згрчени на самој ивици Св. Марка, поглавар и Станис рили су погледом провалију, у којој се ништа није појављивало. Несумњиво се борба, која се заподенула између Сантика и капетана, окренула рђаво како по једнога тако и по другога, па је Смијуља добила два леша више на број, у замену за оне које је морала вратити.

„Неваљалице! Неваљалице! кркљао је поглавар, пружајући песницу. Прохтело ти се свежа меса: а сада наздравље!“

И, први пут од како је вода секнула, дугачак, бисеран, продоран, тријумфалан смех одговори на ово проклетство.

„Јесте ли је чули? рече поглавар. О, ђубре, наказа, проклетница!“

Надолажење и одилажење воде у извесним ходницима испод мора изазива често ефекте једне чудне акустике. Свакако је и овде била по среди слична појава, изазвана клокотањем плиме у шупљим завојницама Смијуље; и сам поглавар, да је само размислио, сетио би се да је стена шупља, и не би му ни на памет падало да се плаши тако природнога шума као што је шунтање слапова.

Али је овде, нарочито после свих оних мука кроз које је прошла посада Св. Марка, овај шум заиста одвише био налик на зачикавање или на ругање: отуд се донекле може и разумети гњев старог Бретонца.

Најгоре је то што се Сантику није могло да помогне. Могуће да је претерано студена температура воде њему, као и капетану, тренутно донела навалу крви; или је можда ударио главом у олупину китоловке, или су му се ноге заплеле у алге. Свака претпоставка била је оправдана, чак и то да је дошло до свађе и туче под морем, смртне за оба човека.

Изненадно клокотање воде на површини управо са стране одакле се Сантику нико није падао, изгњуравање једне главе, па двеју мишица чврсто стиснутих око једног непомичног тела, које је на слепом оку имало рану одакле је цурила крв, бејаху за гледаоце ове ужасне драме једна тако чудесна приказа, колико и све оне што су се изређале пре ње.

Поглавар и Станис, уз два замаха веслом, створе се код Сантика и извуку га на палубу са његовим теретом. Пиратова китоловка била је обилно снабдевена цином; имало је у њој и покривача и рубља за пресвлачење, које је без знања Жакобова било ту нагомилано материнским предвиђањем Сариним. Капетанова рана буде превијена а живим трљањем је он сам повраћен у живот. Што се пак Сантика тиче, нису се морали толико мучити, јер је поглавар за њега нашао понајбољи лек:

„Само храбро, госпођице Мишелина! Пољубите га, заслужио је заиста, и боље ће га повратити то него свако наше трљање!“

ЕПИЛОГ

Једно две године после догађаја, које смо сада испричали, г. Гоасвен је, у панвернској капели, обавио венчање Александра Костоека и Мишелине Стилингфлит, кћери капетана Жакоба Стилингфлита и госпође Елизе Клерфејт, обоје покојни. Мишелину је привео олтару поглавар, — поглавар у свечаноме оделу, с четвртим ширитом, који је за ову прилику додат рукаву његова дуга капута. Жакоб се, после свог тешког спасења, повратио само толико да одмах после тога падне у обамрлост. Издахнуо је приспевши на Лерн. Бар је Мишелина имала утеху да буде сведок, како се г. Гоасвен нагнуо над самртника и обележио на његову телу онај последњи знак, којим црква додељује самртнику пун опроштај његових грехова.

Печена кокош Селестинина јустала јој је на дугу. Нико, на целој острву, није имао срца да те ноћи прославља бадње вече, а сутрашњи дан био је заузет уповавањем жртава са Љупке Елизе: сахранили су их у мало гробље Св. Спаса, па су се, за неко време, дрекавци умирили. Мишелина и Сара отпутоваше идуће недеље за Гравлин, куда их је позивало сређивање заоставштине капетанове; али је њихово бављење у томе граду било скраћено вољом Мишелинином, која се, чим је уручила пуномоћ породичном бележнику, с кверкерком окренула натраг, Великоме Отоку.

Међутим, те две жене нису се вратиле у Лерн, где би наишле на много мучних успомена: настаниле су се у Кержаги-у, у једној лепој четвороугаоној кући из XVII столећа од крупно тесана камена, где је, по вољи Мишеллининој, Марија Жозефа заузела приземље а оне за се задржале спрат и споредна одељења. Ово заједничко становање пре венчања није вређало ничије осећаје: знало се да су Сантик и Мишелина верени; али млади човек, који је имао своју меру честољубља, хтео је дати својој будућој мужа с чином, а не обичног морнара трговачке морнарице. Зато је свадба, по заједничком споразуму, била одложена за време, кад Сантик буде у стању добити бревет капетана мале обалне пловидбе. Ствар се није одуговлачила: препоруке г. Гоасвена и његов властити значај донеше Сантику капетанство после две године, и оно што му је било најмилије, као првome у класи. Остало је још једино то да се крунише свадбом тај часни мали роман двају дуго и дуго искушаваних срдаца. Чак ни Сарн, ма колико да је била квекерка, није падало на ум да се противи. Добра жена је и даље призивала Духа, али је сада то чинила у друштву са Маријом Жозефом, која јој је обично говорила:

„Само је један Бог, драга моја, као што може имати само један господар у кући. Ми смо његове понизне слуге. Али све слуге немају исто занимање у кући. Ви имате свој начин да служите Своблагога Бога а ја мој. Има, може бити, још и других начина. Али су најбољи ипак пронашла наша деца.

— А како, Марија Жозефа?

— Волећи се свим срцем својим, Саро.“

